

ԻՈՐՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ
ԱՏՐԻԱՐԶՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅՈՓ
ՆՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

Կ ՏԵՐԻ
Դ - Զ

1986

ՄԻՈՒՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԼԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԻՈՒԹԵԱՆ

Կ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1986

Ապրիլ - Մայիս - Յունիս

Թիւ 4 - 5 - 6

1986

April - May - June

No 4 - 5 - 6

S I O N

VOL 60

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitute the Armenian Patriarch of Jerusalem

St. James Press, Jerusalem

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա. Ի ԶԱՏԿԱԿԱՆ ՔԱՐՈԶԸ

Ս. ԷԶՄԻԱՅՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ

Աստուծորդու Յարութեան լոյսը այսօր մի անգամ եւս հառազայքում է մեր հոգիների վրէս, իր հետ բերելով բալասանը խնդութեան, մխիթարութեան եւ յաւերժական կեանքի յոյսի:

Սուրբ Զատիկի տօնախմբումը մեզ շնորհում է սխալների պահը խորհրդածելու մեր կեանքի իմաստի մասին, մեր հակառակի մասին, մեր հոգու փրկութեան մասին, խորհրդածութիւն՝ որ մղում է մեզ մեր հոգու հայեացքը ուղղել դէպի քրիստոնէական համարաւորութիւնը՝ մեղքի կապանքներից ազատելու եւ արժանի դառնալու անանց մի կեանքի, յարուցեալ Քրիստոսի հետ:

Այսօր մտաբերում ենք մարգարէութիւնը մեծն Նաայու, քէ՝ «Յարիցեն մեռեալ եւ կանգնեցին որ իցեն ի գերեզմանն եւ ուրախ եղիցին յերկրի» (Նաայի, ԻԶ. 19):

Այսօր մտաբերում ենք մանաւանդ Յիսուսի խօսքերը, քէ՝ «Ամէն, ամէն ասեմ ձեզ, զի զայ ժամանակ եւ արդէն իսկ է, յորժամ մեռեալ լսիցեն ձայնի Որդւոյն Աստուծոյ եւ որք լսիցենն կեցցեն» (Յովն. Ե. 25):

Իսկ Ոսկեբերան հայրապետը Յովհաննէս պատգամում է բոլորիս՝ «Ոչ ոք թող չյուսահատուի եւ ոչ ոք չվնասուի իր մեղքերի համար, որովհետեւ մեղաց թողութիւնը ծագեց գերեզմանից. ոչ ոք չվախենայ մահից, զի Փրկչի մահը մեզ ազատեց մահից»:

Իբրեւ, Տիրոջ յարութեան անէսիսը քափանցում է մեր էութեան մէջ որպէս խորհրդաւոր մի յուզում փրկութեան յոյսի. եւ աւելին՝ որպէս մի բաժնի սարսուռ քէ մահ մեր լուսաբնակ հախնիք նոյն յոյսով են ապրել ինչպէս մենք այսօր, եւ դարեւ ու դարեւ նոյն հաւատով են դիմաւորել Յարութեան առաւօտը, Սուրբ Հոգով պարուրուած: Զոհաբերումը եւ Յարութիւնը Յիսուսի, մեր նախնեաց համար դարեւ շարունակ հանդիսացել են գերագոյն սուղութիւնը այն մեծ համարաւորութեան, որ միայն զոհաբերութեամբ, սկնութեամբ կարելի է հասնել մեծ իրազորումների, տառապանքով՝ անանց ուրախութիւնների, մահուան հանապարհով՝ յաւերժական կեանքի:

Սիրելի հաւատացեալներ, այսպէս անա տօնախմբում ենք մենք եւս այսօր Սուրբ Զատիկը, վերածնունդ բնութեան զարնանային այս լուսաբացին:

Այս տարի եւս քաջեցինք քառասնորեայ պահոց ապաւախարութեան, Արեւազալի եւ Կիրակնորեայ եկեղեցական հոգեպարար արարողութեանց հանապարհով: Հոգեւին ուղեկցեցինք Յիսուսի դէպի Գողգոթա, փորձելով կրել մեր ուսերի վրայ տանջող ծանրութիւնը խաչի՝ զոյգումով, պահեցողութեամբ, աղօթքներով եւ բարի գործերով: Ապա ծանր լուրսեամբ ապրեցինք Յիսուսի տառապանքն ու մահը խաչափայտի վրայ: Իսկ այսօր, ով հրաւիր, ցնծութեամբ դիմաւորում ենք մեծ անէսիսը Նրա ամենայաղօ Յարութեան:

Մեր մարդկային սահմանափակ մսածողութեամբ դժուար է թափանցել նեղու հորիզոնը՝ Քրիստոսի մահուան ու Յարութեան ժեզերակառն խորհրդի, սակայն սուրբ առաքելներն ու երանելի հայրերը մեր, իրենց հոգու վկայությամբ լուսաւորում են մեր գիտակցութիւնը՝ ըմբռնելու եւ ապրելու այդ խորհրդի հոգեւոր նւիրարութիւնը: Յիշենք վկայութիւնը ներանոսաց առաքել Պողոսի՝ «Ինչպէս մի մարդով եկաւ մահը, այնպէս էլ մի ուրիշ մարդով՝ մեռելների յարութիւնը: Ինչպէս Ադամով բոլոր մարդիկ մեռնում են, այնպէս էլ Քրիստոսով բոլորը ապրելու են» (Ա. Կորնթ., ԺԵ. 21-22):

Մենք հաւատում ենք, որ Յարութեան լոյսը ուժգին հառազայրել է մեր լուսաբնակ նախնեաց հոգիներում ու նրանց ոգեւոյնով մահուամբ մահը յաղթելու տեսիլը, ի փրկութիւն նրանց՝ մեղքերի կապանքներից եւ ի ժառանգութիւն յաւիտեական կեանքի:

Մահուամբ մահը յաղթելու տեսիլը մղել է նրանց մահառելու, պայքարելու եւ նահապետելու իսկ, վասն Յիսուսի եւ վասն հայրենեաց, վասն իրենց կեանքի ազատութեան ու խաղաղութեան:

Այդ տեսիլը, լոյսը հառազայրում է այսօր էլ մեր բոլորիս վրայ, մեր ազգի բոլոր զաւակների վրայ: Այդպէս է որ մենք՝ այսօրուաններս, ոգեպէս միանում ենք, նոյնանում մեր նախնիների իտէալների հետ, միեւնոյն Աստուծոյ օրհնութեան եւ շնորհների ներքեւ:

Այս լոյսով պարուրուած, այս յոյսերով ոգեւոյնուած մեր ժողովուրդը ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի, սփնում է, զոհաբերում է, մահառում է յանուն իր ինքնութեան անաղարտ պահպանութեան, յանուն ստեղծարար գործերի իրականացման, յանուն հոգեւոր ու ազգային իտէալների կենսագործման, երկու միլիոն մեր նահապետների յիշատակի անմոռաց պահպանման, որոնք 1915-1916 դաժան տարիներին իրենց աչքերը փակեցին անաւոր տառապանքների մէջ, իրենց երազանքների իրականացումը բողբոջով յաջորդ սերունդներին որպէս սրբազան կտակ:

Այսօր, երբ տօնախմբում ենք սուրբ հրաւիր մեծ Յարութեան, այսօր, 70 տարի յետոյ ցեղասպանութեան դժոխային օրերից, չենք կարող չապրել տօնական ուրախութիւնը մեր ազգային հայրենական վերածննդի, տօնախմբումը մեր նոր կեանքի եւ ստեղծարար վիթխարի իրագործումների մեր հայրենաբնակ ժողովրդի, եղբայրական ազգութիւնների մեծ ընտանիքում, աննախընթաց անվստահութեան եւ խաղաղութեան պայմաններում:

Հայ եկեղեցու ամէն մի զաւակ, ամէն մի հայ սիրտ, ուր որ բնակուելիս լինի, Զատիկան այս արեւոտ օրերին, ի տես հայրենի վերաշինութեան ու ծաղկման, զգում է վերածննդի ուրախութիւնը, զգում է նոր կեանքի երգը, զգում է եւ հաւատում հայոց է՛լ աւելի պայծառ ապագային:

Ինչպէս գերեզմանը մեր Փրկչի Յիսուսի, այնպէս էլ գերեզմանը հայոց ազգի դատարկ է այլեւս: Եթէ Տէր Զօրի անապատներում ուխտի գնանք այսօր, կարող ենք լսել լուռ ձայնը բարի հրեւտակի՝ «Ինչո՞ւ է՛ք փնտրում կենդանիներին մեռեալների մէջ, նրանք այստեղ չեն, նրանք յարութիւն են առել ու յաւէտ պիտի ապրեն»:

Ս. Էջմիածին, Ս. Ջասիկ 1986

ԱՄՆ. Տ. Եղիշե Արհեստ. Տէրտեան,
Պատրիարք Հայոց,
Երուսաղէմ

Ձերդ Ամենապատուութիւն,

Փրկչին մեր Յիսուսի Քրիստոսի լոյս Յարութեան աւեժիսը վերսին բերում է մեզ բոլորիս հոգեւոր ցնծութիւն, մխիթարութիւն եւ ամրապնդում է մեծ յոյսը հոգիների փրկութեան:

Ձի, «ինչպէս Աղամով բոլոր մարդիկ մեռնում են, այնպէս էլ Քրիստոսով բոլորը ապրելու են» (Ա. Կորնթ. ԺԵ. 21-22):

Սուրբ Յարութեան ուրախութեամբ Մայր Հայաստանից եւ Ս. Էջմիածնից բերում ենք Մեր սիրոյ ողջոյնը Ձերդ Ամենապատուութեան, Սուրբ Աթոռիդ ուխտապան Միաբանութեան եւ համայն մեր հաւատացեալ զաւակներին, Մեր սրժից բխած ամենաբարի մաղթանքներով, Ձեր հոգեւէն ու ազգապահպան գործոց լիակատար յաջողութեան համար:

Յարուցեալ Փրկչի կենարար սէրն ու խաղաղութիւնը բոլ առատօրէն բաշխուի մեզ բոլորիս եւ մեր օրերի աշխարհին, ի մխիթարութիւն համայն մարդկութեան:

Ձեզ եւ մեզ մեծ աւեժիս,

«ՔՐԻՍՏՈՍ ՅԱՐԵԱՆ Ի ՄԵՌԵԼՈՅ»:

Եղբայրական սիրով ի Քրիստոս՝

Վ Ա. Զ. Գ. Ի. Ն. Ա.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Սիրեցեալներ Մեր, Յարութեան աւեժիսը տօնախմբումն է մահի պարտութեան, տօնախմբումն է կեանքի մեծանորոգ ծաղկումի, տօնախմբումն է բարու ուժերի յաղթութեան ընդդէմ չարի, տօնախմբումն է խաղաղութեան եւ սիրոյ քաղաքութեան:

Մենք աղօթում ենք, որ բոլորդ արժանի դառնաք վայելելու կենարար բարիքները սուրբ Յարութեան ձեր ընտանեկան երջանիկ յարկերի ներքոյ, ձեր համայնային ու ընկերային կեանքում:

Մնում ենք նաեւ աղօթող, որ այս Ջասիկը աշխարհին բերի մեծ աւեժիսը խաղաղութեան դասի վերջնական յաղթութեան, աւեժիսը բոլոր մահասփիւռ զէնքերի խորհակման, աւեժիսը պատերազմ կոչուած հրէշի եօթ զուխների ջախջախման, աւեժիսը ազգութիւնների վերջնական համերաշխութեան եւ պետութիւնների խաղաղ գործակցութեան, արդարութեան արեւի ներքոյ:

«Ձի Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց, մահուամբ զման կոխեաց եւ յարութեամբն իւրով մեզ զկեանս պարգեւեաց»: Ամէն:

30 Մարտ 1986

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ԱՆԹԻԼԻԱՍ - ԼԻԲԱՆԱՆ

Թիւ 90:86

Անթիլիաս, 14 Մարտ 1986

Ամենապատիւ

Տ. Եղիշէ Արքեպս. Տէրտէրեան

Պատրիարք Հայոց Ս. Երուսաղէմի

Երուսաղէմ

Սիրեցեալ Եղբայր ի Քրիստոս,

Հոգեկան զօրութեան աղբիւր է իւրաքանչիւր քրիստոնեայի համար ողջունել մօտալուս գալուստը մեր Տիրոջ Յիսուսի Քրիստոսի հրաշափառ Յարութեան տօնին, որովհետեւ անոր մէջ է անսպառելի ոյժը այն հաւաստին, որով մարդ էալը անվախ կեցուածով եւ յաղթանակի տեսիլով կը դիմագրաւ մահուան գաղափարը:

Յարութիւնը գազաքնակէտն է Քրիստոսի կեանքին: Առանց Յարութեան, Քրիստոսի ուսուցումները եւ արարները պիտի չունենային այն ոյժը, արժէքը եւ ներգործութիւնը, զորս ունեցան Յարութեան պայծառ իրողութեան հառազայրող լոյսով: Առաքեալներ եւ անոնց յաջորդողները այդ հաւաստով գօտեպնդուած յառաջ տարին իրենց առաքելական գործունէութիւնը՝ ի խնդիր քրիստոնէութեան տարածման եւ մարդոց երջանկութեան: Ս. Պօղոս Առաքեալ հոգեկան այդ զօրութեամբ կը յայտարարէ. «Կենդանի եմ այստե՛ս, ոչ ես՝ այլ կենդանի է յիս Քրիստոս» (Գաղ. Բ. 20):

Հայ ժողովուրդը, որ իր պատմութեան ամբողջ տեղադրութեան հաշակեց խաչին տառապանքը, միանգամայն եւ վայելեց յարութեան յաղթանակի ուրախութիւնը: Խաչը համբան է դէպի յարութիւն եւ հաւաստով ու կամաւորապէս ստանձնուած խաչելութեան արարքը յաղթական ուղեւորութիւն է այդ համբուն մէջ: Այս է անհերքելի վկայութիւնը ողջ հայոց պատմութեան:

Այս նոյն հաւաստով կ'ողջունենք Ձերդ Սիրեցեալ Եղբայրութիւնը, Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը եւ Երուսաղէմի Առաքելական Աթոռը, աղօթելով առ Բարձրեալն Աստուած, որ Փրկչի յարութեան վերանորոգիչ ոյժովը բարգաւաճ եւ ծաղկուն պահէ Ձեր գահակալութեան բոլոր օրերը ի պայծառութիւն Մերոց Յակոբեանց դարաւոր վանքին եւ յօգուտ մեր Եկեղեցւոյ եւ ազգի զօրացման:

Մնամք եղբայրական սիրոյ ողջունիւ

Աղօթակից

Գ Ա Ր Ե Գ Ի Ն Բ.

Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

SECRETARIAT OF STATE

From the Vatican, 6 May 1986

His Beatitude Yeghishe Derderian,
Armenian Orthodox Patriarch of Jerusalem,
St. James Monastery

At this time in the liturgical year, we are called to enter ever more deeply into the mystery of the Death and Resurrection of Christ, a mystery which we come to experience ever more deeply through service of our fellow men. For your message of greeting at this holy season, His Holiness Pope John Paul II has asked me to express his deep gratitude.

It is a joy to fulfil this charge and I do so in a spirit of faith in "Christ who was raised from the dead to the Father's glory, that we might live a new life" (Rom. 6:4). May the Risen Lord revive in us his gift of that "ministry of reconciliation that has been entrusted to us" (2 Cor. 5:18). May He send us forth anew to bring to the nations that peace which the world cannot give.

With respectful good wishes, I remain

Yours sincerely in Christ
CARDINAL CASAROLI
Secretary of State

LAMBETH PALACE, LONDON, SE1 7JU

E A S T E R 1 9 8 6

His Beatitude Yeghishe Derderian,
Armenian Patriarch of Jerusalem.

Your Beatitude,

Celebrating together with you the glorious festival of Christ's resurrection, I greet you and your Church in the Risen Lord. Alleluia! Christ is risen. He is risen indeed. Alleluia!

Easter is a festival of light. Drawing on a symbolism deeply rooted in much religious experience, and in the life of nature itself, Christians have always seen in light a sign of hope, a sign of the victory of good over evil, of life over death. St. John proclaims that God is light, and that the light of God, coming with the world in Jesus Christ, shines in the darkness, which has not overcome it. Darkness, in fact, has been overcome by light, for God in Christ has overcome evil and death on the Cross, and the light of that victory shines out in the Resurrection.

Yet that victory is far from complete in the life of our world. Many people still live in darkness and in the shadow of death. Christians living in the light of the Resurrection are called to wait as children of light, and to bring the light of God's love into the life of his world. Our faith in the Risen Christ impels us to fight against evil in all its forms, and to illuminate the dark areas of human life with God's justice and peace.

In recent months my travels have taken me to India and Canada, where I have met many Christian leaders. I look forward to welcoming others in the coming months. Such meetings convince me that we are all united in a faith in the Resurrection which is no mere feeling in the minds of the followers of a crucified Saviour, but a profound experience of the new life springing from the tomb of Christ. "The darkness is past and the true light is shining" (1 John 2:8). My prayer is that our common witness and service to the world may make that affirmation of our Christian faith a reality in human experience.

Your Beatitude's Beloved Brother in Christ
DR. ROBERT RUNCIE
Archbishop of Canterbury

Ամեն. Տ. եղիշէ Արքեպս. Տէրտէրեան

Պատրիարք Հայոց — Երուսաղէմ

Սիրեցեալ Եղբայր ի Քրիստոս,

Սրբազան շարականի այս բառերով, որոնք այնքան սրտառու էն իւրաքանչիւր քրիստոնեայի սրտին եւ կ'ողբկոչեն մեծագոյն դէպքը մեր փրկագործութեան ճանապարհին վրայ իրագործուած, հոգեկան խոր ուրախութեամբ կ'ողջունեմ Ձեզ, շնորհաւորելով հրաշափառ տօնը Քրիստոսի Յարութեան:

Փառաւորելով մահն ու դժոխքը նուաճող Յարուցեալ Կեանքի Իշխանը՝ մեր Տէրն ու Փրկիչը Յիսուս Քրիստոս, որ խաչին վրայ կրած Իր տառապանքով եւ երեք օրեր ետք Իր Յարութեամբ երկրաւոր մարդոց առջեւ երկնքի դռները բացաւ եւ զանոնք ժառանգակից ըրաւ երկնքի թագաւորութեան, կը մաղթեմ որ յառաջիկայ մեծ տօնը դիմաւորէք տոկուն առողջութեամբ եւ հանդարտ սրտով, փառաւորելով կենսապարգեւ Աստուածորդին:

Թող Քրիստոսի Յարութեան լոյսը ճառագայթէ բովանդակ տիեզերքի վրայ եւ ընէ մեզ երկնային լոյսի տարածիչները ամենուրեք:

Մինչ կը խոնարհինք Տիրոջ կենսատու գերեզմանին առջեւ, կ'աղօթենք Աստուծոյ որ հոգեպէս զօրացնէ Իր ժողովուրդը եւ օրհնէ զանոնք խաղաղութեամբ (Սղմ., ԻԹ, 11): Թող մեր Եկեղեցիներուն միջեւ տիրող եղբայրական յարաբերութիւնները առաւել եւս զօրանան եւ ծառայեն Աստուծոյ փառքին ու երկրի վրայ խաղաղութեան ամրապնդման, ինչպէս որ Տէրը յայտարարեց Էմմաուսի ճամբորդներուն (Ղկս. ԻԴ. 36):

Այս պայծառ օրերուն, սրտագինս կը մաղթեմ Ձեզ եւ աստուածային պաշտպանութիւնը վայելող Ձեր հօտին որ առաւօտօրէն ստանաք Յարութեան ուրախութիւնը եւ Ձեր օրերը ըլլան արեւոտ ու պաշարներ՝ ի փառս Յարուցեալ Տիրոջ:

Եղբայրական սիրով ի Քրիստոս

Պ Ի Մ Ի Ն

Պատրիարք Մոսկուայի եւ Համայն Ռուսիոյ

Ս. Չատիկ 1986 — Մոսկուա

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

Ս. Զատկի հրաշափառ տօնին առիթով, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր կողմէ եկեղեցւոյ Սրբազան Պետերոսն յղուած են հետեւեալ շնորհաւորական հեռագիրները.

Երուսաղէմ, 30 Մարտ 1986

Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Ս. Էջմիածին

Ս. Զատկի հրաշափառ տօնին բարերաստիկ առիթով, խոնարհաբար կը ներկայացնենք Ձերդ Սուրբ Օծութեան մեր և Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան սրտագին շնորհաւորութիւնները, խնդրելով Բարձրեայն Աստուծոյ որ շնորհէ Ձեզ յաջողութիւններով լի երկար և առողջ կեանք, և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին՝ անսասանութիւն և բարգաւաճում:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի

Երուսաղէմ, 30 Մարտ 1986

Նորին Սրբութիւն

Յովնանէս - Պօղոս Բ. Պապ

Վատիկան

Ս. Զատկի հրաշափառ տօնին բարերաստիկ առիթով, յարգանք կը ներկայացնենք Ձերդ Սրբութեան մեր սրտագին շնորհաւորութիւնները մաղթելով Ձեզ, շարունակական առողջութիւն և Ձեր մեծ եկեղեցիին՝ բարգաւաճում: Թող Ամենակարողն Աստուած յաջողութեամբ պսակէ Ձեր բարի փառքերն ու ծրագիրները:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի

Երուսաղէմ, 4 Մայիս 1986

Ն. Ամենապատուութիւն Պիմէն

Պատրիարք Համայն Ռուսիոյ

Մոսկուա

Ս. Զատկի հրաշափառ տօնին առիթով, կը ներկայացնենք Ձեզ մեր եղբայրական և փերմ շնորհաւորութիւնները, սրտագին մաղթանքներով Ձերդ Սրբութեան առողջութեան և բարգաւաճ դործունէութեան համար:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի

ՓՈԽԱՆ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆԻ**Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՔԱՐՈԶԸ**

ԽՕՍՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻԶ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Կիրակի, 13 Ապրիլ 1986ին

«Խնդա եւ զուարճացիր, հաւսնացեալը Սեսուժոյ Եկեղեցի, Բաղլ ըզԼզ ՏԻԵ ՏԻՐԼԵ
ընտրեաց եւ հանեցաւ բնակիլ ի Քեզ» (Շարական):

Այսօր Աշխարհամատրան Կիրակի է:

Այսօր մեր Մայր Եկեղեցին կը աօնախմբէ հիմնադրումը և կազմաւորումը Քրիստոնէական Ընդհանրական Սուրբ Եկեղեցւոյն:

Քրիստոսի Եկեղեցւոյ ծնունդը սեծագոյն երևոյթներէն մին կը հանդիսանայ մարդկութեան պատմութեան հորիզոնին վրայ:

Տիրոջ Յարութեան հրաշքը այն վէմն է, որուն վրայ աներեր կը բարձրանայ ողեկան կառոյցը Սուրբ Եկեղեցւոյ, որ կը խորհրդանշէ իսկ մարմինը յարուցեալ Աստուածորդւոյն: Այդ ողեկան կառոյցը հզօրագոյնը եղաւ պատմութեան կառոյցներու մէջ, որ կըցաւ դիմադրաւել ժամանակներու փոթորիկները և մնալ յաղթական:

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին անըաժան մէկ մասն է Քրիստոնէական Ընդհանրական Եկեղեցիին: Ան հիմնուեցաւ ու կազմակերպուեցաւ առաքելական աւանդութեանց վրայ, Չորրորդ Դարու լուսարացին, մեծն Գրիգոր Լուսաւորչի սուրբ ձեռքով, Հայոց Հայրապետական Աթոռի հաստատմամբ ի Սուրբ Էջմիածին, Հայաստանի մայրաքաղաք Վաղարշապատի պարիսպներուն տակ, Սուրբ Դրական Արարատի ստորոտին:

Սուրբ Էջմիածնայ Աթոռով զխաւորուած Եկեղեցին Հայ ազգի Մայր Եկեղեցին է, երէկ, այսօր և յաւիտեան:

Հայ Եկեղեցին Ընդհանրական Եկեղեցւոյ հարազատ ու վաւերական մէկ պատկերն է Հայ ազգի կեանքի սահմաններուն մէջ:

Հայ Եկեղեցին տիեզերական Եկեղեցին է՝ մարմին և հոգի առած Հայոց ողեկանութեան սանդղաբար ձևերուն մէջ:

Կը խորհինք թէ Արևմուտքի և Արևելքի քրիստոնէական առաքելաշաւիղ Եկեղեցիներու միջև կայ ներքին միութիւն մը՝ Քրիստոսով և Քրիստոսի մէջ. տեսակ մը խորհրդաւոր, փոխադարձ ներթափանցում, որով ամէն մէկ ինքնազուլ Եկեղեցւոյ մէջ կայ հարազատ պատկերը Ընդհանրական Եկեղեցւոյ: Այսպիսով Ընդհանրական կամ տիեզերական Եկեղեցին իր իրական և ամբողջական գոյառումը կը գտնէ ու կ'արտայայտէ առաքելական ինքնազուլ ուղղադաւան Եկեղեցիներու ամբողջութեան մէջ: Մեր օրերու Էկումենիկ ոգին և շարժումը ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ դրսևորումը և ամրապնդումը այդ ամբողջութեան, համաքրիստոնէական միութեան և եղբայրութեան:

Հայ Եկեղեցին ինքզինք բաժնուած չի զգար Ընդհանրական Եկեղեցիէն, քրիստոնէական քոյր Եկեղեցիներու մեծ ընտանիքէն: Բնական է, կան որոշ

դաւանարանական բանաձևումներու երանգաւորումներ, կան ծիսական և ազգային աւանդութեանց հետ կապուած և ժամանակներու հոլովոյթով ձևաւորուած ինքնուրոյն դրսևորումներ, սակայն այդ բոլորը ոչ թէ կը բաժնեն, այլ մեզ աւելի կը միացնեն Ընդհանրական Եկեղեցիին, զի այդ բոլոր տարբեր դրսևորումները, տարբեր երանգաւորումները, Հայ ազգի ոգեկանութեան յատուկ արտայայտութեան ձևերն են, որոնք աւելի կը հաստատեն տիեզերական ճշմարտութիւնը Քրիստոսի Եկեղեցւոյ:

Հայ ազգը Քրիստոսի Աւետարանը ընդունեց ոչ իբրև դուրսէն իրեն պարտադրուած ուսմունք, ոչ իբրև արտաքին զգեստ, ոչ իբրև ընդօրինակող, այլ իբրև երկնային պարզ և մը՝ նաև իրեն ուղղակի շնորհուած, ի պատասխան իր սեփական հոգւոյ մեծ սպասումներուն և երազանքներուն: Ապացոյց որ Հայոց Եկեղեցին միակն է Քրիստոնէական Եկեղեցիներու ընտանիքին մէջ, որ իր հիմնադրումը և իր Հայրապետական Աթոռի հաստատումը կապած է Միա-ծին Որդւոյ ի Հայաստան էջքի տեսիլքին հետ: Ապացոյց նաև այն փաստը, որ Հայ ժողովուրդը պատմութեան մէջ առաջինը կը հանդիսանայ Քրիստոնէական կրօնը պետական կրօն հռչակող: Պատահական երևոյթներ չեն ասոնք:

Ահա թէ ինչու, Հայ Եկեղեցին իր ծննդեան օրէն մինչև այսօր, կայ ու կը մնայ աշխարհամատրան աստուածային կառոյցին մէջ, անբաժան ու անբերր:

Սիրելի հաւատացեալներ, Հայ Եկեղեցւոյ ճակատագիրը կապուած է՝ մէկ կողմէ Քրիստոնէական Ընդհանրական Եկեղեցւոյ ճակատագրին հետ և միւս կողմէ իր հարազատ սեփական ժողովուրդի ու հայրենիքի ճակատագրին հետ:

Մեր օրերու Ընդհանրական Եկեղեցին, այսինքն Քրիստոնեայ Եկեղեցիներու մեծ ընտանիքը, համայն մարդկութեան հետ միատեղ, կը գտնուի աշխարհակործան պատերազմի մը վտանգին առջև: Նոյն վտանգին տակ կը գտնուի նաև ու մանաւանդ մեր Եկեղեցին, իր ժողովուրդով և իր վերածնած մայր երկրով:

Եւ եթէ Հայ Եկեղեցւոյ ճակատագիրը անբաժանօրէն կապուած է մէկ կողմէ Ընդհանրական Եկեղեցւոյ և միւս կողմէ իր սեփական ժողովուրդի ճակատագրին հետ, ապա պարզ է որ մեր Եկեղեցւոյ, յատկապէս հոգևորականներու ուսերուն կը ծանրանայ պատուաբեր լուծը, նուիրական պարտականութիւնը ոչ միայն աղօթելու, այլև անյոգնաբեկ զործելու, մարտնչելու վասն պահպանման աշխարհի խաղաղութեան, վասն ընդհանուր, ամբողջական գինաթափման, վասն համերաշխ աշխարհի մը զոյառման և զոյատեման:

Այս խոհերը կը յաճախեն Մեր Միտքը այս տարի մանաւանդ, երբ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւնը 1986 տարին հռչակած է խաղաղութեան տարի:

Մենք՝ Հայ Եկեղեցի, մենք՝ Հայ ազգութիւն, մենք՝ Հայ հայրենիք, չենք կամենար որ աշխարհի վրայ տեղի ունենան ցեղասպանութիւններ, նման 1915ի ցեղասպանութեան, որուն զոհ զնաց Հայ ժողովուրդի կէսէն աւելին, Արևմտեան Հայաստանի տարածքին վրայ:

Մենք, Հայրապետ Հայոց, կը սպասենք որ արտասահմանի մեր պանդուխտ ժողովուրդը, հայրենաբնակ հայութեան կողքին կանգնած, ամէն բանէ վեր դաւանի հայ ազգի ու հայրենիքի ճակատագրի միասնութեան գիտակցու-

ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՑ. ԵԵԵՂԵՑԻՈՑ

Զ.

ՀԱՅ ՀՈԳԵԻՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՑԵՆՋԻ ԽՆԴԻՐ

Իմիտական - արարողական կէտերու վերաբերմամբ իր թելադրութիւնները յընդհանուրն սպառող է վերջ, Զեկովիցովի՝ «Ընդհանուր հարցեր» մակարկին ներքե զլխաւորուած կարգ մը ուրիշ խնդիրներու, որոնք կրօնական կեանքի և եկեղեցական կենցաղի ընկերային և ընտանեկան, նիւթական և բարոյական կողմերուն և պաշտամունքային կատարողութեան ինչ ինչ պայմաններուն կը տատկանին, ինչպէս են Տոմարը և Լեզուն: Ու ատոնց մէջ առաջին կը դնէ «Հոգևորականութեան ցենճը»:

Ցենճ Գերմաներէն բառ է, կ'երևի Ռուսերէնի ճամբով մտած կողմէս հայ կիրարկումի մէջ, և կը նշանակէ «արտօնութիւն», «տիտղոս», «ուսումնական բարձր վկայական» ևայլն. — ըստ այսմ, «Հայ հոգևորականութեան ցենճի խնդիր» արտայայտութիւնը ակնարկութիւն կամ յանձնարարութիւն է այն պայմաններուն կամ միջոցներուն՝ զորս հարկ է ինկատի ունենալ, որպէս զի կանոնաւոր զարգացում և բարձր վկայական չունեցող մը իրաւունք չունենայ յետ այսու հոգևորականութեան կարգ առնելու: Պարզ է միտք բանին. ինչ որ մենք առհասարակ սովորական կերպով կամ առ առաւելն թեթեւ ստու-

թիւնը, զիտակցութիւն՝ որ կրնայ կազմաւորուիլ միմիայն մեր արդի՝ ապրող ու շնչող և հասակ նետող հայկական պետութեան հաստատ ու ապահով հիմքի վրայ: Ազօթող ենք որ ոչ մէկ հայ մարդ դուրս մնայ մեր ազգային ճակատագրի միասնութեան այդ կենսահաստատ զիտակցութենէն: Վասնզի Սարգարապատի հերոսամարտը և Մայիս 28ը կերտողներու իտէալները իրագործուեցան Նոյեմբեր 29ի ճանապարհով: Վկայ՝ մեր օրերու Հայաստանը իր վիթխարի իրագործումներով, մխիթարութիւնը և հպարտանքը համայն Հայութեան:

Մենք կը հաւատանք նաև որ ինչ որ կը հասկնայ մեր Ժողովուրդը Հայ Դատ ըսելով, հնարաւոր պիտի ըլլայ օր մը իրականացնել Նոյն 29 Նոյեմբերեան ճանապարհով: Հեռու մեզմէ Հայ Դատ հետապնդել՝ հակադրուելով արդի ծաղկած մեր Մայր Հայրենիքին: Հեռու մեզմէ յոյսեր կապել հնարաւոր պատերազմի մը սանձագերծման հետ, Արևմուտքի և Արևելքի միջև:

Հայոց Մայր Հայրենիքի և հետևաբար նաև Հայ Եկեղեցւոյ ճակատագրերը կը մնան ամրապէս խառնախառն ազգամիջեան համերաշխ զործակցութեան փրկարար հրամայականի յաղթանակի վրայ:

«Իսկ այժմիկ ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի դուք որ երբեմն հեռաւորքն էիք, մերձաւորք եղբուք արեամբն Քրիստոսի: Զի նա է խաղաղութիւն մեր որ արար գերկոսեան մի ... և եկն աւետարանեաց խաղաղութիւն ձեզ հեռաւորաց և խաղաղութիւն մերձաւորաց» (Եփես. Բ. 1, 3-14, 17): Ամէն:

րագծումով մը յաճախ կ'որակենք կրթութիւնը եկեղեցականութիւն, Զեյնոյի Մը քիչ մը զարգմանակեալ պնդումով կ'որակէ այդ ցենզ բառին տակ :

Այսպէս կամ այնպէս ուրեմն, հարցը կղերին ուսման, զարգացման և կրթութեան վրայ է :

Բարեկարգութեան ծրագրին այս կամ այն սկզբունքին կամ անոր զործագրութեան սա կամ նա կէտին մասին տարակարծութիւն կարելի և ներելի է անշուշտ, բայց երբ հարցը եկեղեցականութեան մտաւորական հաստատեալ արժանաւորութեան շուրջ կը դառնայ, ո՞վ պիտի ուղէր խլով ընել կամ համարձակէր անհամամիտ լինիլ այդ մասին : Կարելի է աւելի առաջ երթալ և ըսել նոյնիսկ, ծրագրին ամենամեծ մասը հնար է թերիս, ի ստիպել հարկին, յապաղեցնել կամ առկախել, բայց այս մէկը, եկեղեցականներու կրթութեան դործը, անյետաձգելի է ամենայն իրաւամբ : Բարեկարգութեան առանցքն է անիկա և նախապայմանը : Առանց զարգացեալ հոգևորականութեան, բարեկարգութիւնը եթէ բարձրագոյն յանձնարարութեան վրայ և ազգային հանրական ջանադրութեամբ երկնուի և մարմին առնէ իսկ, կը մեռնի բնդփոյթ իր խանձարութիւն մէջ նոյնիսկ : Վասնզի ան, եկեղեցւոյ պատրաստուած և բարձր իտէալներու ձգտումովը հոգիացած պաշտօնէութիւնն է միայն որ կրնայ կրօնական կեանքին մէջ արգասաւորել հաւատքով մշակուած բարոյականի վերածնութիւն, որ բուն բարեկարգութիւնն է, բառին խորագոյն իմաստովը : Օրինակը հեռու չէ մեր տեսողութենէն, ինքզինքնին «բարեկարգութեան» պիտակին տակ յայտարարող կրօնական համայնքներուն մէջ, երբ պաշտօնեան ու ուղեցիկ յաւակնութիւններ միայն ունի իբրև պատրաստութիւն հոգւոյ և մտքի, ամէն ինչ — սեղան, բեմ և հասարակական կեանք — խեղճութեան և խառնակութեան տեսարան միայն կը պարզէ ամէն օր : մինչ ուրիշ համայնքներու մէջ, ուր այդ պիտակին կամ դրօշին անունն իսկ չկայ, զիտենք ամէնքս ալ թէ սրտով և իմացականութեամբ զարդարուած զործիչներ ինչ երջանիկ արդիւնքներով կը փառաւորուին շարունակ :

Բայց աւելորդ պիտի ըլլար յամենալ կէտի մը առջև, որ չի կրնար վիճելի նկատուիլ ոչ մէկի համար : Անցնինք ուրեմն ուղղակի մեր ըսելիքին :

Ինչպէս պէտք է ըմբռնել եկեղեցականին զարգացումը. անհրաժեշտ է այս հարցումը ներկայի գրեթէ հասարակաց դարձած այն զգացումին առջև, որ կը թուի հոգևորականին համար զոհացուցիչ համարել որեւէ կարգի կամ ասպարէզի վերաբերեալ զարգացում : Բաւական է որ զրական, զիտական և նոյն իսկ ճարտարարուեստական առաւելութեան մը փայլն ունենայ ան : Կ. Պոլսոյ մեծերը ժամանակին Երուսաղէմի Պատրիարքութեան արժանի նկատած էին Եսայի Սրբազանը, համարուած՝ անոր զխաւորաբար կալուանիգմի և լուսանկարչութեան յարմարութիւններէն : Կ'ըսեն թէ Դէորդ Դ. ի մահէն ետքը, երբ անոր իբրև յաջորդ ընտրուած Ներսէս Վարժապետեան ևս հրաժարեցաւ մօտալուտ մահուան նախազգացումով, և բարդութիւններու պատկերը սկսաւ ստուերագծուիլ միտքերու մէջ, մեծերու նայուածքը նորէն փորձուեցաւ ուղղուիլ ազգային և Եւրոպական՝ բայց աւելի ոչ կրօնական ուսումներով զարգացած յարգելի անձնաւորութիւններու : Այսպէս կամ այնպէս, այսօր ալ իրողութիւնն

այն է՝ որ երբ նոր ֆահանայի կամ՝ եկեղեցւոյ հոգևորական դասը զօրացնելու լուրջ պէտք մը կը զգացուի, առաւելագոյն հաւանութեան կ'արժանանան — երբ մանաւանդ իրենք այդ ուղղութեամբ միտում ցուցնեն — ապա աւարուեալ տից վկայականներով ճոխացած տնձեր, ու ոչ ոք, զէթ այդ առթիւ, լրջօրէն կը մտածէ եկեղեցական կրթութեան պէտքին մասին:

Եւ սակայն, ներուի՝ մեզի շեշտել թէ կարևորն ու կարևորագոյնը այն է՝ որ հոգևորականութիւնն ալ, ինչպէս բոլոր ուրիշ ասպարէզներու պատկանեալ պաշտօնէութիւն կամ աշխատաւորութիւն, «ըստ իւրում սեռի» կրթութեամբ և զարգացմամբ պատրաստուի իր դերին: Այդ մասին «մենք պէտք չէ նմանինք կաթոլիկներուն, կ'ըսէր Օրմանեան Սրբազան, որոնք եկեղեցական կրթութիւնը մանուկ հասակէն կու տան ընծայացուին կամ ընծայեալին, հոգւոյն ճերմակ տախտակին վրայ կանուխէն դրոշմելով կղերականութեան կադապարը, և տղան իր աղածրի տարիքին մէջ ըստ այսմ կերպաւորելով (modeler), կերտելով իրեն հոգևորականացու:» Լաւագոյն կը համարէր նա որ մենք ոչ թէ՛ այսպէս ասած՝ եկեղեցական շինենք, այլ՝ եկեղեցականութեան ցանկացողը՝ այսինքն իր մէջ անոր կոչումն զգացողը պատրաստենք միայն իր նպատակին: Կաթոլիկ կրթութեան կերպը՝ ան կը նկատէր մաքի և այլ ընդունակութեանց տեսակ մը մասնակի՝ ընդարմացում ի նպատակ կղերական ոգւոյ, և ասիկա կը համարէր, անշուշտ շատ իրաւամբ, ոչ միայն ըստ ինքեան անբնականոն, այլ նաև անարդար՝ նոյնիսկ կրօնական զգացման և եկեղեցական ուղղմութեան տեսակէտով, քանի որ հոգևորականը, իրեն կեանքի բոլոր մարդերուն հետ աւրնչութիւն ունեցող պաշտօնեայ, պէտք է բաւականապէս ծանօթ և խելամուտ լինի կեանքի բոլոր կողմերուն և երեւոյթներուն, կարենալու համար լի ու լի գիտակցութեամբ կատարել իր պարտականութիւնները:

Անվերապահօրէն և անմիջապէս ըսենք այստեղ թէ մենք բաւական ժամանակէ ի վեր համամիտ չենք մեր մեծանուն ուսուցչին և հոգեծնողին այդ տեսութեան: Այդ դատումը, անշուշտ ճիշդ՝ միջնադարեան ժամանակներու կամ իր ատենին, այսինքն մինչև դար մը առաջ, զուցէ դեռ գոյութիւն ունեցած և նոյն կարգի լսմորումներով կազմաւորուած Կաթոլիկ կղերական դասընթացներու համար, ներկայիս համար մասնաւորաբար չի կրնար ուղիղ համարուիլ: Հարկ է խոստովանիլ թէ՛ շուրջ դարէ մը ի վեր Կաթոլիկ եկեղեցին իր կղերական կրթութեան և ուսուցումի գործը այնքան կերպարանափոխած է նոր սկզբունքներով, ըմբռնումներով և մեթոտներով որ Օրմանեան Սրբազանի կարծիքը, ձեապէս թէև հրապուրիչ, էապէս պատրոկական է և նոյնիսկ քիչ մը բռնազբօսիկ:

Կ'ուզէինք ըսել, մեր կարծիքն այն է թէ հոգևորականը սկիզբէն իսկ հոգևորականութեան յատուկ կրթութեամբ պէտք է պատրաստուի իր ասպարէզին: Վարժապետեանի, Իգմիրլեանի և Դուրեանի նման դէմքեր, որոնք առանց մասնաւոր կրօնական կրթութեան՝ հասած արժանաւոր եկեղեցականներ են եղած, անվերադառնալի բացառութիւններ են ներկայիս, զի այժմ այլևս չկան ու չեն կրնար դժբախտաբար լինել ոչ թունդ կրօնական ուղով տողորուած ընտանեկան այն մթնոլորտները, ուր մեծցած էր անոնց մանկութիւնը, և ոչ կրօ-

նաշունչ և եկեղեցագիտական նիւթերու առատութեամբ յօրինուած ուսուցումի ծրագիրները, որոնց վրայ լարուած էին այն վարժարանները, ուր անցաւ անոնց դպրոցական կեանքը։ Ոչ. անտեղի է հոգևորականներուն համար վաղուց ինքնուրոյն կրթութեան զաղափարին հանդէպ որևէ մտավախութիւն. բացորոշ օրինակներ կը քաջալերեն զմեզ այդ մասին. կարելի չէ բնաւ ըսել թէ կաթոլիկ զարգացած կղերին համար անկոխ գետիններ եղած են ոչ-կրօնական նիւթերը. ուսման բուն կրօնական տարրերէն զատ, որոնց մէջ անշուշտ առաւելապէս զօրաւոր են եղած, անոնք առհասարակ աչքառու են դարձած և յաճախ նոյնիսկ մասնագիտական հատութեան և ձեռնհասութեան տիրացած՝ դպրութեանց, գիտութեանց և նոյնիսկ արուեստից բոլոր ճիւղերուն մէջ. ու եթէ, կրթութեան անսահման ընդհանրացման և աշխարհականացման հետեանքով այլևս ամէնքը բոլորովին չեն կրնար արժեցնել ժողովուրդին մէջ մտաւորականութեան ռահվիրայի և ուղղիչի դերքը զոր էր երբեմն ունէր հոգևորականութիւնը, նուազ ուշադրաւ չէ սակայն դիրքն ու դերը զոր ունին անոնցմէ լաւագոյնները իմացական ընդհանուր զարգացման մէջ։ Այս տեսակէտով Օրմանեան Սրբազան ինքզինքը կը հերքէ նոյնիսկ. որովհետեւ, հակառակ որ շատ մօնուկ հասակէն կաղապարուած պիտի կարծուէր լոկ կղերական կրթութեան մէջ, ունէր մասամբ ընդարձակ զարգացում, ինչ որ իրեն կարելի կ'ընէր բազմաբովանդակ այն աշխարհայեացքը որ իր նկարագրին ամենէն կարկառուն գիծը եղաւ։

Ուրեմն, ուրոյն կրթութիւն եկեղեցականաց համար. ա՛յս է մեր անխախտ համոզումը։ Ինչպէս փաստաբանը, բժիշկը և քաղաքական գործիչը՝ իրենց ասպարէզներուն, նոյնպէս հոգևորականը իր կոչումին պէտք է պատրաստուի յատուկ դաստիարակութեամբ. ու վերջինը՝ աւելի աստիճանով մը տալաւին, զի մինչ անոնք որոշ ժամանակէ մը յետոյ է որ պիտի ընտրեն մասնագիտութիւնը, հոգևորականը նախակրթութենէն նոյնիսկ պէտք է մտնէ իր արահետին մէջ. և ա՛յս է լաւագոյնն ու բանաւորը. ըստ որում, անոնցը, ինչպէս նկատեցինք, ասպարէզ է, հարկի ստիպմամբ կամ ճաշակի բերումով ընտրուած, իսկ անորը՝ կոչում, որուն մարդ պէտք է հոգւով և խորապէս նուիրուի, իր բարքն ու «բոյս բարուց»ը յատուկ փորձարկութեամբ պատշաճեցնելով անոր։ Բայց այդ կրթութիւնը պէտք է որ թէ՛ նախնական, թէ՛ երկրորդական և թէ՛ բարձրագոյն աստիճաններուն մէջ, լայն գետինի մը վրայ դրուած ըլլայ. այսինքն ընծայացուն այդ չրջաններուն մէջ ալ ընդհանուր առմամբ ուսանի այն բոլոր առարկաները, զորս կ'ուսուցանեն բուն աշխարհիկ վարժարաններուն մէջ, միայն կրօնական և ազգային նիւթերուն տալով միշտ առաւելութիւն, որպէսզի հոգեւից և հայաշունչ դաստիարակութեան այն մթնոլորտին մէջ, որ կրօնական նոյն դպրոցներուն մթնոլորտը պէտք է ըլլայ, և հետզհետէ վաղուց կազմաւորուի տղուն մէջ ապագայ զարգացեալ հոգեւէր և ազգասէր եկեղեցականը։

Աւելորդ չլինի ըսել այստեղ թէ պատրաստութեան այս կերպը հնարաւոր է զլիաւորաբար կուսակրօն եկեղեցականութեան նուիրուածներու համար. իսկ քահանաներուն, այսինքն կանամբի եկեղեցականներուն համար, որոնց

պատրաստութեան գործը բարդ է, քանի որ նախ իրենց ընտրութիւնը կախում ունի ոչ միայն ժողովրդական և ժողովական հաւանութենէ, այլ նաև ապագայ երէցտիկնոջ յօժարութենէն և յարմարութենէն, և հետևաբար կը պակսին նախ ընթաց կրթութեան դիւրութիւնները. պէտք է հարցը նկատի առնուի մասնաւոր կերպով, ամուրի և ամուսնացեալ եկեղեցականութեան մասին խօսուած ատեն:

Մասնաւորելով մեր խօսքը եկեղեցական դպրոցներու նախնական և երկրորդական աստիճաններուն, պէտք չէ անոնց դրժագրութիւնը համարել բոլորովին անկարելի, դժուարութիւնը՝ աւելի՝ աշակերտներ գտնելուն մէջ է թերևս, ազգին ներկայ վիճակին մէջ յատկապէս. բայց այն ալ չէ բոլորովին անհնարին, ինչպէս այս քանի մը տարիներու փորձն համոզեց զմեզ: Փայով նախնական և երկրորդական շրջաններու աստիճանաւորման, կարելի է իրականացնել զայն, կա՛մ յատուկ և տարանջատ յարկերու մէջ և ուսուցչական մասնաւոր խումբով, ինչպէս կ'ընեն առհասարակ Լատինները, և կամ պարզապէս երկրորդականին կցելով նախապատրաստականի ընթացք մը, ինչպէս փորձած ենք մենք ընել այսօր:

Կը մնայ նկատի առնել բարձրագոյն դասընթացքին հարցը, որուն կը հայի մասնաւորաբար ԶեկՈՒՅՈՒՄԻՆ ՅԵՆՂԻ զուխը:

Հոգևորականներու կրթութեան բարձրագոյն դասընթացքը անոնց այլևս բուն մասնագիտական ուսմանց շրջանն է. այդ միջոցին կ'աւանդուին բուն կրօնական առարկաները, և արտաքիններէն անոնք որ անձուկ կապ մը ունին անոնց հետ. այսինքն Աստուածաբանական, Ս. Գրոց քննաբանական մեկնութեան, Ընդհանուր Եկեղեցւոյ պատմութեան և զրականութեան, եկեղեցական բնութաբանութեան, ընդհանուր կրօններու պատմութեան և իմաստասիրութեան դասեր: Ուսուցումի այս գործը միջոցներու բաւականութեան սահմանին մէջ կատարուեցաւ կէս դար առաջ և յետոյ Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանի և Արմաշի դպրիվանուց մէջ և հիմա այստեղ կը կատարուի մեր Ընծայարանի բաժնին մէջ՝ լաւը լաւագոյնին անյազ տենչին չզոհելու ողջմտութեամբ անշուշտ: Էջմիածին այն ատեն միջոցներ ունեցաւ իր շրջանաւարտներէն ոմանք Եւրոպա դրկելով առաւելագոյն զարգացմամբ ևս ճոխացնելու. Արմաշ, Համիտեան ռէժիմի օրերուն, երբ Եւրոպայէն դարձող երիտասարդ կրօնաւոր մը զաւառական պաշտօնի դրկելը արդէն ամենամեծ դժուարութեանց կը բաղխէր, այդ մասին իր պիւտճէին անձկութեան փաստին մէջ փնտռեց իր չքմեղանքը, բայց, ինչպէս Էջմիածնի համալսարանականներն իսկ կը յայտարարէին, Օրմանեանի և Դուրեանի աշխատակցութեամբ ձեռք բերուած արդիւնքը ցոյց տուաւ թէ աննշան չէր գործը որ եկեղեցականներու կրթութեան տեսակէտով կատարուեցաւ այդ միջոցին Չարխափանի հովանիին ներքև:

Իսկ այժմ, երբ ոչ ևս են այն երկուքն ալ, ու անոնց հասուցածներէն մնացեալները, թիւով արդէն իրենց նուազագոյն քանակին վերածուած, և իրենց երեկոյացեալ կեանքին հետ ևս չիջելամերձ են արդէն, ո՛ւր պիտի յանգին հոգևորականներու կրթութեան այնքան ջանքով և երազներով սկսուած և շարունակուած ձեռնարկները:

Գործօնները ընդունինք պահ մը, թէ չկան այլևս, բայց գործին կարևորութիւնը կը մնայ աւելի քան երբեք աղաղակող սաստկութեամբ։ Կ'ապրինք այնպիսի թուականի մը մէջ, ուր ոչ մէկ կրօնական կեանք չի կրնար շարունակուիլ, ոչ մէկ եկեղեցի — մերինը մանաւանդ — չէ կարող տեսիլ, եթէ չունի իր մէջ բարձրագոյն կրթութեամբ զօրացած հոգևորականներու կարևոր թիւ մը։ Այս բանն է որ կ'ուզէ մեզի ըսել ԶեկոնիՅոնիՄը, մատը ճիշդ վերջին վրայ դնելով։ Հարցը նոյնիսկ բարեկարգութեան խնդիր չէ եկեղեցիին համար, այլ գոյութեան խնդիր։ Անգէտներ, անուաներ չէ արգէն որ մինչև ցարդ տարին եկեղեցիին գործը իսկ ասկէ վերջ մանաւանդ, երբ մարդկային իրականութեան մէջ ամէն շարժում լոյսով և զիտութեամբ կը կատարուի, ազէտներ չէ որ պիտի քաշեն եկեղեցիին, ազգին հոգևոր՝ այսինքն ամենէն կենսական պարտականութիւններովը ծանրացած սայլին նուիրական բեռը, մեր փրկչութեան տապանակը։ Սկզբունքի այդ կէտը անառարկելի է, ոչ ոք պիտի յիմարանար հակառակը պնդելու համար։ Այս մասին չէր հետևաբար որ պիտի լինէր մեր խօսքն ալ հոս։ Կատարելապէս համաձիտ՝ հոգևորականներու Յեղի մասին ԶեկոնիՅոնիՄի դրած պահանջին, պէտք է հետամուտ ըլլալ իմանալու միայն թէ ի՞նչպէս և որո՞նց միջոցաւ հնար պիտի լինէր զոհացում տալ արդարեւ այնքան անտեղիտալի այդ պահանջին։ Աւելի մօտ երթալու համար խնդրոյն, պէտք է հարցնել թէ երուսաղէմ և Անթիոքիս, որոնց ամենէն աւելի անշուշտ կ'ուղղուի այսպիսի պարագայի մը մէջ ամէնուն նայուածքը, ի վիճակի՞ են լծուելու այդպիսի ծառայութեան մը։

Արդար ըլլալու համար պէտք է ըսել թէ այդպիսի մի գործ մեր մէջ այժմ եթէ ոչ այլամերժաբար, այլ զխտուորապէս այս երկուքէն միայն կարելի պիտի ըլլար ստուգել սպասել, առանց նկատի առնելու պահ մը այն դժուարութիւնը զոր ունին երկուքն ալ, մին Ս. Տեղեաց ազգային իրաւանց պահպանութեան համար անհրաժեշտ ներքին պարտականութեանց երեսէն, և միւսը՝ իր դեռ տնտեսապէս վտիտ և կազմապէս անբաւական դրութեան հետևանքով։ Ենթադրելով նոյնիսկ սակայն թէ անհնար չըլլար այս անպատեհութիւնները որևէ կերպով դարմանել իրենց տեղւոյն վրայ, խոստովանել պէտք է դարձեալ թէ գործը, ոչ թէ լոկ այդ հաստատութեանց հետ կապուած պատճառներով, այլ ինքնին, այսինքն իր բնութեամբը ունի շատ լուրջ դժուարութիւններ։ Նիւթականին չէ որ կ'ուզենք ակնարկել, այլ շատ աւելի կարևորին։ Բացի արեւելեան քրիստոնեայ փոքրիկ ազգերէն, որոնց մէջ մենէ ետքը կու գան Ղպտինները, Ասորիները և Հայկէշները, բոլոր միւսները, մեծերը և փոքրերը, բիւր անգամ աւելի բարեբախտ են այդ մասին քան զմեզ։ Բնորոշ ունին արեւմտեական և իմացական ամէն կերպ ոյժ՝ զոհացում տալու համար հոգևորականաց բարձրագոյն կրթութեան պէտքին։ Ինչ որ կարելի է ընել նպատակայարմար բարձրագոյն ուսումնարաններով կամ աստուածաբանական համալսարանական դասընթացներով միայն։ Մեր մէջ, ուր միմիայն պետական հովանաւորութեան տակ հնար պիտի ըլլար իրականացնել այդպիսի ձեռնարկ մը, կը հասկըցուի թէ ի՞նչ անկարելիութեան է որ պիտի ընդհարէինք։ Լսած ենք թէ Հայաստանի առաջին հանրապետութեան օրով, կրթական նախարարը ծրագրեր

էր եկեղեցադիտական բարձրագոյն գօլէնի մը առաջարկ ներկայացնել իշխանութեան, բայց արգիլուել էր կուսակցութեան վերին խորհուրդէն. դժբախտ ախտանշան արդարեւ: Մեր համագրի կաթողիկոսներն ու Բողոքականները չափով մը կը զոհացնեն իրենց այդ կարիքը, դաւանական խոչընդոտներ չունենալով լիապէս օգտուելու համար կաթողիկէ և Բողոքական համալսարաններէն: Մեզի համար ոչ այնքան զգացումը որքան մեր իսկական պէտքին գիտակցութիւնը պիտի չթողարէր զայն: Հոգեւոյս Բարդէն Վեհ.ը Ամերիկա իբր քարոզիչ և Տեղապահ պաշտօնավարած միջոցին զաղափար ունեցաւ կերպ մը գտնելու այդ մասին, համաձայնութիւն ձեռք բերաւ տեղւոյն եպիսկոպոսական մէկ համալսարանին հետ, որ հայ ընծայացուներ հետևին դասընթացքին իբր հայ ժառանգուորներ, կարգադրելով նոյն ատեն որ ինք և ուրիշ հայ ուսուցիչներ նոյն հաստատութեան մէջ անոնց աւանդեն հայագիտական բարձր ուսումները: Այդ ժրագիրը կարելի չեղաւ իրականացնել այն ատեն, միմիայն՝ որովհետեւ հայ երիտասարդներէն չներկայացան ընծայացուներ: Բայց մենք վստահ ենք եթէ իրականանար իսկ, ամենէն առաջ ձեռնարկողը պիտի մնար անկէ դժգոհ:

Անհրաժեշտութիւն է որ հայ հոգևորականը հայ միջավայրի և հայաշունչ միջնորդութիւն մէջ ստանայ իր ուսումնի ու կրթութիւնը, մինչև ամենէն բարձրագոյն աստիճանին մէջ, և յետոյ, լրացուցիչ ընթացքի մը համար լոկ, հետևի Եւրոպական համալսարանական եռամեայ ընթացքի: Իսկ այդ բանը յաջողցնելու համար պիտի առաջարկէինք, եթէ երազական չհամարէին մեր մտածումը, Եւրոպայի և Ամերիկայի հայաշատ վայրերուն մէջ ջանալ հաստատել հայ-կրօնական երկու բարձրագոյն ուսումնարաններ. հակառակ պարագային, ինչ որ կը կարծենք թէ վերջապէս աւելի իրատեսական թելադրութիւն մը պիտի ըլլար, ի զործ դնել բովանդակ կարելիութիւնները, այսինքն «բառնալ զամենայն անհնարինսն», բարձրացնելու համար Երուսաղէմի և Անթիլիասի ժառանգաւորացի և Ընծայարանի դասընթացքը շատ աւելի քան ինչ որ եղած էր երբեմն Էջմիածին և Արմաշ, և յաջողագոյնները ղրկել Եւրոպա, վերև առաջարկուած լրացուցիչ ընթացքը կատարելու համար:

Բայց հոս վտանգ մը կայ, զոր ներելի չէ անտեսել: Կ. Պոլսոյ Յունաց Պատրիարքը՝ Նոաքիմ, եկեղեցականաց բարձրագոյն կրթութեան մասին Օրմանեան Պատրիարքի հետ խօսած ատեն, ըսած էր անոր. «Զգուշացէք Եւրոպայայ կարգի ուսանողներ ղրկելէ. կամ հոն կը մնան անոնք, կամ հաւատքնին հոն կը ձգեն, և կամ կը վերադառնան իրենց ժողովուրդին պէտքին և Եկեղեցիին ոգւոյն հետ աններդաշնակ մտայնութիւններով. բայց խնդիրը կը փոխուի՝ եթէ Եւրոպայի մէջ ունենաք վանատուն մը, հոն ուր յարմար պիտի նկատէք որ կատարուի անոնց կրթութեան զործը. փորձառու հոգևորական մը զլիաւոր կը կարգէ հոն իրենց վրայ, և ուսանողները կ'ապրին այնտեղ անոր վերահսկողութեան ներքև և իրենց դասընթացքը կը կատարեն անոր պատասխանատու առաջնորդութեամբ. այն ատեն բարիք միայն կարելի է սպասել անոնցմէ»: Օրմանեան Պատրիարք շատ կը զնահատէր Նոաքիմի այս տեսութիւնը: Եւ արդարև անոր խօսքերուն վերջին մասին մէջ մատնանշուածը միակ կերպն է որ կրնայ լուծել մեզի համար համալսարանական լրացուցիչ կրթութեան հարցը:

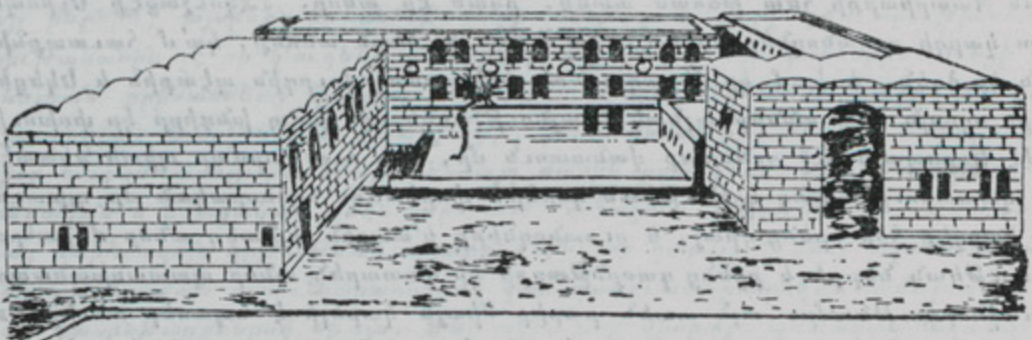
Առանց Եւրոպայի մէջ սեպհական հաստատութեան մը, օթեանի մը կամ վանատունի մը, պէտք չէ խորհիլ իսկ այդ կերպին վրայ. Էջմիածինէն Գերմանիա ղրկուած հախաբարանականներէն վերադարձողները շատ աւելի պիտի լինէին եթէ զործը այս եղանակաւ կարգադրուած ըլլար: Վիեննայի Միխիթարեանք պիտի չկարենային լինել ինչ որ են՝ եթէ այլուստ, զոր օրինակ Ռեհելքէն ղրկուած լինէին իրենցները, և հոն չունենային սեպհական վանք. նոյնպէս Վենետիկեանները և Գօլէճականները, եթէ Հռոմի մէջ յատուկ ծառն չունենային, կամ եթէ Վատիկան իրենց համար վանատուն տրամադրած չըլլար: Մեր անձնական իղձը, այլք կրնան լսել երազն է Երուսաղէմատուն մը ունենալ Եւրոպայի մէջ այդպիսի նպատակի մը համար, և կը հաւատանք թէ ոչ միայն այս Մայրավանուց կրթական մակարդակին, այլև Հայ Եկեղեցւոյ հոգեւոր սէանց բարձրագոյն զարգացման տեսակէտով անկշռելի օգուտ պիտի յառաջ գայ այդօրինակ տնօրէնութենէ մը: Ու կը խորհինք թէ այդպիսի հայ ազգային եկեղեցատուն մը պէտք է հաստատուի այնպիսի վայր մը, ուր կարելի ըլլայ կատարել կաթողիկ և Բողոքական ազգեցութիւններէ գերծ աստուածաբանական ազատ ուսում մը, առ ոտս այնպիսի ուսուցչապետներու, որոնք, դասնական կաշկանդումներէ ազատ, կարենան ըմբռնել և զնահատել մեր Եկեղեցւոյ վարդապետական ոգին, ինչ որ այնքան զեղեցիկ կերպով կ'ընէին անոնք, որոնց մօտ ուսան էջմիածնի համալսարանական վարդապետները:

Նսխանական, երկրորդական և բարձրագոյն ընթացքները կատարել Երուսաղէմի, Անթիլիսսի կամ նման կրօնաստաններու մէջ, լաւագոյն կանոնաւորութեամբ և հայ եկեղեց սգիտութեան և հայագիտութեան առաւելագոյն պատրաստութիւններով. իսկ լրացուցիչ ընթացքի համար օգտուիլ Եւրոպական միջոցներէ. առայժմ չի կրնար ըլլալ հոգեւորականութեան Յենգին խնդիրը լուծելու համար աւելի զործնական եղանակ մը:

(«Սիւն», 1938 Մայիս)

ԹՈՐԳՈՐ ՊԱՏՐԻԱՐԺ

(Շարունակելի՝ 7)

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

«ԿԱՄԻՊ ՈՂՋ ԼԻՆԵԼ»

Այս էր հարցումը դոր ուղղեց մեր Տէրը Պրօպատիկէի աւագանին մօտ 38 տարիներէ ի վեր պոռկող անդամալուծին, և, բնականաբար, ստացաւ դրական պատասխան:

Ըստ քրիստոնէական կրօնի քարոզութեանց, մեր մարմնական հիւանդութիւններէն բուժուելու համար, Քրիստոսի հրաշագործ զօրութեան հափ կարելու է նաեւ մեր հոգեկան, իմացական և զգացական գոյովիճակը: Այսինքն՝ մեր անձնական հաւատքին զօրութիւնը, մեր լաւատեսութիւնը և բժշկութիւն գտնելու մեր կամքն ու փափաքը:

Նոյնանման քարոզութիւն և խրատ կը փամբեն նաեւ աշխարհական բժիշկներ և հոգեւորականներ: Յոռետեսութիւնը, յուսահատութիւնը, հաւատոյ և եռանդի պակասը հիւանդութեանց բարդացում կը նշանակէ, բժշկութեան յապաղում կը պատճառէ և չուտափոյթ մահուան դուռ կը բանայ: Ամէն չար պատահմունք և ամէն դժբախտութիւն կեանքի վերջակէտ ըսել չէ: Ամէն ցաւ և ամէն ախտ մահուան չ'առաջնորդեր: Շատ մը մահացու կարծուած հիւանդութիւններ կան, որոնք թէ՛ աստուածային օթանդակութեամբ և թէ՛ բնութեան օրէնքներով կը բժշկուին: Կարեւորը սա է թէ մեր մէջը չմտռի վերանորոգման և բժշկութեան կրակն ու կամքը:

Շատեր կը տառապին հիւանդանոցանախտերով և ունակութիւններով: Շատ է թիւը անոնց, որոնք ոգեւից ըմպելիներ

բու և կամ ապօրէն դեղօրէից (drugs) սարուկը դուրձած են: Բազմացած են գինեմոլներն ու խաղամոլները: Ամէնքս ալ գրեթէ կը տառապինք անիմաստ վախերով: Ահա այսպիսիներուն համար է, որ մեր իբրեւ բնաբան ընտրած Քրիստոսի վերոյիշեալ խօսք-հարցումը կը ստանայ բացառիկ արժէք ու կարեւորութիւն:

Հիւանդաց և ախտացեալ օգնութեան փութացող գրքերուն թիւը անհամար է: Ամերիկեան ամէն քաղաքի և թաղի մէջ զանազան և զարմանազան խմբակցութիւններ կան, որոնք ամէն ժամ պատրաստ են օգնութիւն ընձեռելու բոլոր անոնց, որոնք չեն վարանիր դրական պատասխան մը տալու Տիրոջ վերոյիշեալ հարցումին:

Էական պայման է ուրեմն որ ախտաւոր անձը նախ ընդունի թէ ինք հիւանդ է և բժշկութիւն կը բաղձայ: Այս սկզբունքին յար և նման է նաեւ օթանդակ հանդիսացող կազմակերպութեանց ծրագիրն ու կանոնագիրը: Քանզի բազում է թիւը այն ախտաւորներուն, որոնք կը մերժեն ընդունիլ որ իրենք հիւանդ են և բժշկութեան ու օգնութեան կը կարօտին:

Ինչպէս այլ Եկեղեցիներ, մերը ևս ունի Խոտտովանութեան և Ապաշխարութեան Խորհուրդը: Մեղաւորին առաջին պարտականութիւնն է լրիւ խոտտովանութիւնը իր մեղքերուն: Եւ Աստուած մեղներելու պատրաստ է միշտ, որովհետեւ Ան ոչ թէ մեղաւորին մահը՝ այլ չար ճանապարհէն դարձը և ապրիլը կը կամենայ (Եզեկ. ԺԸ. 23):

Քրիստոս ամէն օր մեզի կը հարցնէ. «Կամի՞ս ողջ լինել: Ի՞նչ լաւ պիտի ըլլար եթէ բոլորս ալ կարենայինք պատասխանել իրեն. «Այո, Տէր, կամի՞մ», և արժանանալ իր հրաշագործ բժշկութեան:

Ամերիկա

ԿԱՐԷՆ ՔՂԵՅ. ԿՏԱՆԵԱՆ

ԱՐԻՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոսի Եկեղեցին «Եօթը Առաքինութիւններ» կը դաւանի: Ասոնք բաժնւած են երկուքի: Առաջին երեքը կը կոչուին «Աստուածաբանական Առաքինութիւններ» և են՝ Հաւատք, Յոյս և Սէր: Վերջին չորսը կը կոչուին «Գլխաւոր կամ բարոյական առաքինութիւններ» և են՝ Արիութիւն, Խոհմտութիւն, Ժուժկալութիւն և Արդարութիւն:

Արիութիւնը գլխաւորը կոչուած առաքինութեանց առաջինն է: Անիկա աղբիւրն է և դրդապատճառը բոլոր միւս առաքինութեանց: Անով է որ միւս առաքինութիւնները կը ստանան իրենց իսկական իմաստն ու արժէքը: Եթէ բառարանները բանանք, «Արիութեան» որպէս հոմանիշ կրնանք գտնել բազմաթիւ բառեր, զօրութիւնը և ամրութիւնը: Արի ըսելով կը հասկնանք հզօր, հաստատակամ, անընկճելի և տոկուն անձնաւորութիւն մը: Արիասիրտ անհատը կարող է ամէն ժամանակ և ամէն տեղ ցուցաբերել սառն, հանդարտ և անդորր մտավիճակ և հոգեւիճակ:

Արիութեան գլխաւոր պարտականութիւնն է մարդոց մէջ եռացող ամէն կարգի զօրաւոր յուզումներ, ունակութիւններ, զգացումներ և երազներ սանձել և հանդարտեցնել: Արիութիւնը պէտք է կանչենք օգնութեան ամէն անգամ որ ահաւոր և կործանարար զայրոյթը կը տիրէ մեր մէջ: Երբ մարմնաւոր ցանկութիւններ կը բռնանան մեր վրայ ու կը զրգռեն մեր ջիղերը, զգաստանալու համար մենք պէտք ունինք Արիութեան առաքինութեան:

Թեան: Երբ մտաւոր և հոգեկան սպաննիչ անձկութիւններ զմեզ կը պարուրեն, մենք պէտք ունինք այս աստուածային շնորհին, ինքզինքնիս վերստին կեանքի կոչելու համար:

Արիասրտութեան կարիքը ունի մարդ հանապազ, մանաւանդ երբ անձկութիւններ կը պարուրեն զինք և կեանքը իր սե գոյները կը պարզէ մեր աչքին: Համբերատարութեան և յարատեւութեան կարողութիւնները Արիութեան հետ ձեռք ընդ ձեռք կ'ընթանան:

Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ մէջ Արիութեան առաքինութիւնը իր գաղաթնակէտին հասած եղաւ հաւատոյ համար տեղի ունեցող հալածանքի ժամանակ: Սուրբեր, նահատակներ, մարտիրոսներ իրենց Արիութեամբն էր որ յաղթանակեցին և հրեշտակաց կարգը դասուեցան: Մենք Քաջն Վարդանէն մինչև Մեծ Եղեռնի բերաւոր զոհերը օժտած ենք Արիութեան դափնեպսակով:

Ճշմարիտ Արիութիւնը վախ չի ճանչնար: Տկարաճամ ու յեղշեղուկ նկարագրի տէր անձեր ամենէն տալի կը տառապին Արիութեան առաքինութեան բացակայութենէն: Արի և քաջ մարդոց հոգին սարսուռ և երկիւղ չի պատեր: Եւ սակայն, խենթ և անվախ քաջութիւններ առաքինութիւն չեն անպայման: Յանձնապատասխան, հպարտ ու ինքնահաւան մարդիկ արիասիրտ ու առաքինի չեն սեպուի:

Արիութիւնը աստուածային շնորհ մըն է: Արիասրտութեան մէջ ազնուականութիւն մը կայ: Դիտնանք միշտ ունենայ երկնապարգև այդ շնորհն ու զօրութիւնը:

ԿԱՐԷՆ ՔԷՆԹ. ԿՏԱՆԵԱՆ

ԶԱՅԼՏ ՀԱՐՈՒՏԻ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

CXLVII

Նեխար հին օրերու՝ Լ արուեստի ազնուագոյն,
Կապտուած, սակայն կատարեալ, շուրջ փռուած,
Որբութիւն ազդող բոլոր արեւուն,
Տիպար՝ արուեստի, որ վասն հրնութեանց
Հռոմ երջողներուն, կը հեղու փառաց
Լոյս մ'իսկ բացուածքէ մ' զինք պատշտողներուն,
Սեղաններ կան հոն՝ վարդաբանով ըսուած
Աղօթքի համար: Հանաւար փնտռողներուն
Այլերն կը հանգչին երջակայ յարգուած կիսանդրիներուն:

CXLIII

Զնդան մ'անա, որուն լոյսին մէջ աղօս
Ի՞նչ կը տեսնեմ ես — ոչինչ — նայէ դեռ,
Կը տեսնեմ երկու ձեւեր ըսուեռոս —
Զոյգ կղզիացուած մտաքննորհներ,
Այդպէս չէ. այլ՝ պարզ կ'տեսնեն իմ աչիւրն,
Ծեր մարդ մ' ու կին մը թարմ ու գեղանի,
Թարմ կաթնով մօր արեան երակներն
Նեկտար արտադրող — ի՞նչ կ'ընէ հոն անի,
Ճերմակ ծոցն բաց, եւ պարանոցն իր հոլանի:

CXLIX

Կ'ուռչի խոր աղբիւրն նման ջահիլ կեանքին,
Որու արտին վրայ եւ անոր արտն
Առինք առջի քաղցր սնունդ՝ երբոր կիներն
Օրհնուած մայր եղաւ, անմեղ աչի մ' դէմ,
Երբ սուլող լացն իսկ մանուկի մ' շուրթէն
Կը սպասէ խինդի ըզգացումին մեր,
Մարդ անգէտ է, մայրն երբ կը նկատէ
Թ' օրհանին մէջ իր կոկոնն կ'արձակէ
Տերեւ, պտուղն ի՞նչ պիտ' ըլլայ, ո՞վ գիտէ — Կայէնն Եւային էր:

CL

Բայց ջահիլն հոս սնունդ կու տայ ծերուկին
Կաթն, որ ստացած էր նրւէր հօրմէն իր,
Ան կու տայ փոխան իր արեան տուրքին,
Իր ծնունդովն առած: Ո՛չ, հայրն չի մեռնիր

Քանի ջերմ, աղուռ արիւնն հրակամիր,
Առողջ եւ մաքուր ըզգացմունք կրնայ տալ
Հոսանքովն իր բարձր՝ աւելի քան Նիլն —
Եզիպտական գետն — ալէն այդ զուլալ
Ըմպէ՛ 'ւ ապրէ, ո՛վ ծեր, չես գտնի բախտն այդ դրախտին մէջն ալ:

CLI

Աստղային հէփաթն Ծիրկաթնի նամբուն՝
Զունի պարզութիւնը քու պատմութեան.
Քուկդ Աստղաբոյլ մ'է շողով քաղցրագոյն,
Սրբազան բնութիւնն աւել՝ յաղթական
է հոս իր կարգին դէմ ... քան ք'անհունութեան
Անունընէն եկող փաստովն իր շողփն ...
Օ՛, սուրբ դայեակ, հոսփէդ կաթ մ'անգամ
Պիտի անվրէպ հասնի հօրդ մտքին
Լեցնելու կեանքով ալն, երբ մեր հոգին միանայ տեղերին:

CLII

Տկար կայսր Ադրիանոս բարձր ամբարտալ,
Կապկում Եզիպտոսի հին կոթողներու,
Տըխեղծութեան իբր հսկայ օրինակ.
Իր տիպն է քանա՛ն Նեղոսին, հեռո՞ւ,
Հսկայ հմուտն ձախորդ գործ արդիւններու
Վառն Տիտաններու 'ւ իր ունայն փոշուն
Շինեց ան կառոյցն այդ հսկայական.
Ինչպէ՛ս կը հեզնէ նայուածքն իմաստուն՝
Դիտելով հսկայ ծրնունդն այդպիսի պատկերի մ'ցայտուն:

CLIII

Քայց Գմբէթն անա — զարմանք. լայնածիր.
Քովն խուցն Անահայ — հրաշալի մեհեան.
Քրիստոսի խորանն՝ վերեն վկայեն իր,
Տեսած եմ հրաշքը Եփեսոսեան,
Սիւներն իր ցրուած մէջն ամայութեան,
Իրենց շուրթն մէջ բորենի, շնագայլ:
Տեսած եմ շրթնդ եւ Այա - Սօփիան՝
Արեւին բացած պապրդուն իր փայլն,
Սրբաւանին մէջ երբ կ'աղօթէին Թուրքերն բռնաւոր:

CLIV

Դուն տանարներէն հին եւ սեղաններէն նոր,

Կեցած ես մինակ — չէ, ինչ քեզ նըման,
 ձիւղ եւ սուրբ Աստուծոյ դուն արժանաւոր:
 Կործան Սիոնէն ապրին՝ երբոր Ան
 Լեց քաղաքն իր առջի սրբութեան,
 Ի՞նչ կրնար ըլլալ՝ հողէ կառուցուած՝
 Իր փառ ին արժան եւ իր վեհութեան —
 Զօրութիւն, Փառք, Գեղ՝ ողջ համախմբուած
 Են մէջը անեղծ պաշտման տապանին այս յաւերժական:

CLV

Մտիւր — չի ճգմեր միտք իր մեծութիւնն,
 Ինչո՞ւ — չի պակսիր չափն այդ մեծութեան,
 Բայց անելով միտք ոգով այդ տեղւոյն՝
 Վիթխարի անով, կրնայ զսնել ան
 Կայան մ՝ ուր յոյսերդ անմահութեան
 Սրբաւանին մէջը մընան մի պահ.
 Իսկ դուն ալ օր մը 'թէ ըլլաս արժան
 Կենալ Աստուծոյ դէմ, ինչպէս հոս հիմա
 Իր Սուրբ Սրբութեանց դէմը կը կենաս, չըփօրէ քեզ անն:

CLVI

Կ'առաջանաս, բայց քայլիդ հետ կարծես՝
 Կը բարձրանաս դուն փառահեղ մի լեռ,
 Մեծ շրջապատեամբն որ պատրելով քեզ՝
 Անող մեծութեամբ, որ իր մէջ գրկէր
 'ւ իր անհունութեան մէջ ներդաշնակէր —
 Շեղ մարմար, գոյներ, մասունքներ ոսկեայ.
 Զահեղով լուսեղ — վեհ գմբէթն պսակէր
 Երկրային կառոյցն հաստատ՝ հողին վրայ,
 Կասարն որուն բայց ամպերէն վեր կը սուրայ:

CXVII

Զննելու համար բայց մեծ *ամբողջն* այդ,
 Պէտք է անպայման վերածես մասանց
 Ինչպէս ուկիանոսն կ'ընէ ծոցեր շաւ
 Այնին հարց տրուող — հոգւոյդ աչն հոս բաց
 Մօտիկ իրերուն, մտածմանդ դիր սանձ,
 Մինչեւ միտք ընէ սիրտդ վերահաս՝
 Պերնախօսութեամբը իր յայտնասաց,
 Հըգօր չափերով, սակայն մաս առ մաս
 Զի պիտ' չըգար միանուագ այդ փառն աննուագ:

CLVIII

Մեղքն իրը չէ, այլ փուկ: Զգայարանքը մեր
 Աստիճանաբար կ'ըմբռնե միայն,
 Կարծես զգացումնիս ըլլար գերիվեր՝
 Տկար միջոցէն մեր արսայայտման.
 Հակառակ ասոր, շէնքն այս շողանման,
 Ահեղ մեծութեամբ պատհան կ'թուի աչքին,
 Եւ կ'անգոսնէ մեր փոքրութիւնն բնութեան ...
 Մինչեւ անելով հունը մեր մտքին,
 Ըմբռնումի լըրիս չափին հասնի հոգին:

CLIX

Կեցիր ուրեմն եւ միտք լուսաւորէ,
 Պեմումդ այդ կրնայ աւելին տալ հեղ
 Քան հիացման հանդիմ, քան Ահն, որ կ'նուիրէ
 Վայրն այդ պատճառով, կամ ալ պարզապէս
 Կ'զովէ Արուեստն 'ն իր վարպետները վէս,
 Զոր նախորդներու ոչ միտքն եւ ոչ ձեռքն
 Պիտ' կարենային բերել զայն հանդէս,
 Վըսեմ Ակէն խոր՝ ուրկէ մարդուն խելն
 Դուրս հանէր ոսկի աւազը, որպէս Գաղափարի բերք:

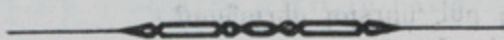
CLX

Ու վասիկանը երթանք - տեսնելու
 Լայսկոնի տանջանքն՝ ազնւացնող ցան,
 — Զոր սէրն ու մահուան տաղանայն իրարու
 Զօդուած՝ անմահի մ' համբերմամբ անբաւ,
 — Զոր պայքար, զուր, որ մեղմել չկրցաւ
 Շուրջն իր գալարուն վիշապին պրկանքն,
 Այլ աւելի եւս պրկումն սասկացաւ,
 Ու խժողով փառքին տրած տրայտանքն
 Բերաւ հոգեվարքն, մինչեւ շնչահաս ըսպառեցաւ կեանքն:

Թրգմ. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԼՈՐԵՆ ՊԱՅՐԸՆ

(Մնացեալը յաջորդիւ)

Ք Ա Ռ Ե Ա Կ Ն Ե Ր

Մերձեցումը 'թէ նշանակ Քու սուրբ մարմնոյդ ու արեան
 Խորհրդական՝ իմ հոգւոյս կը բերէ ա՛յնքան սարսուռ,
 Ա՛յնքան գրգիռ սիրաջերմ, ա՛յնքան յուզում սարփահուր,
 Ալ ինչքան մեծ երկիւղով, կը մտածեմ, պի՛ս՝ կենամ

Օր մը առջին Դահույժիդ, ուր գործ բիծերն մեղմեցուս
 Պիտի ամպի մը նման զան մեր միջեւ բարձրանալ,
 Ուր լսել ինձ պի՛ս՝ իմ սրտի է՛ն ազդեցիկն ձայներուն,
 Յաւերժական կայքս որով պիտի ըլլայ լոկ կախեալ:

'Թէ քիչն ուզես Աստուծմէ՝ քեզ շատն կու տայ անպայման,
 Բայց երբ մարդոց հետ է գործդ՝ շատ ուզէ որ քիչն տան.
 Մարդը թէն ըսեղծուած է Աստուծոյ պատկերով,
 Որքան խորք եմ պատկերներն բայց երբ դուրսն փոխէ փոխ:

Գիտցիր քիչով գոհանալ, մի՛ նախանձիր ո՛չ ոքի,
 Շատ ունեցողը յանախ իր բեռան տակ կը կքի.
 Ապրէ համեստ, քեքեւ-սիրտ, հոգւոյդ նայուածքն երկնքին,
 Ուրկէ միայն երկրի վրայ սէր ու բարիք կը կաթին:

Եթէ խախտած եմ քու մէջ Հաւատքը, Յոյսը կամ Սէր,
 Ո՛չ այս կեանքին, ո՛չ միւսին մէջ դուն բարիք մի՛ փնտռեր.
 'Թէ ուժիդ ես լոկ վստահ, ունեցածովդ ալ հպարտ,
 Պի՛ս՝ զլացուի քեզ վայելքն կեանքի մը քաղցր ու հանդարտ:

1986

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

Բ. — ա ժ մ չ ա յ յ ս հ շ ր ր ո ր ե ն մ կ է է

Մածկ.

ա չ ս ր ր ե ն

նոյն

չ մ կ ն ա շ ճ ծ ը զ

Եղբ.

ա ի ւ ի ո ե ա ե ա զ ց

Փոխ.

ա ա ի չ ւ ի ս ո ն ր տ ե ր ե ն ա ե ա զ ց

Խառն.

Եստի բաբունապետ Նչեցի

Վերծ.

5. — Ուղղելիք. — Նոյն հատորին մէջէն կը մատնանշենք հետեւեալները, խորհելով թէ օգտակար կրնան ըլլալ ոմանց:

1. — էջ 50, տող վարէն 6. — ծնեաւ, ծանեաւ:

2. — էջ 71, վերէն 23. — կամեցաւ, կազմեցաւ:

3. — էջ 129, վերէն 3. — կռապաշտութեամբ, կռապաշտութեան:

4. — էջ 173, վարէն 1. — մեղաքը, մեղաւք:

5. — էջ 209, վարէն 4. — զննջեալ, զննջեալ:

6. — էջ 252, վերէն 6. — Աւետեաց, Աւետիք:

7. — էջ 257բ, տող 4. — աւրին[ն]է, աւրին[ակ]է:

8. — էջ 287, վարէն 13. — զսա զաւանս, զսա քան զաւանս:

9. — էջ 289, վարէն 3. — անաւրէնութեամբն, անաւրէնութեամբն:

10. — էջ 292, վարէն 3. — ի Հաւրէն, ի հաւրէն:

11. — էջ 309, վարէն 4. — Երկրպագանեմ, երկիր պագանեմ:

12. — էջ 317, վարէն 18. — հերքէր զհոյս, հերքէր զհոյս:

13. — էջ 319, վերէն 15. — կորատումն, կոտորումն:

14. — Նոյն, վերէն 21. — երանի, երանէին:

15. — էջ 331, վարէն 14, 577 վերէն 17, 832 ժդ, տող 3, 933, վերէն 2. — մանկուք, մակուք, մանկուք:

16. — էջ 506, վարէն 14. — քան, քսան:

17. — էջ 507, վերէն 9. — ութերիւք, ութ երիւք:

18. — էջ 514, թիւ 421, վերէն 5, էջ 515, թիւ 422, վերէն 6, էջ 522, վերէն 11. — հարիւրորդի, հարիւրորդի:

19. — էջ 516բ, վերէն 2. — յեւթնհարիւրորդի, յեւթնհարիւրորդի:

20. — էջ 535, վարէն 7. — այցարար, այց արար:

21. — էջ 545, վարէն 5. — զ[ն]ա կից, զ[է]ակից:

22. — էջ 585, վարէն 12. — ամեն, ասեն:

23. — էջ 586, վերէն 11. — յեղիցին, յղեցին:

24. — Նոյն, վերէն 23. — թողեցաւ, թողեցաւ:

25. — էջ 615, վերէն 6. — <ա> նն, անուանն:

26. — էջ 616, վերէն 4. — անպատիմանալի, անպարիմանալի:

27. — էջ 617, վերէն 4. — բարեխաւսութեամբ քո, բարեխաւսութեամբ մօր քո:

28. — էջ 621, վարէն 5. — կամ, կան:

29. — էջ 623, թիւ 506, վերէն 12 — զմիարտաւօր, զմի արտաւօր:

30. — էջ 624, վերէն 4. — զգացարուք, սգացարուք:

31. — Նոյն, վարէն 8. — այլ տկարանային, այլ տկարանային:

32. — էջ 651, վերէն 14. — հոյսդ, հոյսդ:

33. — էջ 660, վերէն 20. — աւրհնեալ Հաւր, աւրհնեալ ընդ Հաւր:

34. — էջ 668, թիւ 545, վերէն 5. — թեմի, բեմի:

35. — էջ 673, վարէն 9. — զաւրինակն, որ զաւրինակն:

36. — էջ 678, վարէն 2. — զայլազգայինս, զայլ ազգայինս:

37. — էջ 679դ, տող 3. — և միջնորդութեամբ ծնողի քո. — Աւելորդ կըրկնութիւն է:

38. — էջ 687, վարէն 2, էջ 702, վարէն 4, էջ 762, վերէն 10. — մանգացն, մանգաց. — մանգանցն, մանկանց, մանգանց:

39. — էջ 696, թիւ 564, տող վերէն 1. — միաստուածութեանն, մի Աստուածութեանն:

ՀՐԱՋԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԻՑ

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐԻՆ

Հրատարակող՝ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

6. ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՅՐԵՐԻՆ

17.

26 ՆՈՅ. 1920 (հ. տ.)

Թաւրիզ

Գերապատիւ Հարք՝,

Վեց տարի է որ գրական յարաբերութիւնն իս ընդհատուած է։ Մինչև հիմա ամենեւին տեղեկութիւն չունէի Ձեր մասին. վերջերս Փարիզէն նամակ մը ստացայ, ուր Meillet կը յայտնէր թէ Հ. Տաշեան հրատարակած է իր մեծածաւալ մէկ աշխատութիւնը³։ Աս կէտը ինծի շատ ուրախացուց՝ մտածել տալով թէ Միաբանութեան հին պատուական գործունէութիւնը վերսկսած է։

Յոյս ունիմ որ նախկին ստանալէ յետոյ երկտող մը կգրէք ինձ և կյայտնէք Միաբանութեան որպիսութիւնը. ինչ եղաւ Հանդէս Ամսօրեան, Ձեր ապարանը երկու աշխատութիւն ունէի, որոնց տպագրութիւնը պատերազմի պատճառով ընդհատուեցաւ. մէկը Նոր-Բայազէտի ձեռագրաց ցուցակն էր, միւսը Հայոց գրերը. այս գործերէն առաջինը բոլորովին աւարտած էր. կիսնդրեմ որ օրինակ մը կազմեալ ուղարկէք ինձ. նոյնպէս Հայոց գրերէն ո՛րքան մամուլ որ տպուած է, որպէսզի գիտնամ թէ գործը ո՛ւր մնացած է. ես ալ երկրէ երկիր ինկայ. ամէն ինչս կողոպտուեցաւ. գրադարանս մնաց Ռոստով և չեմ գիտեր թէ ո՞ղջ է թէ այրուած.

40. — էջ 723, թիւ 585, տող վերէն 4.
— Հոգաբարու, Հագաբարու:

41. — էջ 730, վարէն 13. — այրաց,
այրեաց:

42. — Նոյն, վարէն 3. — մտանէր,
մտանէր:

43. — էջ 731, վերէն 14. — բաժակա-
նիցէ, բաժական իցէ:

44. — էջ 733բ, վարէն 1. — բանկէ,
բնակէ:

45. — էջ 759, վարէն 4. — Մլէհ, Մլէհ:

46. — էջ 762, վարէն 3. — սուրբ աւ-
սանս, սրաւսանս:

47. — էջ 777 ժբ, վերէն 3. — երազ-
ոտիւք, երազ ոտիւք:

48. — էջ 783, վարէն . — ասեան,
արեան:

49. — էջ 792, վարէն 17. — գուժ,
գուժ:

50. — էջ 793, վարէն 3. — յաներկ,
յաներկ:

51. — էջ 794բ, վերէն 2. — անաւրին,
անարիւն:

52. — էջ 802գ, տող 1-2. — զատա-
ղաւզ, զստացաւզ:

53. — էջ 825, վարէն 2. — ոգէէզ,
ոգեալ:

54. — էջ 853, թիւ 686ա, տող վարէն
3. — կենսակեր, կենսակիր:

55. — էջ 858, վարէն 1. — տեսանողն
... զապաւուս, տեսանողն ... զապաւուս:

56. — էջ 875, վերէն 11. — ականա-
կիր, ականակիր:

57. — էջ 876, վարէն 20. — պ[ահ]ես-
ցէ, պ[ահ]եսցէ:

58. — էջ 877, վերէն 8. — պաւական,
պատուական:

59. — էջ 898, թիւ 751. — Գրիչ՝ Կոռ-
տանդեա, Գրիչ՝ Կոստանդին:

60. — էջ 908, վարէն 3. — աւաբարի,
[ձ]առա բարի:

Ն. ԱՐԹ. ԾՈՎԱԿԱՆ

մինակ ձեռագիր աշխատութիւններս կրցայ փախցնել. ուրիշ ամէն բան կորսնցուցի: Տէր ետ, Տէր էառ:

Կսպասեմ պատասխանի:

Յարգանաց ողջունելք

Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

Հասցէս՝ H. Adjarian. Ecole Centrale Arménienne. Tauris (Perse)

¹ Հ. Ն. Ակինեանն այս նամակն էլ իրեն ուղղուած է համարել, ՀԱ, 1953, էջ 444ում. 1920, Նոյեմբեր 26ին կը գրէր ինձ (ընդգծումը՝ մերը) Թաւրիզէն. «Ես ալ երկրէ երկիր ինկայ ... Տէր էառ»:

² Առաջին համաշխարհային պատերազմի պատճառով:

³ Ուսումն Դասակաճ հայերէն լեզուի, Վիեննա, 1920, որ Ա. Մեյէն գրախօսել է Revue des Etudes Arméniennes, I, 1921, 392-394:

7. Հ. ՆԵՐՍԷՍ ԱԿԻՆԵԱՆԻՆ

18.

Թաւրիզ, 20 մայիս 1921 (հ. ա.)

Գերապատիւ Հայր Ակինեան¹,

Ստացայ Ձեր նամակն ու հանդէսի ամբողջ թուերը, հանդերձ Հ. Տաշեանի ընդարձակ աշխատութեամբ², ինչպիսի՜ ուրախութիւն եղաւ ինձ համար, երբ 7 տարուան կարօտէ յետոյ նորէն ձեռքս առի Ձեր սիրելի գրութիւնը, պատուական Հանդէսը և կարդացի հոն տպուած պատուական յօդուածները: Սրտանց ուրախ եմ որ Դուք ևս, Հ. Տաշեան, Հ. Բառնարաս³, Հ. Վարդանեան⁴ և միաբանութեանդ միւս անդամները ողջ և առողջ են. սուգ ու արտասուք մեռելայններու յիշատակին, մանաւանդ Հ. Կէտիկեանի, որուն հետ մտերմական բարեկամութիւն կապեր էի 1913 թուին ի Պօլիս. որչա՜փ սիրելի և զուրգուրալի անձ էր. իր ողբալի մահը շատոնց լսեր էի⁵. Լսեր էի նաև Ձեր մահը՝ Հ. Ակինեանի. այսպէ՛ս զոնէ տպուեցաւ պատե-րազմի երկրորդ տարին կովկասեան թերթերու մէջ և ես հարկ համարեցի դիմել Պետերսբուրգին⁶, որմէ տեղեկացայ ուրախութեամբ որ զոյժը սուտ է: Հայ ժողովրդա-կան հաւատալիք մ'է թէ որու մասին սուտ լուր կտարածուի թէ մահացեր է, նա երկար և առողջ կապրի: Նոյնը կմողթեմ սրտանց և Ձեզի համար:

Ես Ռոստոմէն մեկնեցայ իբրեւ կամաւոր 1918 թուի մարտի 6ին, 1500 հոգի էինք, զինուած լաւ թնդանօթներով, զնդացիներով և հրացաններով. կ'ուզէինք երթալ Կարին. բայց Կարնոյ անկումը⁷, միւս կողմէ րուշիկներու հանած դժուա-րութիւնները, հակառակ անոր որ Լենինէն առանձին հրովարտակ ունէինք, կասե-ցուցին մեզի Արմաւիրի⁸ առջև: Արմաւիրէն անցայ դէպի Կովկաս, բայց Կովկասե-ան լեռներու վրայ ենթարկուելով շէրքէզներու յարձակման, որոնք երկաթուղիի գիծը և կամուրջը փլցուցին, ստիպուեցայ անցնիլ Ղզլար⁹ հայաքաղաքը, հոնկէ ձկնորսական նաւով մը Աստրախան¹⁰ գացի և անկէ ալ շոգենաւով Բազու: Հոս մաս-նակցեցայ տաճկաց դէմ պատերազմին, պաշտօնավարելով հայոց, ռուսաց և անգլիա-ցոց զինուորական շտապներու¹¹ մէջ, մերթ իբր վերահսկիչ զնդացիներ լեցնելու, մերթ իբր խուզարկու և հարցաքննիչ տաճկական պատերազմական գերիներու, իբր թարգման տաճկական բանակէն ու գերիներէն ձեռք բերուած գրութեանց¹², իբրև օգնական զօրավար Բազրատունիի¹³ ևն.: Բազուն իյնալու օրը (սեպտ. 14)¹⁴ ինձ յանձնուեցան 600 շամախցի որբեր, որոնք էնդէլի¹⁵ փոխադրեցի. հոս ժամանակ մը անգլիական շտապի մէջ իբրև թարգման և վերահսկող պարենի բաշխման ծա-ռայելով՝ պաշտօնի կանչուեցայ ի Թեհրան: Հոն տարի մը իբր ուսուցիչ ծառայելէ յետոյ, գացի Սպահան: Սոսկալի է անպատային ճամբորդութիւնը, ուր զրեթէ ծարաւէն պիտի մեռնէի: Ամիս մը Միալով Նոր-Ջուղա, ուսումնասիրեցի տեղական բարբառը¹⁶ և դարձայ Թեհրան, ասկէ Ղազվին - Ջենլա - Միանէ ճամբով եկայ Թաւրիզ՝ Երեւան երթալու համար: Երեւանի համալսարանը հրաւիրեց ինձ պաշտօնի¹⁷,

բայց թուրքերը Նախիջևանը բռնած ըլլալով՝ անկարելի եղաւ մեկնիլ: Երկրորդ տարին է որ հոս կաշառնաւորեմ իբր սւառցիչ: Նոյն իսկ հոս մեծ աղէտներ անցուցինք: Թիֆի համաճարակ, շահսէլաններու և քրդերու արշաւանք, ներքին կոտորած, տաճիկներու արշաւանք, բայց այս բոլորէն ալ զերծ մնացինք: Վերջին անգամ երբ Հայաստանի կառավարութիւնը փոխուելով դարձաւ պոլշեիք¹⁸, ես հրաւէր ստացայ կրթական Նախարարէն¹⁹, որ իմ մօտիկ բարեկամս է, երթալու Հայաստան, իբր ճանդամ էջմիածնի կուլտուր-պատմական ինստիտուտի: ասիկա Եւրոպական միջոցով այն ակադեմիան է ուր կհաւաքուին ծերացած գիտուններ և որեւէ պաշտօնէ և գործէ ազատ, ստանալով պետական ոռճիկ, և ուրիշ յարմարութիւններ, բոլորովին ազատ կերպով կնուիրուին իրենց աշխատութեանց²⁰: Մենք դեռ դպրոցը վերջացուցած չենք: Միւս կողմէ Հայաստան կը նեղուի հացէ: չեմ գիտեր թէ պիտի կրնամ երթալ: հոգիս յօժար է, բայց մարմինս ական: Յոյս ունինք որ կարճ ժամանակի մէջ ամէն բան կլաւանայ, հացն ալ կառատանայ և հայր նսրէն կծուարի իր բունին մէջ:

Հայոց գրեթէ շրկեցի ձեզի 50 երես շարունակութիւն. վերջացնելու համար մնաց 1. «Հայերէն գրերու տեսակներու և կերպարանափոխութիւնը», 2. ծածկագրութեանց տեսակներ: Բայց ինչպէս ըսեր էի, ամբողջ գրադարանս ձգած եմ Ռոստով. և հոս ալ գիրք չկայ օգտուելու համար: «Հայերէն գրերու տեսակները» գրութուն համար յատկապէս կխնդրեմ Ձեզմէ որ յաջորդիւ ուղարկէք ինձ մէկ օրինակ Տաշեանի Ակնարկ մը հայ ննագրութեան վրայ, որուն մէկ համառօտ ամփոփումը պիտի ըլլայ նոյն գլուխը: «Հայոց գրերու» նախորդ տպագրեալ մասերուն կսպասեմ: դեռ չստացայ, ուստի ուղարկած յօդուածիս մէջ չկրցայ նոյն իսկ թուահամարները դնել²¹. նոր թուահամարներու տեղը կարծիր × նշաններ դրած եմ. և կխնդրեմ Ձեզմէ որ նախորդ տպագրեալ մասերուն համեմատ թուահամարները շարունակէք: — Նոր-Բայազէտի ցուցակը երբոր լրանայ, խնդրեմ օրինակ մը ուղարկեցէք ապահովելու: Գանի մը օրէն պիտի զրկեմ Ձեզ Թեմրանի Ձեռագրաց ցուցակը²², որ հազիւ ըլլայ մէկ մամուլ (9 ձեռագիր է միայն). յոյս ունիմ որ իբր առանձին հատոր կհրատակէք: — 2. Տաշեանի գործին²³ համար սրտագին շնորհակալութիւն. դեռ բոլորը չեմ կարդացած. յօդուածիս մէջ փոքր նկատողութիւն մը պիտի տեսնէք արդէն. կնկատեմ նոյնպէս որ խալդեանց բնագործութեանց մասին խօսուած ժամանակ մոռցուած է մատենագրութեանց մէջ յիշել իմ երկու յօդուածներս ՀԱ 1903, 67-69²⁴ և 1907, 93-94²⁵ խալդերէն իւ և օ գրերու մասին: — Շատ պատուական կգտնեմ Հ. Վարդանեանի յօդուածները²⁶. լաւագոյն լեզուաբաններէն մէկն է, որոնց նմանը մեր մէջ հազուադէպ է, որովհետեւ գրեթէ բոլոր եղածներն ալ գիտական ուղիղ ճամբու վրայ կեցած չեն: իր խոստացած արտատպութիւնները դեռ չեմ ստացած, ինչպէս չեմ ստացած միւս տպագրական փորձերս: — Տաղարանս ազատուած է, միայն քանի մը թերթ թուրքերը պատուեր են. ձեռագիրը հիմա Բագու է, պատեհ առթիւ մը ամբողջը կնուիրեմ Ձեզ օգտագործելու համար՝ ինչ ձեռով որ կուզէք, որովհետեւ ես այլ ևս կարողութիւն և նպատակ չունիմ զայն շարունակելու²⁷: Ձեր հրատարակած տաղերը հաճոյքով կարդացի Հանդէսի մէջ²⁸. բայց նկատեցի որ քանի մը թրք. և պարս. բառեր ձեռագիրներու մէջ սխալ են գրուած. օր. 1915²⁹, էջ 59 եաւիղան — եաւի դան (արցունքը արիւն). 60 բաւարի — բաւաղ ֆի (լինի թէ). 61 սախրադիլ — սուխրա դիլ (այրուած սիրտ), մըղրիսահար — մուրղ-ի-սահար (թըռչուն առաւօտ), հեռըն — հերն (մազ). 62 բուղիմ խիւանդմանդ — բուղիմ (բուղամ) խիւանդմանդ (էի խելացի). 63 Կ՝ մահի բամամ, դըհանի բանկար, Կ՝ ֆաման ապու, ալմասի ցիգար. 63 բլբուլ գուանդայ (խօսող) ... ու բուլ ամ Ֆըհհաս ... ու թու ի դանդան (մարդարաէ ատամն ...). 63 փեի բու մեհման (քեզ մօտ հիւր), մ'ա ռանել, մե բաւամ սարուար ի խուրամ ... 64 գար բինամ (եթէ տեսնեմ): Շատ լաւ կըլլար, եթէ ծանօթութեանց մէջ ամբողջական պրս. տաղերու թարգմանութիւնն ալ արուէր,

ինչպէս ըսած եմ ես նոր վկայքի մէջ: Այս առթիւ որեւէ ծառայութեան պատրաստ եմ³⁰:

Գալով Ձեզ ուղարկելիք գրոց և թերթերուն, ուրախ եմ յայտնելու որ 1914 թուէն սկսեալ հոս հրատարակուած բոլոր թերթերը արդէն պատրաստ են ձեռքիս տակ և պիտի ուղարկեմ: Կմնան քանի մը գրքոյկներ՝ որ նոյնպէս կհաւաքեմ: Կովկասի հետ մենք ալ յարաբերութիւն ունեցած չենք, ուստի այն կողմի մասին որեւէ բան չենք կրնար ընել առ այժմ: Նոր թերթերը՝ որ հոս կհրատարակուին, օրը օրին կպահանջ, և վերջը միասին կղրկեմ: Արդէն շատ անարժէք բաներ են: Ձեր նամակը անոնցմէ մէկուն մէջ արտատպեցին՝ յապաւելով իմ անձնականին վերաբերեալ մատուցած ծառայութիւնները: Բոլորը կը զրկեմ: Թեհրան ալ քանի մը թերթ տպուեցաւ: Պէտքստաբար առնեմ չունիմ: Ժիւան հոն տպած էի ես շէշապատանի աշխարհագրութիւն սորվելու թղթախաղը³¹: ասիկա կղրկեմ:

Գալով իմ աշխատակցութեան, մեծաւ սիրով կը պատասխանեմ: Երէկ զրկեցի Հայոց գրերէն 50 էջ: հազիւ այդքան մ'ալ մնացած ըլլալ, զոր իսկոյն պիտի շարունակեմ, երբոր ստանամ Հ. Տաշեանի Ակնարկը: Իմ օրինակս կգտնուի Ռոստով: Քանի մը օրէն կղրկեմ Յուդայի ձեռագրաց Թեհրանի (մէկ թերթ բան) և Մրգուի փանաֆ³² (Մագիստրոսի յիշեալ գրութեան մեկնութիւնը Հ. Մէնէլիշեանի ոճով³³, նոյնպէս փոքր տետրակ մը): այնուհետեւ կրնամ ուրիշ բաներ զրկել: Ունիմ ձեռքիս տակ բազմաթիւ նոր բառեր³⁴ զանազան մատենագիրներէ (նաեւ նորատիպ վկայք Արեւիկից գրքէն, որ եթէ ստանաք, խնդրեմ մի՛ բառաքաղէք, որովհետեւ ես արդէն ըրած եմ) են:

Ձեզի պիտի տամ յոյժ ուրախալի լուր մը, աւետիս մը: գտնուած է Շապուհ Բաղդասարեանուոյն Պատմութիւնը³⁵, վանէն էջմիածին բերուած 2000 ձեռագիրներուն մէջ: գիրքը կը բաղկանայ 65 մեծ էջէ (կամ թերթէ): լեզուն արդարեւ ռամիկ, նիւթն ալ շատ հետաքրքրական: կը պարունակէ սիրահարութիւններ, հարսանեկան նկարագրութիւններ, որսորդական նկարագրութիւններ, խնջոյք, հացկերոյթ, վերջապէս Շահնամէի³⁶ նման գրուածք մ'է: Արդէն յանձնուած է տպագրութեան էջմիածնի մէջ: Անձամբ տեսած չըլլալով՝ այս բոլորը կը գրեմ Ձեզ լսելով Ն. Աղբալեանէ³⁷, որ ինքն ալ բանասէր մ'է և այս կարգի գրուածքներու սիրահար:

Սիրով կ'ողջունեմ Միաբանութեանդ բոլոր ծանօթ և անծանօթ Հայրերը, զի ծանօթութիւն հոգւոյ առաւել է քան զմարմնոյ:

Ձերդ՝ Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

Յ. Գ. Նամակ և այլ գրութիւն շարունակեցէք զրկել իմ անունով Թաւրիզ, Ecole Centrale, լաւ է եթէ մէկ կողմը տնունս հայերէն ալ գրուի:

Վենետիկ լոյս տեսաւ իմ մէկ աշխատութիւնս (նոր բառեր)³⁸: խնդրեմ ներդաժիտ եղէք որ օրինակ մը զրկած չեմ Ձեզ, որովհետեւ միայն մէկ օրինակ ունիմ: յուսամ վանքէն զրկեն: Քանի մը բառի մասին հիմա կարծիքս տարբեր է: յատկապէս գալթանգ³⁹ և սրահանգ⁴⁰ տխուր են բացատրուած:

Նոյն

¹ Հ. Ն. Ակիմեանը 1920ին կրկին նշանակուել էր ՀԱԻ խմբագիր մինչև իր կեանքի վերջը
² Տե՛ս նամ. 17, ծան. 2:
[1963 թ.]

³ Հ. Բառնարաս Պիլեզիկեանը մահացել էր 1917ին:

⁴ Հ. Արիսաւկէս Վարդանեան, հմուտ բանասէր և բառաքնին, յետոյ աշխարհականացած:

⁵ Հ. Թովմաս Կէսիկեան, տե՛ս նամ. 3, ծան. 1:

⁶ Holger Pedersen (1867–1953), դանիացի լեզուաբան, կելտագէտ և հայագէտ, պատմա-համեմատական լեզուաբանութեան մասնագէտ. տե՛ս նամ. 7, ծան. 2:

⁷ 1918ի փետր. 26ին Վեհիբ փաշայի զօրքերը գրաւեցին Կարինը, որտեղից, մինչ այդ, Պօրափար Անդրանիկի բանակը կարողացել էր դուրս հանել եղեռնից այնտեղ ապաստանած մօտ 25.000 Հայերին:

⁸ Ամուիր, քաղաք ՌՅՅՍՀ կրասնոդարի երկրամասում, Կուրան գետի ափին: Նախ իբրեւ զիւղ 1839ին հիմնել են չէրքէզեան գիւղերից զաղթած Հայերը և 1848ին կոչել այդ անունով:

¹⁸ Լ. Ն. Ազիշեանը զեռու 1940-ից սկսած ՀԱՍԻՀ հրատարակել է հայերէն միջնադարեան տաղեր, դրանց հեղինակների մասին հակիրճ ուսումնասիրութիւններով: Նորայր Ն. Բիւզանդացին (որի ընդարձակ Ցաղարանն անախդ է մնում Նրա զիւանում, Գէօթերորդ քաղաքի համալսարանի դրադարանում) մեծապէս քաջալերել է նրան, նշելով նաև հրատարակութիւնների մէջ թայլ տաւած սխալները: Աճը նկատի ունի ՀԱ, 1915, էջ 8-52, «Գրիգորիս Աղթամարցի» (ուսումնասիրութիւն), էջ 52-64 Տաղեր, էջ 64 «Միտիմար Երզնկացի» (ուսումն.) և էջ 67-69 Տաղեր:

¹⁹ «Տաղ սիրոյ, ի Գրիգորիս Աղթամարցւոյ», երեք տաղ, ՀԱ, Ն. տ., էջ 59-63:

²⁰ Աճն իմացել է պարսկերէն և զառաւանդել է Համալսարանում, ունի «Պարսկահան բեռնագրերի լուծման պատմութիւնը» յօդուածը («Գիտական աշխատութիւններ», համալսարանի, 1951, հատ. 24, էջ 129-132) և «Պարսկական հատընտիր», 1925, Եր., 40 էջ, 1937, 71 էջ:

²¹ «Հայաստան, աշխարհագրական քրթախաղ», Թեհրան, տպ. Փարոս, 13 էջ և 15 քարտ:

²² «Գրիգոր Մագիստրոսի Մրգուզ Փանաքի լուծումը», ՀԱ, 1923, 241-256:

²³ Լ. Գ. Մէնէփիշեան, Գրիգորի Մագիստրոսի «Փանակականի» ամբողջական լուծումը, ՀԱ, 1911:

²⁴ Աճն իր ասելով կարդացել է հայ հին և միջնադարեան ամբողջ գրականութիւնն իր «Հայերէն արմատական բառարանի» համար և յայտնաբերել է բառարաններում չգրանցուած բառեր, որ մեկնաբանել է և հաստատել վկայութիւններով: Նոյնպիսիք ունի նաև Նորայր Ն. Բիւզանդացին, անտիպ:

²⁵ Շապուհ Բագրատունց Պատմութիւն, Էջմիածին, 1921 (Գիտական ինստիտուտ). Աճը գրախօսել է «Ջանգ» թերթում (Թաւրիզ), որից արտատպել է Փարիզի «Արձագանք»-ը (Ջ, 1922, թ. 22): Լ. Ս. Գոկեանը գրել է. «Աճառեան համոզիչ փաստերով (բովանդակութիւն, լեզու) կը մերժէ Մեարոպ եպոսի [հրատարակչի] պաշտպանած կարծիքը, թէ Շ. Բագրատունի ըլլայ հեղինակը նորագիւտ պատմութեան» (ՀԱ, 1922, էջ 317): Տե՛ս նաև ՀԱ, 1921, էջ 446 և 1922, էջ 513, 609:

²⁶ «Շահնամէ» կամ «Արքաների գիրք» պարսիկ բանաստեղծ Ֆիրդուսու (մոտ. 940-1090) գիւցաղնաւէպն է:

²⁷ Նիկոլ Աղբալեան (1873-1947), դաշնակցական ղեկավար գործիչ, գրականագէտ, մանկավարժ. 1919-ից Հայաստանի Հանրապետութեան լուսաւորութեան և արուեստի նախարար. ուղարկել է Մոսկուայի, Լոզանի և Փարիզի համալսարաններում. ունի հայերէն բառերի վերաբերեալ յօդուածներ, որոնց մասին Աճն բացասական կարծիքը տե՛ս նամ. 25-ի վերջում և նամ. 26-ում: Աճը նրան հանդիպել է վերջին անգամ Թաւրիզում, ուր արտագաղթել է Հայաստանի հայութեան մի մասը սովետականացումից յետոյ:

²⁸ «Հայերէն նոր բառեր հին մասնագրութեան մէջ», հատ. Ա-Բ, Ս. Ղազար, 1913:

²⁹ Գայթան. «Հայ. արմ. բառարանում» զայլ արմատի տակ Աճը ուղղել է բառի իմաստը՝ նախ «գոմար», ինչքան, ապա՝ «սխալ», յանցանք, գողութիւն:

³⁰ Մրհանգ. «Հայ. արմ. բառ. յայ բառայօդուածում Աճը նշել է նախ ընդունած արիկայ նշանակութիւնն ըստ Առձեռն բառարանի, իսկ իր «Հայերէն նոր բառերի» Բ հատ. ում մերժել է այն յօդուտ ղօրաց սպայ իմաստի:

ՀԱՅ ՆԿԱՐԱՂՆԵՐ

Ը Ն Ձ Ե Ր Ն Ա Ղ Ա Շ

(1230 ? - 1290 ?)

Գրիչ եւ ծաղկող Ընծեր ծնած է ԺԳ. Դարու երկրորդ քառորդին մերձաւորաբար: Որդին էր Գայլերի: Իր գրչական եւ մանրանկարչական գործունէութիւնը կ'ընդգրկէ 1250 - 1283 տարիները: Այդ շրջանի արդիւնքէն կրնանք յիշել հետեւեալները:

1. — Աւետարան: Ընծեր նաղաշ, 1250ին, ըստ երեսոյթին մասնակցած է ձեռագրիս նորոգութեան, զոր օրինակած էր Ստեփանոս քահանայ 1201 թուին. — Ձեռ. Երեսանի, թիւ 16359: Բանբեր Մատենադարանի, թիւ 9, էջ 1^ր0:

2. — Աւետարան, 1280, Երզնկա: Գրիչ՝ Յովհաննէս քահանայ: Ծաղկող՝ Ընծեր, որուն նկարազարդած էջերը, Աւետարաններուն սկիզբը, աւագակարարոյ մարդու ձեռքով փրցուած վերցուած են՝ անշուշտ իրենց գեղեցկութեան եւ արժէքին համար: Կազմող՝ Նաչատուր քահանայ: Ստացող՝ Մարգարէ կրօնաւոր. ծնողաց անունները՝ Թորոս եւ Լիոց. — Ձեռ. Ս. Յ. թիւ 3392:

3. — Աւետարան. 1283, Կան գիւղ (Կարին): Գրիչ եւ ծաղկող՝ Ընծեր. — Ձեռ. Վենետիկի, թիւ 1313 (150): Ա. Ս. Մաթեմոսեան, Յիշտ. ԺԳ. Դարի, թիւ 438:

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԱԻԸՂՑԻ

(1230 ? - 1290 ?)

Հռչակաւոր գրիչ Կոստանդին Աւրղցի ծնած է ԺԳ. Դարու երկրորդ քառորդին սկիզբները հաւանաբար: Եղած է աշակերտ Յովհաննէս Արքայեղօր: Իր գրչական գործունէութիւնը տեսած է քառորդ դար (1263 - 1288): Այդ շրջանի արդիւնքէն կրնանք յիշել հետեւեալները:

1. — Աւետարան, 1263, Դռներ: Գրիչ՝ Թորոս քահանայ: Նկարող մասամբ՝ Կոստանդին: Ստացող՝ Յովհաննէս Արքայեղօրայր. — Ձեռ. Hachetteի, Փարիզ: Յիշտ. ԺԳ. Դարի, թիւ 266:

2. — Աստուածաշունչ (մասնակի), 1271, Դրազարկ: Գրիչ եւ ստացող՝ Կոստանդին: Կլխագրող՝ Աւետիս: Ծաղկող՝ Գրիգոր քահանայ: Կազմող՝ Առաքել Հնագանդենց. — Ձեռ. Երեսանի, թիւ 199:

3. — Աւետարան, 1274, Սիս: Գրիչ՝ Կոստանդին: Պատուիրատու՝ Օշին մարաջախտ. — Ձեռ. P. Morgan Libraryի, թ. 740:

Կլխաւոր յիշատակարանէն կ'առնենք իրենց մասին գրուած սա տողերը. «Որդ այսպիսեաց գոլով ընտանի քարեպաշտն Աւշին զնոյն ջանալով բերել նախանձ լաւութեան իստ զրել զսուրբ եւ զերկրպագելի Աւետարանս արդար արդեամբք հռչակաւոր գրչին Կոստանդեա մեծաւ փափաքանօք, եւ վասն յոյժ սիրոյն որ ի Տէր առաւել վայելչացոյց զսա ոսկէնկար ծաղկաւր եւ տփիւ ի պայծառութիւն Եկեղեցւոյ». — Յուցակ Ձեռագրաց որ ի Հանդէս Ամսօրեայ, 1976, էջ 34:

4. — Նոր Կտակարան (մասնակի), 1284, Դռներ: Գրիչ՝ Կոստանդին Աւրղցի: Նկարազարդողք՝ Գրիգոր Պիծակ եւ Ստեփանոս Վահկացի: Ստացող՝ Յովհաննէս Արքայեղօրայր. — Ձեռ. Երեսանի, թ. 196:

5. — Աստուածաշունչ (մասնակի), 1284 - 1288, Սիս: Գրիչ՝ Կոստանդին Աւրղցի: Ստացող՝ Յովհաննէս Արքայեղօրայր. — Ձեռ. Երեսանի, թ. 195: Յիշտ. ԺԳ. Դարի, թիւ 463:

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՎԱՀԿԱՅԻ

(1230 ? - 1295 ?)

ԺԳ. Դարու երկրորդ կիսուն Կիլիկիոյ մէջ ապրող նշանաւոր գրիչ - նկարիչներէն մին է Ստեփանոս Երէջ Վահկացի՝ ձեռնասուն աշակերտ Յովհաննէս Արքայեղօր: Իր գրչագրական աշխատութիւններէն ծանօթ են աւելի քան մէկ երկուտասնեակ երկեր՝ պտուղ երեք տասնեակ տարիներու (1263 - 1293): Ան ընդհանրապէս ապրած եւ գործած է Կիլիկիոյ մայրաքաղաքին՝ Սիսի մէջ: Ժամանակագրական կարգի համաձայն իր նկարազարդած երկերը կրնանք թուել սապէս.

1. — Աւետարան, 1274ին նկարազարդած է Սիսի Ս. Նշան Վանքին մէջ, Օշին մարաջախտի համար. — Ձեռագիր ի Նիւ

Եորբ (նախապէս Տրդատ Եպս. Պալեանի),
Յիշտ. ԺԳ. Դարի, թիւ 352. Ա. Ս. Մա-
թեմոսեան:

2. — Ժամագիրք, օրինակած եւ նկա-
րագրողած է 1274ին, Սիսի մէջ, Լեւոն Բ.
թագաւորին համար. — Զեռ. Երեւմե Պր.
Ժան Լէվիի, ապա Պր. Գ. Գէորգեանի:
Յիշտ. ԺԳ. Դարի, էջ 353:

3. — Աւետարան, օրինակած է Կոս-
տանդին քահանայ Աւղղի, 1274-5ին,
Դռնների մէջ: Ստեփանոս Վահկացի խո-
րանները ուրուագծած է միայն՝ առանց
գունաւորելու: Ստացող՝ Դաւիթ քահանայ.
— Զեռ. Երեւանի, թիւ 7534:

4. — Նոր Կտակարան, մասնակի, օ-
րինակուած Դռնների մէջ, Աւղղի Կոստան-
դին գրչի ձեռքով, 1284 թուին, Յովհաննէս
Արքայեղորո համար: Ստեփանոս Վահկացի
եւ Գրիգոր Պիծակ կատարած են ծաղկումը.
— Զեռ. Երեւանի, թիւ 196:

5. — Աւետարան մը օրինակած եւ
նկարագրողած է 1286ին, «ի ծեր հասակի»
Յովհաննէս Արքայեղորո պատուէրով. —
Հմմտ. Հասկ Հայագիտական, Բ., էջ 59:

Ստեփանոս Վահկացի՝ Յովհաննէս Ար-
քայեղորո դպրոցին պատկանող արուես-
տագէտներու կարգին կը գրաւէ առաջնա-
կարգ տեղ մը՝ իր նրբագեղ ծաղկումներով:

Մ Ա Տ Թ Է Ո Ս Ն Կ Ա Ր Ի Զ

(1240 ? - 1300 ?)

Քանդակագործ եւ մանրանկարիչ Մա-
թէոս Վարդապետ ծնած է ԺԳ. Դարու ա-
ռաջին կիսուն վերջերը ենթադրաբար: Իր-
եւ քանդակագործ յիշուած է 1275 թուա-
կանին: Իր մանրանկարչական յայտնի գործն
է Աւետարան մը, որուն համառօտ նկա-
րագրութիւնը ահաւասիկ:

Աւետարան, 1292, Աղաւ անապատ
(Վայոց Ձոր): Դրիչ եւ ծաղկող՝ Մաթէոս:
Ստացող՝ Սիսիանոս քահանայ. — Զեռ.
Երեւանի, թիւ 6292: Յիշտ. ԺԳ. Դարի,
թիւ 550:

Ըստ Ա. Ն. Աւետիսեանի «Մաթէոսի
ստեղծագործութիւնը նշանակալի դեր է
խաղացել մանրանկարչութեան Գլածորի
դպրոցի կազմաւորման գործում» (Հայկա-
կան Մանրանկարչութեան Գլածորի Դպրո-
ցը, 1971, Երեւան, էջ 40-41):

Յ Ո Վ Ա Ս Ա Փ Ն Կ Ա Ր Ի Զ

(1242 ? - 1300 ?)

Յովասափ կուսակրօն քահանայ ծնած
է ԺԳ. Դարու կիսուն մօտաւորապէս: Իր-
եւ գրիչ եւ նկարիչ իր անունը կը տեսնուի
1273-1292 թուականներուն: Ան եղած է
ուսուցիչ Մոմիկի: Իր քսանամեայ գրչա-
կան եւ մանրանկարչական գործունէութե-
նէն ծանօթ են սակաւ երկեր. այսպէս,

1. — Աւետարան, 1273, Սկեւռայ:
Գրիչ՝ Ստեփանոս: Նկարիչ՝ Յովասափ:
Պատուիրատու՝ Սկեւռայի Առաջնորդ Սի-
մէօն Եպիսկոպոս. — Յիշատակարանք ԺԳ.
Դարի, թիւ 348:

2. — Ժողովածու, 1292: Գրիչ՝ Յովա-
սափ: Ստացող՝ Եսայի Վրդ. Նեքի. —
Զեռ. Երեւանի, թիւ 1363: Յիշտ. ԺԳ.
Դարի, թիւ 552: Խաղբակեանք, Բ. Մասն,
էջ 209:

Յ Ո Վ Հ Ա Ն Ն Է Ս Կ Ր Օ Ն Ա Ի Ո Ր

(1250 ? - 1300 ?)

Յովհաննէս Կրօնաւոր Թանատի Սուրբ
Ուխտէն էր եւ ճարտար գրիչ: Ծնած է
ԺԳ. Դարու կիսուն հաւանաբար: Իր գրչ-
չական եւ մանրանկարչական գործունէու-
թեան շատ կարճ մէկ շրջանը (1284-1286)
միայն ծանօթ է, եւ այն՝ շնորհիւ մեզի
հասած երկու ձեռագիրներու, զորս կը ներ-
կայացնենք ստորեւ:

1. — Աւետարան, 1284, Թանատի
Վանք: Դրիչ եւ նկարող՝ Յովհաննէս:
Ստացող՝ Վարդան Վարդապետ, որդի Աս-
լանի եւ Մամախաթունի: Կազմող՝ Տուրք:
Կը պարունակէ ստացողին նկարը՝ Մատ-
թէոս Աւետարանի հետ. — Զեռ. Նոր
Զուլայի, Ա. Հատոր, թիւ 34: Յիշտ. ԺԳ.
Դարի, թիւ 458:

Ըստ Յարութիւն Բիւրտեանի, Յովհան-
նէսի արուեստը խոշոր նպաստ մըն է հայ
զարդանկարչութեան պատմութեան հա-
մար» (Հասկ Հայագիտական, Բ. տարի,
էջ 105):

2. — Նարեկ, 1286, Թանատի Վանք:
Դրիչ եւ ծաղկող՝ Յովհաննէս: Պատուիրա-
տու՝ տիկին Թանեք. — Զեռ. Երեւանի,
թիւ 5135: Յիշտ. ԺԳ. Դարի, թիւ 481:

ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ԳԱԶՆՈՒԿ

(1250 ? - 1305 ?)

Նշանաւոր գրիչ եւ մանրանկարիչ Աստուածատուր սրկ. Գազնուկ ծնած է ԺԳ. Դարու կիսուն մօտաւորապէս: Որդին էր Սարգսի եւ Աղբրացի: Յիշուած է իրբեւ սարկաւագ 1275 թուին: Իր յայտնի գործն է Աւետարան մը, որուն հակիրճ նկարագրութիւնը եւ կարեւոր յիշատակարանը կու տանք ստորեւ:

Աւետարան, 1275, Մամիստր: Դրիչ եւ ծաղկող՝ Աստուածատուր սրկ. Գազնուկ: Ստացողը՝ պատուական քահանայք Բարսեղ եւ Ստեփանոս. — Ձեռ. Ս. Յ. թիւ 3628 (120):

Յիշատակարան. — «Փառք... Դրեցաւ Սր. Աւետարանս այս ծնամբ յոգնամեղ եւ անպիտան գրչի Աստուածատուր սարկաւագի, որ մականուն Գազնուկ կոչի, ի մայրաքաղաքն ի Մամիստր, ընդ հովանեաւ սուրբ տաճարացն Սարգսի եւ Բագոսի, ի հայրապետութեան տեառն Յակովբայ, եւ ի թագաւորութեանս Հայոց Լեւոնի: Եւ եղեւ զրաւ զգնութեան սորայ, յորժամ եկն անարէն սուլտանն Եգիպտացոց եւ զերեւաց զամենայն աշխարհն Հայոց, եւ աւերեաց բազում վանաւրեայս եւ եկեղեցիս, եւ սպան բազում քահանայս եւ սարկ[աւագունս], եւ ծերոցն խնայ[յ]ումն ոչ կայր այլ սրով սպանանել զամենեւեան. եւ արեամբ նահատակեցան ըստ հաւատոյ սրտից իւրեանց վասն անուան Որդւոյն Աստուծոյ: Եւ արդ զրեցաւ Սր. Աւետարանս այս ի խընդրոյ սուրբ եւ պատուական քահանայիցն Բարսղի եւ Ստեփանոսի...»:

ՇՄԱԽՈՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(1250 ? - 1310 ?)

Դրիչ Շմաւոն Եպիսկոպոս ծնած է ԺԴ. Դարու կիսուն մօտաւորապէս: Որդին էր Իւանէի եւ Շահրազատի: Ռժուպի Վանքը կը գտնուէր 1292ին: Հաւանական է որ Ռժուպի գրիչ Շմաւոնը հետագային բարձրացած ըլլայ նոյն Վանքի առաջնորդութեան պաշտօնին եւ իրբեւ Ռժուպի Եպիսկոպոս ներկայ եղած ըլլայ Սսոյ ժողովին, 1307 թուին: Իր զրպական եւ մանրանկարչական գործերէն կրնանք յիշել հետեւեալները:

1. — Տօնապատճառ-ժողովածու 1274-1280, Դետիկ: Դրիչ՝ Շմաւոն (մասամբ): Պատուիրատու՝ Սարգիս սպասաւոր Բանի. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 5197: Դարեգին Արքեպս. Յովսէփեան, Հաւուց Խառի Ամենափրկիչը, 1937, Երուսաղէմ, էջ 62, ծնթ. 4:

2. — Աւետարան, 1292, Ռժուպի Վանք (Շահապունիք): Օրինակող եւ ծաղկող՝ Շմաւոն զրպաւոր, որդի Իւանէի եւ Շահրազատի. — Յիշտ. ԺԴ. Դարի, թիւ 554:

3. — Մեկնութիւն Սաղմոսաց՝ Վարդան Վարդապետի: Դրիչ՝ Շմաւոն: Ստացող՝ «գործական եւ արդիւնական վարդապետ Դաւիթ». — Ձեռ. Բրիտ. Թանգարանի, թ. 74: Յիշտ. ԺԴ. Դարի, թ. 417:

ՍԻՄԷՈՆ ԱՐՃԻՇԵՑԻ

(1250 ? - 1310 ?)

Սիմէոն քահանայ ծնած է ԺԴ. Դարու կիսուն ենթադրաբար: Եղած է ուսուցիչ Դանիէլ գրչի: Ապրած եւ գործած է Արճէշի մէջ: Իր զրպական եւ մանրանկարչական գործունէութիւնը տեսած է շուրջ երկու տասնամեակ (1288-1305): Այդ շրջանէն ծանօթ են հինգ Աւետարաններ, ըստ հետեւեալին:

1. — Աւետարան, 1288, Արճէշ: Դրիչ՝ Սիմէոն: Ստացող՝ Թովմա Վարդապետ. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 4851: Յիշտ. ԺԴ. Դարի, թիւ 499:

2. — Աւետարան, 1292, Արճէշ: Դրիչ՝ Սիմէոն քահանայ: Ստացող՝ Փոխանակ: Յիշտ. ԺԴ. Դարի, թիւ 556:

3. — Աւետարան, 1297, Արճէշ: Դրիչ՝ Սիմէոն: Ստացող՝ Յակոբ. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 4867: Յիշտ. ԺԴ. Դարի, թ. 636:

4. — Աւետարան, 1304, Արճէշ: Դրիչ՝ Սիմէոն: Ստացող՝ Շնօֆոր. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 4819: Յիշտ. ԺԴ. Դարի, թիւ 36 եւ 48:

5. — Աւետարան, 1305, Արճէշ: Դրիչ՝ Սիմէոն: Ստացող՝ տէր Սիմոն. — Ձեռ. Երեւանի, թ. 2744: Յիշտ. ԺԴ. Դարի, թ. 46:

Ըստ Հրավարդ Յակոբեանի, «Սիմէոն Արճիշեցու աշխատանքն իր պատկերագրութեամբ հիմնականում աղերսում է ԺԱ. Դարի հայկական յուշարձանների հետ (Վասպուրականի Մանրանկարչութ., Ա. էջ 44):

ԹՈՐՈՍ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅ

(1250? - 1315?)

Թորոս քահանայ ծնած է ժ. Դարու կիսուն Կիլիկիոյ մէջ՝ Տարօնցի հօրմէ։ Ուսած է հաւանաբար Դրազարկի Վանքը՝ վայելելով սէրն ու խնամքը Լեւոն Բ. Թագաւորին (1270 - 1289)։ Արեւելեան Հայաստան պատուիրակ ղրկուած է Հեթում Բ. Թագաւորին կողմէ՝ Թումաս եպիսկոպոսի հետ։ Ան գրիչ, ծաղկող եւ կազմող էր միանգամայն։ Ունէր աշակերտներ, որոնցմէ կը յիշէ մին՝ Թորոս անունով։ Թորոս փիլիսոփայ ապրած եւ գործած է Դրազարկի մէջ. իր գոչական գործունէութեան շրջանը երկար չէ, 1290 - 1306։ Այդ տարիներու արդիւնքէն կրնանք յիշել հետեւեալները։

1. — Աւետարան, 1290, Դրազարկ։ Թորոս քահանայ գրած, ծաղկած, կազմած եւ նուիրած է Տարօնի Ս. Կարապետի Վանքին. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 5736։ Լուսարարեան, Կաւազանագիրք, էջ 65 - 68։ Յիշտ. ժ. Դ. Դարի, թիւ 531։

Ըստ Լ. Ազարեանի, այս ձեռագիրը «արժանի է առանձին ուշադրութեան։ Հոյակապ խորանները, սկզբնազարդերը, լուսանցազարդերը, գլխազարդերը, զարդապատկերների մոտիվների բազմազանութիւնը, թանձր եւ պայծառ գոյների վարպետօրէն օգտագործումը, էջի ձեւաւորման արտակարգ հաւասարակշռուած կոմպոզիցիան վկայում են նկարչի բարձր կուլտուրայի մասին»։ — Կիլիկեան Մանրանկարչութիւնը ժ. Դ. Դարերում, 1964, Երեւան, էջ 51։

2. — Աւետարան, 1291, Դրազարկ։ Յիշատակարանին մէջ կը կարդանք. «Կատարեցաւ ... ձեռամբ Թորոսի նուաստ եւ յոգնամեղ փիլիսոփայի» (Սրարատ, 1911, էջ 223)։

3. — Աւետարան, 1295, Դրազարկ։ Թորոս փիլիսոփայ գրած է առաջին երեք Աւետարանները, իսկ Յովհաննու Աւետարանը գրած է Յոհան գրիչ եւ ծաղկած է ձեռագիրը։ Կազմող՝ Մանիլ փիլիսոփայ։ Ստացող՝ Յուսէփ փիլիսոփայ. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 6290։ Յիշտ. ժ. Դ. Դարի, էջ 606։

4. — Աւետարան, 1301, Դրազարկ։ Դրիչ՝ Թորոս քհն. փիլիսոփայ։ Ստացող՝ Արրահամ եպիսկոպոս վանիցն Ղազարու. Յուցակ Ձեռ. Մշոյ, էջ 13 - 14։

Կ'արժէ դիտել որ այս Աւետարանը հետագային իրրեւ զաղափար ծառայած է քանի մը գրիչներու. Յովանէս քահանային 1327ին (Յիշտ. ժ. Դ. Դարի, թիւ 254), Մկրտիչ քահանային 1443ին (Յուցակ Ձեռ. Նոր Զուղայի, Բ. Հատոր, էջ 219), եւ Ստեփանոս քահանային 1454ին (Յիշտ. ժ. Դ. Դարի, Բ. Մասն, թիւ 55), եւ 1456ին (Յուցակ Ձեռ. Նոր Զուղայի, Բ., էջ 37)։

5. — Աւետարան, Դրազարկ, զոր հետագային կ'ը ստանայ Ստեփանոս եպս. Տարսայից, ըստ յիշատակարանին. «Աւետարանս ի ձեռն ուրումն երեք յաշխարհէն Հայոց, գրեալ ոսկեզաւծ որակաւ ի Դրազարկն, ձեռամբ Թորոս փիլիսոփայի ...» (Յիշտ. ժ. Դ. Դարի, թիւ 290). — Սինն, 1970, էջ 260 - 262։

(3)

Ն. ԱՐԲ. ՄՈՎԱԿԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՈՍԿԵԴԱՐ

Ե. գարուն սկիզբը Մերձաւոր Արեւելքի ժողովուրդները մշակութային տեսակետէ կը գտնուէին երկու տարբեր մակարդակներու վրայ. ոմանք ունէին ազգային գիր և գրականութիւն, ինչպէս Յոյները, Ասորիները և Պարսիկները, իսկ ոմանք չունէին: Հայերը կը գտնուէին այս վերջիններուն կարգին: Մեծքոյ Մաշտոց հայկական այբուբենի իր գիւտով Հայ ժողովուրդը բարձրացուց ազգային գիր և գրականութիւն ունեցող ժողովուրդներու մակարդակին: Այս եղաւ սկիզբը մեր Ոսկեդարին:

Այբուբենի գիւտին յաջորդեցին Աստուածաշունչի թարգմանութիւնը, Հայ դպրոցներու հաստատումը, Հայ եկեղեցւոյ ազգայնացումը, հայկական մատենագրութեան ծաղկումը, ազգային պատմութեան մշակումը, հայերէն լիզուին բարդաւածումը, Հայ գրչութեան զարգացումը, Հայ ոգիին ջրեղումը, Հայ հանճարին ոգևորումը, ազգային արժանապատւութեան բարձրացումը, Հայոց միութեան գիտակցութիւնը, Հայոս հոգեւոր հորիզոնին ընդարձակումը, և Հայուն մատուր զօրութեան ուժեղացումը:

Ս. Սահակ Պարթևի գլխավորութեան ներքե աշխատողները իրագործեցին Աստուածաշունչի գերազանց թարգմանութիւն մը, որ արժանացաւ «Թարգմանութեանց թագուհի» կոչումին: Ս. Գիրքը գրական այլևայլ սեռեր բովանդակող ստուար հատոր մըն էր, որուն վիճակուեցաւ ազդեցութեան մեծ բաժին մը Հայ գրականութեան զարգացման վրայ:

Մեսրոպ Մաշտոցի ղեկավարութեան ներքե գործողները հայկական դպրոցներ կազմակերպեցին Հայաստանի ամէն կողմերը և հայեցի ուսմամբ սերունդներ դաստիարակեցին: Այդ դպրոցներէն հասան զարգացած կրօնաւորներու և լուսամիտ իշխաններու հոյլեր, որոնք Հայ ժողովուրդին ղեկավարները դառնալու սահմանուած էին:

Հայոց եկեղեցին ունեցաւ իր սեփական երգերն ու շարականները, ծիսարանն ու կանոնագիրքը: Ընդհանրական եկեղեցւոյ պատուած սուրբերուն վրայ աւելցուց Հայ սուրբերու փառանքը, զօրացնելով Հայուն յոյսն ու հաւատքը: Որդեգրեց իրեն հաւատքի հաստատուն հիմախեղերական երեք ժողովներու բանաձեւած վարդապետութիւնը, զոր Զանաց անաղարտ պահել այնուհետեւ: Ազգայնացած Հայ եկեղեցին դարձաւ Հայուն հզօրագոյն կազմակերպութիւնը:

Հայ մատենագրութիւնը ծաղկեցաւ որուն թափով: Ասորերէնէ և Յունարէնէ թարգմանուած գրականութեան կողքին երևան եկան ինքնուրոյն արժէքաւոր երկեր: հոգեշունչ և հայաբոյր բովանդակութեամբ: Ժողովրդական բանահիւսութեան աւրնթեր հետզհետէ սկսան աճիլ գրաւոր մատենաներ, սնունդ տալու համար ուսումնաստենչ երիտասարդներու լուսածարաւ միտքերուն:

Մովսէս Խորենացի Հայ ժողովուրդին ընծայեց իր Պատմութիւնը, դարերու խորութեան մէջ թաղուած աւանդութիւններէն մինչև իր օրերուն տեղի ունեցած հրաշալի դէպքերը: Հայրենասիրական բարձր սգիով տողորուած այդ երկը հեղինակին շահեցուց «Հայոց Պատմահայր» սքանչելի տիտղոսը: Հայը այլևս անծանօթ սմն չէր, այլ մարդկային մեծ ընտանիքին ազնուական մէկ սերունդը: Իր անուանադիր նահապետ՝ Հայկ Դիւցազն, անհամեմատօրէն գերազանց է շատ ազգերու անուանադիր նախահայրէն: Հայը կրնայ իրաւամբ պարծիլ ունենալով այսպիսի վեհատիպ նախահայր մը:

Ե. Դարու մեր պատմութիւնը ոսկի տառերով գրի առին Կորիւն, Եղիշէ և Ղազար:

Կորիւն պանծացուց Հայ գիրերու հեղինակ անզուգական Մաշտոցը: Յոյց տուաւ թէ Հայ ժողովուրդը ինչպէս կը պատուէ և կը գնահատէ Մեծ վարդապետին տքնաջան աշխատանքը: Ինքն է որ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ լուսաւորչաչունչ վարդապետութիւնը արձանացուց գեղաքանդակ գրքի մը մէջ:

Եզիչէ անմահացուց Աւարայրի ան-
նման Հերոս Քաջն Վարդանը: Բարձրա-
բարբառ յայտարարեց մերձաւորներու և
հեռաւորներու թէ քրիստոնէական կրօնքը
Հայը իր վրայ առած չէ իբրեւ փոխանա-
կելի վերարկու:

Ղազար լուսափայլեցուց աննկուն
մարտիկ Մամիկոնեան Վահանի միւռնոնա-
դրոյմ ճակատը: Յնձութեամբ արձանա-
դրեց հոգեւոր անկախութեան գերիվերոյ
յողթանակը:

Եզնիկի գրչին չնսրհիւ հայերէն լե-
զուն զգեցաւ դասական գեղեցկութեան
զմայլիւի պատմունքներ: Ան իր հզօր
միտքն ու փայլուն գրիչը ի սպաս դրու-
օտար կրօններու և թիւր աղանդներու
դէմ մղուող պայքարին: Ուղիղ տրամա-
բանութեամբ և գեղեցիկ դարձուածներով
կառուցուած իր պարբերութիւնները հիա-
ցում կը պատճառեն ընթերցողներուն:

Տաղանդաւոր Հայ գրիչներ գրչու-
թեան արուեստին տունն իրենց ազնիւ
ճաշակին և ճոխ երեւակայութեան մարդիկ
փայլը: Հայերէն տառերը ծաղկեցան ծիա-
ծանի գոյներով, թռչուններ թռեցան
անոնց վրայ և ձուկեր մարգանքներ կա-
տարեցին հրեշտակային թևերու հովա-
նիին տակ:

Հայ ոգին ջրդեղուեցաւ լիութիւն, դար-
ձաւ ամուր՝ պողպատի պէս, և անփշրելի՝
ադամանդի նման: Աւարայրէն Նուարակ
սաւառնեցաւ Հայ ոգին Մամիկոնեան Ար-
ծիւններու կարմրափետու թևերով: Ծախ-
րեց Հայ ոգին եթերային սլորաններու
բարձրութեան մէջ և արհամարհեց գծնու-
թիւնները երկրաքարչ:

Ոգեւորուեցաւ Հայ հանճարը, կոթո-

ղեց երկնաւայաց տաճարներ, ստեղծեց
զմայլիւի մեղեդիներ, երկինքէն պատառ-
ներ վար բերաւ և զհտեղեց Հայաստանի
սարերուն վրայ և ձորերուն մէջ:

Հայը զգաց թէ թիւով փոքր բայց
հոգիով մեծ ժողովուրդ մըն է ինք: Բիրտ
ոյժը թէև կրնայ բռնել իր թևերը, բայց
իր մտքին ճախրանքն աւ հոգիին սլացքը
կը մնան անկաշկանդ: Ըմբռնեց թէ կ'ար-
ժէր իր կեանքը զոհել, բարձր պահելու
համար Հայութեան պատիւը:

Բազմաթիւ նախարարական տոհմերէ
կազմուած Հայ ժողովուրդը ձեռք բերաւ
այն գիտակցութիւնը թէ ինքը մէկ ազգ
է, մէկ պատմութեամբ և մէկ ճակատա-
գրով: Նոյն լեզուն կը կապէ գիրենք ի-
րարու, և նոյն հաւատքը սղղութիւն
կու տայ իրենց կեանքին:

Ընդարձակուեցաւ Հայուն հոգեւոր հո-
րիզոնը: Կեանքը ստացաւ նոր իմաստ և
արժէք: Հոգեւոր առաքելութեան հուրը
արծարծեցաւ իր մէջ և ճամբայ ելաւ լու-
սաւորելու ուրիշ ժողովուրդներ, որոնք
գեւա անհաղորդ էին կեանքի վսեմ սլորա-
ններուն:

Ուռճացաւ Հայուն մտաւոր զօրու-
թիւնը: Գիտութեան և իմաստասիրու-
թեան կատարած նուաճումներէն առաւ իր
բաժինը, և այդ կալուածներու կուտակած
դարաւոր հարստութեան վրայ ինքն ալ
աւելցուց իր լուծան:

Այս է ա՛նա Ոսկեդարի արդիւնքը:
Ե. Դարը եղաւ Հայուն վերածնունդի շըը-
ջանը, և ուղեցոյցն ու վարիչը հետադայ
դարերու: Փռոք ու պատիւ Հայկական
Ոսկեդարի տաղանդաւոր և անձնուէր
կերտիչներուն:

Ն. ԱՐԲ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ՄԱՍՆԱԻՈՐ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. ԴՇԱՆԻ ՎԱՆՈՒՑ ՍԵՐԱՍՏԻՈՑ

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Յաղագս առաջնորդութեան Տեառն Առաքել Արքեպս. ի եւ Սրբոյ Վանօրեից նորոգութեան որ 'ի Սեբաստիա եւ վասն ի՛նչ ի՛նչ դիպումսոց:

Ջկնի մահուան Սերաստացի Աստուածատուր Արքեպս. ի՛ թմփուկ կոչեցելոյ, միարանեալ Քահանայից եւ իշխանաց Քաղաքիս բազմակնիք իր արարեալ յղեցին 'ի Կ. Պոլիս ընդ Տ. Պետրոս Առաք. Քհնյ. ի՛ առ Յովնանէս Պատրիարքն՝ կոչոտ անուանեալ՝ յընտրել զայլ ոք իմաստուն՝ վկայեալ 'ի գործս բարութեան եւ կացուցանել Տեսուչ Սերաստիոյ եւ թէպէտ ընտրեաց նա Եսայի Վրդպտ. ոմն Կեսարացի, բայց ո՛չ ընկալան Սերաստացիք՝ բնակեալք 'ի Կ. Պոլիս, ապա խորհրդով լուծալափոխ Վէճիլեան Տ. Յարութիւն ամիրայի Ակնեցեոյ՝ խնդրեցին զԱռաքել Արքեպս. Ակնեցի, որ էր յայնժամ 'ի գաւառս Եկեղեցաց 'ի վանս Ս. Աճաճնի 'ի Զուղայ: Յայնժամ հանեալ Պատրիարքին զհրամանագիր Արքայական եւ զկոնդակ Պատրիարքական իւր ցՏէր Պետրոս Առաք. Քհնյ. ն, զոր առեալ եւ 'ի ճանապարհ եւ զնացեալ եհաս 'ի վանս Առաքել Արքեպս ին եւ յանդիման եկեալ մատոյց զհրամանագիր Արքային եւ զնամակ Պատրիարքական եւ ասաց. «Հայր Սուրբ, հրամայեալ զի երթիցուք յաշխարհն մերս: Եհարց վարդապետն թէ չո՞ք ուղարկեաց զքեզ կամ ուստի եկիր յայսրս, ասաց քհնյ. չ'ի Կ. Պոլիս բնակեալ Սերաստացի մերազնեայք յղեցին զիս աստ առ քեզս: Ասէ վրդպտ. ն. չո՞ք կարեմ գալ ընդ քեզ, զի դու ո՛չ ունիս 'ի ձեռին քում զգիր իշխանաց Քաղաքիդ, զի եթէ եկից ընդ քեզ եւ Քաղաքացիքդ ո՛չ ընդունին զիս՝ զի՞նչ արարից յայնժամ, որոյ վասն երթ դո՛ւ յԱշխարհս քում եւ տուր պատասխան այնոցիկ որք առաքեցին զքեզս: Եւ նա փութացեալ եկն 'ի Սերաստիա եւ պատմեաց մի ըստ միովէ զամենայն եղեալսն առաջի

իշխանացն եւ նոցա արարեալ Մահաւթ Բազմակնիք եւ առեալ գիր 'ի բղէշխէն եւ զերիս զինուորս սպառազինեալս եւ զՄահացի Խաչիկն՝ խոճա կոչեցեալ յղեցին յերզնկա, որք զնացեալ 'ի վանս Ս. Աճաճնի՝ մատուցին Արքեպս. ին զգիր բղէշխին եւ զՀանրագիր իշխանացն՝ ասելով. «Հրամայեալ զի երթիցուք», եւ նա յետ բազմիցս հրաժարելոյ եւ անբաւական զինքս ցուցանելոյ յորդորմամբ Սահակ Արքեպս. ի Ակնեցոյ (որ էր երբեմն Պատրիարք Կ. Պոլսոյ եւ յայնժամ Առաջնորդ Եկեղեցիոյ եւ Երզնկայ) յանձն էառ գալ 'ի Սերաստիա, վասն որոյ յանձնեաց զվանս առաջի Առաջնորդին եւ իշխանաց բազում անօթիւք, զգեստիւք եւ յովով անտանովք՝ աշակերտին իւրոյ Տէր Յովնան երթցուն եւ առեալ ընդ իւր զՅարութիւն վարդապետն Երզնկացի՝ որ պատմէ զայսոսիկ եւ Դպիր մի Կորապետ ազգակից իւր եւ եկն եհաս 'ի վանս Սրբոյ Նշանի 'ի Սերաստիա՝ ՌՃՀԱ = 1722 Յունիսի 25՝ յաւուր երկուշաբթի՝ վարդապետի պահոցն: Եւ լուեալ Քաղաքացեացն գրոհ տուեալ միմիանց եկին ի տեսութիւն նորեկ Առաջնորդին եւ մեծաւ պատուով ընկալան զնա իբրեւ զԱռաքեալ յԱյ. եւ յետ աւուրց ինչ կրկին եկին 'ի վանս՝ առ ի գրել զանօթս վանուցս եւ յանձնել դիտին: Եւ էին ժողովեալք այսոքիկ՝ Տ. Եղիազար եւ Տ. Եսայի Վրդպտք., Տ. Պետրոս Առաք. Քահանայ եւ Տէր Յովնան, Տէր Սուքիաս, Տ. Յակոբ, Տ. Կորապետ Քահանայք եւ իշխանք մետառանք, եւ գրեցին այսպէս. 10 խաչ, 2 փոքր կանթեզ արծաթի, 6 Սաղաւարտ, 1 Գաւազան, 10 Շուրջառ հին եւ նոր, 10 մոմակալ պղնձի, 1 Զահ, 150 Սահան, 10 գորգ եւ կարպետ, 3 Գոմէշ եւ այլ շորեղէնք հնոտիք, եւ 700 դահեկան պարտք: Ուտեստ ինչ ո՛չ գոյր, ո՛չ ցորեան եւ ո՛չ գարի. զի զկնի մահուան Առաջնորդին վաճառեալ էին եւ փեսային Թմփուկ Արքեպս. ի՛ Ալիքսանն Հոգեարցի զոմանս արտօրէից իւրացոյց եւ զոմանս ցիր եւ ցան արար եւ 'ի խնդրելն նորեկ Տեսչին

զայն ամենայն, գնացեալ յարեցաւ առ Ալուպէկն. և ձեռամբ նոցին բազում փնասոս հասոյց վանուցս, և մինչև ութ անգամ տուգանս ետ առնուլ 'ի նորեկ Տեսչէն: Եւ ինքն գնաց այլ այլազգւոյն այնմիկ 'ի Պարսս 'ի պատերազմ և անդ սատակեցաւ: Առաքել Արքեպս. ն այս յօրէ յօրմէհեալ եղև Տեսուչ Սրբոյ Վանուցս՝ զամս իբրև հինգ. երկնէր խորհուրդս հանապազ 'ի սրտի իւրում վասն շինութեան և նորոգութեան նորին, զի կաթուղիկէ Մեծի Եկեղեցոյն կործանեալ անկեալ էր և զտեղի նորին փայտիւ ծածկեալ և քարինք տանեացն խախտեալ և աւերնալ յորոց անձրեք հոսէին 'ի վայր, և փայտեղէն շինուածք վասն այսր փտեալ և քակեալ՝ ո՛չ գոյր սենեակ մի պատշաճաւոր Առաջնորդի և Միաբանից՝ զի 'ի բազմաց հետէ Առաջնորդք նստէին 'ի քաղաքիս, և Արեղայ մի կամ ոմն երէց այրի մնային 'ի վանս. և յաւուրս կիւրակէից սպասաւորաւ միով մատուցանէին պատարագս: Վասն որոյ ժողովեաց առ ինքն՝ Առաքել Արքեպս. զիշխանս Քաղաքիս և հաճեցուցեալ զԴատաւորն էառ հրաման և գրեալ աղերսական նամականիս առ այլեայլ անձինս և տուեալ զայնս 'ի ձեռս Տէր Նիկողայոս քհնյ. ի՛ առաքեաց զնա հանդերձ Տ. Պետրոսիւ 'ի Կ. Պոլիս առ Թէվէքէլեան Տ. Եարութիւն Ամիրայն, և նա 'ի ժողով գումարեալ զմեծամեծ ամիրայս Ազգիս մերոյ՝ առաջի էարկ նոցա զխնդիր Առաջնորդին Սևբաստիոս և իշխանացն, և նոքա յօժարակամ հաճութեամբ փութացեալ առին յԱրքայէ զհրամանագիր շինութեան Սրբոյ Վանիցս՝ ծախսեալ 700 դահեկանս, և ետուն Տ. Նիկողայոս քհնյ. ի, զոր առեալ դարձաւ փութանակի և հասեալ 'ի վանս ետ Տեսչին զՀրամանագիրն շինութեան և նա առեալ խնդալից գնաց առ Զարալը - Օղլու Օսման Աղա՝ որ էր Միւսէլլիմ և նա ևս ուրախացեալ յղեաց զՀրամանագիրն 'ի Դատաւորն և ետ արձանագրել 'ի Տօմարն 64 դահեկանաւ. իսկ վասն Բդէշխին էառ 100 դահեկան և ետ զՀրամանագիրն շինութեան Սրբոյ Վանիցս: Եւ 'ի միւսում աւուր մեծամեծք այլազգեաց կեկալ 'ի վանս գրեցին զՔեօն և գնացին:

Եւ 'ի Թուին ՌՃՀԶ = 1727 յութ Սեպտեմբերի արար զսկիզբն նորոգութեան և շինեաց զգմբէթ մեծի Եկեղեցւոյն սրբատաշ վիմօք և կղմեալ և զտանիսն քարիւ կճեալ և կրով ամրացուցեալ սպիտակացոյց և զառաստաղն, զկամարս, զորմունս և զյատակս, կառոյց և յետևոյս զտան խորանս երկուս, մին յաջմէ և զմիւսն յահեկէ և շինեաց նաև զվերնատունս կանանց՝ զի ո՛չ գոյր 'ի սկզբան: Նորոգեալ պայծառացոյց և զՏաճար Ս. Աստուածածնին և շինեաց 'ի մէջ կամարացն զամբարս ցորենւոյ և դարւոյ, սպիտակացոյց զտանիսն, և զՏաճար Սրբոյ Կարապետին և մաքրեալ զկամարն աջակողմեան կանգնեաց 'ի նմա սեղան յանուն Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ: Կերտեաց և զվայելուչ Առաջնորդատունս կրկնայարկ և 'ի կից նմին մառանս գինւոյ և սենեակս միաբանից հանդէպ միմեանց և առաջի նոցա փոքր պարտէզ ծաղկանց, նորոգեաց և բարձրացոյց զպարիսպն շուրջանակի: Եւ հազիւ աւարտեաց զշինուածս միով ամալ՝ յորում աւուրն իբր 500 զործաւորք աշխատէին՝ ծախսարարեալ առաւել քան զքսան քսակս, բացի նպաստիցն՝ զորս ընկալաւ 'ի վիճակէն՝ զի քաղաքացի համարուեստք (էսնաֆ) իւրաքանչիւրն օր մի բերէին հաց, բրինձ ևն. և կերակրէին զաշխատաւորս և ինքեանք աշխատէին մինչև ցերեկոյ և ապա միաբանեալ ոմանք 5 և ոմանք 10 մշակաց վարձս տային և գնային: Թուի Թէ աստի մնացեալ իցէ սովորութիւն համարուեստից յամենայն ամի գալ 'ի Ս. Վանս, մատաղս մատուցանել ևն.: Եւ այսորիկ բազմացոյց զԵկեղեցականս և կանոնեաց նոցա հանապազօր կանխել 'ի սաղմոսերգութիւն 'ի պաշտաման Տեսուչ, Առատացոյց և զլուծս զոմշոց և եղանց և ոչխարաց և այծեաց և ելից 'ի Ս. Վանս ազգի ազգի զարդուք հարկաւորօք, և պայծառացուցեալ փարթամացոյց զնա 'ի փառս Այ. և 'ի պատիւ ամենազօր Ս. Նշանի նորա (Եար. Վրդպտ. ի Յիշտկրն.): Եւ յետ երից ամաց իբրև ետես կթլ անհնար լինի վճարուին պարտուցն՝ նպաստիւք վիճակիս, ևլ Առաքել Եպս. անձամբ 'ի Ս. Վանիցս և գնաց 'ի Կ. Պոլիս և

իրեն հետ անգր, ծագեցաւ խոսովութիւն մեծ 'ի մէջ այլազգեացն և իջուցեալ ըզ-Սուլթան Ահմէտ թագաւորն յԱթոռոյն եդին 'ի տեղի նորին զեղբորորդին ըզ-Սուլթան Մահմուտն և նա անողորմ կոտորուամն արարեալ խաղաղացոյց զազմուկ ապստամբութեան և ապա Առաքել Արքեպոս շրջեալ 'ի սենեակս լուսնայտփոխից, յիջևանս և յայլ տեղիս գումարեաց մեծաքանակ նպատաս յԱնուն Սրբոյ Վանիցս որով վճարեաց զպարտան և ետ շինել զգետ մի պատուական եպիսկոպոսական՝ թագիւ և այլովքն և բազմազան ոսկեղէն և արծաթեղէն զարդուք և բազում յիշատակօք դարձաւ 'ի Ս. Վանս (ՌՃՀԸ = 1729. Յարութ. Վրդպտ. ի Յիշակին.): 'ի սմին ժամանակի նստէր 'ի վանս Ս. Հրեշտակապետի՝ ուրոյն Առաջնորդութեամբ Տ. Եղիազար Վարդապետ, որդի Աերաստացի Աճատուր Արքեպոս. ի, այր վեհանաձն և ճառամարան՝ սա 'ի նախանձ բարի շարժեալ և խարճակցութեամբ Առաքել Եպոս. ի ետ բերել զհրամանագիր յԱրքուհուս և սկսաւ շինել զվանս Ս. Հրեշտակապետի և նորոգեաց զգմբէթ եկեղեցւոյն և կանգնեաց զերկուս սեղանս յաճմէ և յահեկէ. շինեաց և զժամատունս և զանտեսատուն և առանձին սենեակս միարանից և ուխտաւորաց և 'ի լրման տմին կատարեցան և շինուածքն տմնայն և բաց 'ի նպատից քաղաքիս և գիւղօրէից մնաց զյոյով պարաք 'ի վերայ վանուց, վասն որոյ գնաց Եղիազար վարդապետ 'ի Կ. Պոլիս և մատոյց զհանրագիր իշխանացն քաղաքիս առ Կոլոս Յովհաննէս Պատրիարքն և վճարեալ զպարտս՝ բազում ոսկեղէն և արծաթեղէն զարդուք եկեղեցական և յիշատակօք դարձաւ 'ի վանս իւր (ՌՃՁԲ = 1733 Տուժար): Յաւուրս յայսոսիկ 'ի հիմանէ նորոգեալ գեղեցիկ և վայելուչ շինեցան Առաջնորդարան և սենեակք Ս. Աճածին Եկեղեցւոյ: Յետ այսորիկ (ՌՃՁԸ = 1739. Յար. Վրդ.) Առաջնորդն Ս. Անապատի վանուց Տ. Յակոբ Վրդպտ. Սերաստացի՝ որ և իրեն զամս 40 տիրեալ էր Աթոռոյն՝ յալիս հասեալ եթող զվանս և գնացեալ 'ի քաղաք հայթայթէր զօրապաշիկ իւր, ո՛չ ինքն կարենայր և ո՛չ ուժեք թողայր

տիրել, վասն որոյ և վանքն սկսաւ քայքայիլ. սակս այսորիկ ժողովեալ իշխանաց քաղաքիս և կոչեալ զՅակոբ Վարդապետն ոսեն, ծերացեալ ես դու, և ո՛չ կարես տիրել վանիցն, ե՛կ հրաժարեա՛ և նի՛ստ ուր և կամիս, և մեք տամք քեզ կերակուր և հանգիւցձ և զԱնապատն տուցուք միում ուժեք զի շինեցէ, և նոյնս բազում պատճառարանութեանց հաճեալ ընդ այն սոաց՝ կամք ձեր եղիցի և ես ծերն ձեր իցեմ: Եւ յորժամ գումարեալ իշխանացն հկին 'ի միասին առ Առաքել Արքեպոս. ն, բազում բա՛նիւք հաճեցուցեալ զնա յանձնեցին նմա զՍ. Անապատն 'ի Սեպտ. 8. թափուր և յունայն 'ի զգետուց և յանօթից, խախտեալ և քայքայեալ 700 գահեկանի պարտիւք, և այնուհետեւ Առաջնորդութիւն Սր. Անապատին անկաւ ընդ իշխանութեամբ Արքեպիսկոպոսին Սրբոյ Նշանի, յորում 'ի կողմանէ նորին նստի տեղապաշ մինչև ցայսօր ժամանակի, և ապա վճարեալ զպարտս, թափեաց 'ի ձեռաց այլազգեացն զարուստայս և զճարդացս և գրեալ թէ զՍ. Մենաստանն: Եւ յետ այսր սկսաւ խորհիլ վասն շինութեանն, որոյ վասն առաքեաց զԱնգրէաս Վարդապետն 'ի Կ. Պոլիս յանձնարարական գրութեամբք, այլ չեղև հնար առնուլ զհրամանագիր յարքունեասա: Ապա եկն իշխանութեամբ 'ի քաղաքս Ալի փաշայն՝ որդի Ալտի փաշայն, և 'ի գրան նորին էր ոմն Յոյն Ստեփան անուն՝ Թէրճիման Պէկ կոչեցեալ՝ յոյր ձեռն հաճեցուցեալ զԲզէլիս՝ էսո զհրամանագիր շինութեան Ս. Անապատի և եկն Թէրճիման Պէկն հրամանաւ Բզէլիսին և գրեաց զԷւճն Ս. Անապատի, բաւ կամաց Առաքել Արքեպոս. ի, 'ի վեց Մոյսի, և յեթներորդ առուր (Մայիսի (ՄՃՂԱ = 1742) 'ի տօնի Երեւման Սրբոյ Խաչին, սկսաւ շինութիւն Ս. Վանուցն և կանգնեաց զպարտիսպն շուրջանակի և զգմբէթ Տաճարին, որ անկեալ էր, նորոգեաց և զտանիսն, զառաստաղն, զկամարս, զյատակս և զգաւթիս ողջոյն ապիտակացոյց. շինեաց և Առաջնորդարան կրկնայարկ՝ զոյգ զոյգ սենեկօք և մեծամեծ լուսամտօք, և առաջի նոցա պարտէզ և բուրաստան, և կից նմին

մարագ յարգի և տեղիք անասնաց. և 'ի վերայ նոցա սենեակս միաբանից և 'ի լրման միոյ ամի աւարտեցան և շինուածքն ամենայն և վերակացուք էին այնմ միաբանք Ս. Նշանի՝ Յարութիւն վրդպտ. Երզնկացի՝ որ պատմէ զայսասիկ, Կարապետ վրդպտ. Կամարկապցի, Սահակ վարդապետ Ուռնայեցի, Անդրէաս վրդ. Պուղտանցի, Թովմաս վրդ. Սերաստացի, Ստեփան վրդ. Եւդոկիացի, Նիկողայոս վրդ. Հողդարցի են., և զի կարի դառն և վշտալից ժամանակի եղև շինութիւնս այս, վասնզի էր սով սաստիկ և պատեւրազմ այլազգեայց ընդ Պարսից իբրև զհաւր բորբոքեալ, վասնորոյ և բազմութիւն դաժան զօրացն երթեակս արարեալ գրեթէ լափէին կլիզէին և խահրէին ըզգիւղ և զքաղաք և նեղեալ տառապեցուցանէին զազգս մեր հարկապահանջութեամբ: Բայց ժողովուրդք քաղաքիս ըզնեղութիւն իւրեանց թողեալ՝ յաւուրն համարուեստ մի՝ բերէին իւղ. հաց և սրիչ և կերակրէին զգործաւորս և յերկոյնիս ոմանք 5 և ոմանք տասն մշակաց վարձս տային և գնային, մինչև յաւարտ շինուածոյն: 'ի վերայ այսք ամենայնի, մնաց բազում պարտս 'ի վերայ վանուց, վասն որոյ Առաքել Արքեպս. Տեսուչն Քաղաքիս՝ հաւաքեալ զբազում նպատաս վճարեաց զպարտսն և եղ շինել երկուս ձաշս մեծամեծս և յաւարտ շինուածոյն մատուցեալ զԱստուածային Պատարագն և օծեալ զխաչս եղ յիշատակ՝ զմին 'ի Ս. Աճառին և զմիւսն 'ի Ս. Սարգիս եկեղեցւոջ և ինքն դարձաւ 'ի Ս. Վանս իւր: Եւ յետ երկուց ամաց (ՌՃՂԵ = 1745) սպարապետն Տաճկաց և բղէշխն եկին 'ի քաղաքս 'ի մէկ Մայիսի՝ երկստոսան հազար զօրօք և եկաց աւուրս 8 և անցեալ զնաց 'ի Պարս, 'ի վերայ թշնամեաց և Թահմազին և անդ մեռաւ, և Թահմազն տիրեաց ամենայն կահուց և կարասեացն և զօրքն փախստական եղեալ և անգլուխ սփռեալ յամենայն տեղիս բազմութիւ մնաս հասուցին ազգիս մերոյ զի 'ի Սերաստիոյ մինչ ց'Մարգուան անապատ արարեալ այրեցին և զվանս Մարգուանու: Եւ զորք ամին (ՌՃՂԵ = 1746) 'ի 18 Մայիսի՝ Եղիական Կիւրակէին եկն 'ի քա-

ղաքս Հէքիմ օղլու Ալի բղէշխն անուամբ սպարապետութեան և ժողովեաց առ ինքն զբազում զօրս իբրև կաճառ, զի երեսուն և ութ երկուսեան նախարարք եկին՝ Թող զայլսն, եկին և զարուսըզ կոչեցեալ պիղծ լէվէնտքն իբրև տասս հազար հանգերձ զօրագլխովք իւրեանց որք էին Կէնճ Ալի, Կէնճ Օսման, Կէմ ալմազ տաշար օղլին են. և բանակեցաւ մերձ իրեաց յեզր քաղաքիս, և Սպարապետն հոգայր զպիտոյսն նոցա այլ զ'չ շատացեալ պիղծ լէվէնտքն անկանէին 'ի գիւղօրէս և բազում մնասս դործէին, որք և 'ի գիշերի միում գնացեալ 'ի գիւղն Բագնիկ բազում ոճրագործութիւ՝ սարարին, ըզկանայս յղացուցին, զաղջկունս սպակառեցին՝ զօրս ինքնանք եկեալ պատմէին 'ի քաղաքիս, և շինականք ամենայն խոյս տուեալ 'ի գիւղօրէից եկին 'ի քաղաքս: Բայց Ս. Մենաստանս շնորհիւ Տեսուն և զօրութեամբ Սրբոյ Նշանին անխախտ և անմնաս մնաց 'ի տեղւոջն, դրունք բոց և եկեալք կերակրեալ մեկնէին, և յետ մի քանի ամաց կատորեցին տաս 'ի Սերաստիոյ զամենայն լէվէնտս և գնացին իւրաքանչիւրն 'ի տեղիս իւրեանց: Թուի եթէ Սպարապետութիւնն և զուժարուն զօրաց վասն լէվէնտից էր, որով ջնջեալ բարձուն զաղիր և շար գաղանքն 'ի միջոյ: Եւ զորք ամին 'ի 14 ապրիլի (ՌՃՂԶ = 1746) (Յար. վրդպտ.). յաւուր տօնի գլխատման Սրբոյ Կարապետին, ժամանեալ հրաւէր երկնային կոչմանն հանգեալ 'ի յոյսն բնուից Տ. Առաքել Արքեպս. նահանգիս Սերաստիոյ, կալեալ զԱթոռ Առաջնորդութեան իբրև ամս 25, և եղաւ պատուով 'ի տապանի 'ի Ս. Վանս, 'ի զաւթի անդ մեծի եկեղեցւոյն հիւսիսակողմն դրան Սրբոյ Տաճարին: Սակս սուրին սակաւ ինչ հարստացուցաք զգրիչ մեր, վասնզի սա եղև առիթ և պատճառ վերջին պայծառութեան և վայելչութեան Սրբոյ Մենաստանիս և անախի և յայտն նովին շքեղութեամբ զնայ օրըստօրէ առաւելեալ ճոխութեամբ, շնորհիւ տեսուն ևս և փարթամացեալ շքնաղացի:

ՏԻԳՐԱՆ Ս. ՔԻՐԻՇԵԱՆ

(Եւրոպականի՝ 9)

ՀԱՄԱԽՈՏ ԵՒ ԲԱՂԳԱՏԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ՄԵՐ ԵՒ ՓՈՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՏՕՆԵՑՈՅՑԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԵՒ ՍԱՂԻՄԱԿԱՆ ԱԽԱՆԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ս. Զատիկի հետ կապուած տօները աւարտած ըլլալով, վարդապետի յաջորդ Շաքաթ օրը (բացի այն պարագայէն, երբ Տարեգիրը ըլլայ Բ կամ անկէ վեր, ուր անմիջապէս սկիզբ կ'առնեն վերափոխման հետ կապուած տօները) կը տօնուի յիշատակը մեր աշխարհի առաջին Լուսաւորիչներէն Թադեոս առաքեալի և մեր Եկեղեցւոյ առաջին վկայուհի Սուրբույս կոյսի, որոնք նահատակութեան պատկը ընդունեցին Սանատրուկ անհաւատ արքայէն: Խաչանիշով նշանակուած այս տօնը ունի անշուշտ իր նախատօնակը:

Այս և յաջորդ երկու եօթնեակներու սրբոց տօները կրնան փոխադրուիլ Առաջաւորաց Բարեկենդանէն առաջ, ձմրան եղանակին, առաջին չորսը, ինչպէս ըսինք, Տարեգիրը Տէն վեր եղած պարագային, իսկ վերջին չորսը՝ Ոէն վեր եղած պարագային:

Վարդապետէն վերափոխուած երկարող կիրակիները, թիւով 1-6, պարզ Յարութեան կիրակիներ են, վերջինը ըլլալով Ս. Աճաժնայ պահոց Բարեկենդան:

Երկուշաբթի տօն է Սրբոցն՝ Կիպրիանոսի եպիսկոպոսին և 45 վկայիցն, և սրբոց կուսանացն՝ Յուսէփանայ, Նւփիմայ և Քրիստինայ: Կարթագինէի մեծահռչակ եպիսկոպոսը ուրիշ Եկեղեցիներու մօտ ալ կը յիշատակուի Յուսէփանէ կոյսին հետ, որուն դերը այնքան կենսական է եղած Կիպրիանոսը իր կախարդական մոլորանքէն ճշմարիտ կրօնի լոյսին բերելու արարքին մէջ (յիշել մեր ժողովուրդին մէջ այնքան լայն տարածուած գտած «Կիպրիանոս» աղօթագիրքը): 26 Սեպտեմբերն է անոնց սօնախմբութեան թուականը Լատինաց Տօնացոյցին մէջ, իսկ 2/15 Հոկտեմբերը՝ Յունաց մօտ:

45 վկաները Յունաց մօտ կը յիշատակուին իբրև «Քառասունեհինգ մարտիրոսացն Նիկոպոլսոյ ի Հայաս», 10/23 Յունիսին: Նւփիմէ կոյսը Յունաց մօտ իր

յիշատակութիւնը ունի Սեպտ. 16/29 ին, իսկ Քրիստինէին համար երկուքին մօտ ալ ընդունուած թուականն է 24 Յուլիսը:

Երեքշաբթի տօն է Սրբոցն՝ Արանա. զինեայ եպիսկոպոսին և Տասն աւակերտացն և ճինգ վկայիցն: Աթանազինէսի մասին խօսած ենք այս յօդուածաշարքի ընթացքին, քանի որ անգամ մը արդէն յիշատակուած էր ան Յովհաննէս Մկրտչի հետ, բայց ատկեա իր նշխարաց փոխադրութեան յիշատակն էր ունելի: Զունինք յաւելեալ Եկեղեցիութիւն միւսներու մասին:

Հինգշաբթի տօն է Սրբոց Եօթանոցն՝ Ազամայ, Աբելի, Աւրայ, Ենովայ, Ենովայ, Նոյի, Մելքիսեղեկի, Աբահամու, Իսահակայ, Յակոբայ, Յովսէփայ, Մովսիսի, Ահարոնի, Նոյի, Սիլվանու, Յեսուայ, Սամուէլի, Սամիսոնի, Յովթայի, Բաբայի, Գեղեցի և այլոց սրբոց Եօթանոցն: Հին Ուխտի ամենէն պատկառելի քսան դէմքերու այսպէս միախումբ յիշատակուածը յատուկ է միայն մեր Օրացոյցին: Յոյնք չՆախահարց Կիրակի» անորոշ կոչուած տուած են Մանգեան տօնը կանխող կիրակիին, ուր հոս հոգեհանգստեան պաշտօն ալ կը կատարեն իրենց հանգուցեալ Պատրիարքաց հոգիներուն համար: Խումբէն օտարներու մօտ յիշատակուած կը գտնենք քանի մը հատը միայն: Այսպէս, Աբահամ Նահապետ Լատինաց մօտ կը յիշատակուի 10 Հոկտեմբերին: Մովսէս մարգարէի համար երկուքն ալ ունին Սեպտեմբերի 4ը (Լատինք ասեմն մը Նարալ լեռ կ'երթային այդ օր, ուր ըստ Սուրբ Գրոց վերջ գտած է կեանքը Հին Ուխտի մեծագոյն դէմքին): Ահարոն քահանայապետ՝ Լատինաց մօտ, 1 Յուլիսին, Յեսու և Գեղէն միասին, դարձեալ Լատինաց մօտ՝ 1 Սեպտ. ին: Սամուէլ մարգարէն, երկուքին մօտ ալ 20 Օգոստոսին: Իսկ թէ՛ Լատիններ և թէ՛ Յոյներ Յունիսի 27ին կը յիշատակեն «Նիկոպոս» Սամփսոն մը, որ տարբեր է մեր յիշածէն:

Շարաթ տօն է Սրբոց ուղղոց եւ բուսնց Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ՝ Աւիսակիսի, Վերանիսի, Յուսկանց, Գրիգորիսի եւ Դանիէլի: Առաջին երկուքը՝ զաւակները, միւսները թոռներն են մեր Հաւատոյ Հօր: Առաջին երեքը յաջորդած են իրեն իրրե կաթողիկոս:

Երկուշարթի տօն է Սրբոց Մակաբայեցոցն, Եղիազարու քանակային եւ Շամուկեայ եւ եօթն ուղղոց նորին: Մեր Եկեղեցին է միայն որ Մակաբայեցիներուն տեղ տուած է իր Տօնացոյցին մէջ, թելադրանքովը թերեւ իր պատմութեան, պարտադրուած ըլլալով մարտի դաշտ իջնել բազմիցս լուսան կրօնի եւ հայրենասաց: Մէկ-երկու տարի Լատինաց Օրացոյցին մէջ երեցան Մակաբայեցիք: Լատինք Վեթի նահապետ եղբայրներուն յիշատակութիւն մը ունին 10 Յուլիսին, առանց Շամուկեի անուան, որ մայրն է եօթ անձնազօհ կորիճներուն:

Երեքշարթի տօն է Սրբոց երկոսասան մարգարեիցն՝ Ովսեայ, Ամովսայ, Միքիայ, Յովելայ, Աբդիու, Նաւումայ, Ամբակումայ, Յովնանու, Սոփոնիայ, Անգեայ, Զաքարիայ եւ Մաղաքիայ: Դարձեալ մեր Եկեղեցւոյ միայն յատուկ է միախումբ յիշատակութիւնը Երկոսասան վոքր մարգարէից: Ոմանց անունները գտնել կարելի չեղաւ մեզի Յունաց կամ Լատինաց Տօնացոյցներուն մէջ: Ովսէն Յունաց մօտ կ'երևի 17/30 Հոկտեմբերին, Ամովսը՝ 31 Մարտին՝ Լատինաց, իսկ 15/28 Յունիսին՝ Յունաց մօտ: Միքիան՝ 14/27 Օգոստոսին (Վերափոխման նախօրեակին, որ Տիրամօր ննջման օրն է)՝ Յունաց մօտ: Յովէլը՝ 13 Յուլիսին Լատինաց, իսկ 19 Հոկտ./1 Նոյեմբերին Յունաց մօտ: Աբդիան՝ 19 Նոյ./2 Դեկտ.ին Յունաց մօտ: Նաւումը՝ 1 Դեկտ.ին երկուքին ալ մօտ: Ամբակումը՝ յաջորդ օրը Յունաց մօտ, իսկ Սոփոնիան՝ անկէ ալ օր մը վերջ (նոյնը նաեւ Լատինաց մօտ): Անգէն՝ 16/29 Դեկտ.ին՝ Յունաց, իսկ, Ովսէին հետ միասին, 4 Յուլիսին Լատինաց մօտ: Զաքարիայի մասին խօսեցանք նախորդ յօդուածով: Մաղաքիան 14 Յունուարին կը յիշատակուի Լատինաց, իսկ նոյն տմայ 3/16ին՝ Յունաց մօտ:

Տարօրինակը այն է որ տասներկուքէն միայն Յովնանն է, որուն անունն չհանդիպեցանք այլ Տօնացոյցներու մէջ, հակառակ որ խումբին ամենէն յատկանշական դէմքն է ան, կէտ ձուկէն կ'ըլլուած ըլլալուն համար, ինչ որ Նոր Ուխտին մէջ ալ համարուած է նշանակը մեր Տիրոջ և Փրկչին եռօրեայ թաղման:

Հինգշարթի տօն է Սրբոցն՝ Սոփիայ եւ երից դստերացն՝ Պիսիսի, Էլպիսի եւ Ագապայ: Սոփիա կամ Սօֆիա Յունարէնով իմաստութիւն կը նշանակէ, իսկ միւս երեքը կը թարգմանուին Հաւատք, Յոյս և Սէր: 17/30 Սեպտ.ի դիմաց կը գտնենք անոնց յիշատակութիւնը Յունաց Տօնացոյցին մէջ: Իսկ Լատինաց մօտ Սոփիան առանձին կը գտնենք 30 Ապրիլին:

Վերափոխման հետ կապուած տօները կը սկսին, շատ իմաստուն կարգադրութեամբ, 431 թուականին, Եփեսոսի մէջ գումարուած Գ. Տիեզերական Ժողովին մասնակցող 200 հայրապետներուն յիշատակութեամբ, քանի որ այդ Ժողովն է որ ճշգրտ է Տիրամօր դիրքը, պատուելով զինք Ասուածածին գերազանց տիեզոսով: Յաջորդ օրը Բարեկենդան է Ս. Աստուածածնի պահոց:

Շարաթապահոց վերջին օրը՝ Ուրբաթ, նախատօնակ կը կատարուի, որովհետեւ Շարաթ տօն է Շողակաքի Ս. Էլմիածնի, ըստ հետեւեալ Ս. Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ: Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Ս. Էլմիածնի տօնէն տարբեր է այս. ուր շնչոր դրուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի տեսիլքին վրայ, ըստ որում Միածինը, իրրե երկինքէն կաթած չող, ոսկէ ուռամբ բաղխեց սիրտը Արարատեան դաշտին, ուր պիտի կառուցուէր Մայր Տաճարը քրիստոնէութիւնը իրրե պետական կրօնը նշուած առաջին ժողովուրդին:

Նկատելով որ հոս, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին կից ունինք Ս. Էլմիածնի անունով մատուռ մը (կառուցուած 1664 թուականին, Եղիազար Այնթապցի Պատարիարքի կողմէ, երբ ինքզինք հաշակեց կաթողիկոս — հետագային բազմեցաւ Ամ. Հայոց Հայրապետական Գահին), թէ՛ նախատօնակը կը կատարուի և թէ՛ Պատարադը կը մատուցուի այս մատարան մէջ:

ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ,
Մեծագոյնը Ս. Կոյսին նուիրուած տօնե-
րուն, վաղեմի դարերէն սկսեալ: Մէկը՝
մեր Եկեղեցւոյ հինգ Տաղաւարներէն և
Կաթողիկ Եկեղեցւոյ չորս հրամայուած
տօներէն: Գրեթէ միւս բոլոր Եկեղեցիներ
զայն կը տօնեն 15 Օգոստոսին, իսկ մեր
Եկեղեցին՝ անոր մօտաւոր (12-18 Օգոս-
տոսի միջև ինկող) Կիրակիին: Արևելեան
Եկեղեցիներ հոս Հին Տոմարի համաձայն
շարժելուն՝ Յոյնք և Ասորիք Վերափա-
խուած կը տօնախմբեն Օգոստոսի 28ին,
իսկ մենք՝ ամսուն վերջին Կիրակիին:
Բացառութիւն կը կազմեն Ղպտիք, որոնք
վեց օր կանուխ, Օգոստ. 22ին կը տօնեն
զայն: Այս կարգադրութիւնը նորագոյն
ժամանակներու արդիւնք կը թուի, մեղ-
մնուլ հոմար տօնին առթիւ եղած խճո-
ղումը: Ինչպէս ըսինք, տօնը ունի մեր
մօտ իր շարաթապահքը, իսկ Յունաց մօտ
պահնցողութիւնը կը տեւէ երկու շաբաթ-
ներ, սկսելով ամսու առաջին օրէն: Բիւ-
զանդական (Յոյն, Օրթոտքս և Կաթո-
լիկ) Եկեղեցին ունի նաև Սուրբ Կոյսի
Ննջման մասնաւոր յիշատակութիւն, զոր
կը կատարէ տօնի նախօրեակին, թէև,
ըստ աւանդութեան, Տիրամայրը երկինք
է վերափոխուած իր թաղումէն երեք օր
ետք: Այս աւանդութեան հանդէպ իր հա-
ւատարմութիւնն է կարծէք որ ցոյց կու
տայ Յոյն-Օրթոտքս Եկեղեցին, երբ
հոս, 12/25 Օգոստոսի առաւօտեան արշա-
լոյսին, պատկառելի թափօրով մը կ'ի-
ջնցնէ Ս. Յարութեան Տաճարի գիմացը
գանուող Յունական փոքր վանքի մը
մատրան մէջ մնացող Տիրամօր արձանիկը
դէպի Սրբուհոյ գերեզմանը իր մէջ տա-
ղաւարող ստորերկրեայ Կեղեցին, Գեթ-
սեմանիի ձորը: Լատինք առեն մը ունէին
ինը օրերու պատրաստութեան շրջան մը,
սկսելով Այլակերպութեան տօնէն, զոր
հիմա իջնուցած են երեքի: Ղպտիներ 15
օրերու պահնցողութիւն մը ունին:

Ս. Կոյսի Գերեզմանի Եկեղեցին սե-
փականութիւնն է Յունաց և Հայոց, իսկ
Ղպտիք և Ասորիք, իրեն մեղի հեռակ,
կը վայելին փոքր առանձնաշնորհման,
Տիրամօր Գերեզմանը ուխտի մանելու ի-
րաւունք ունենալով միայն այս տօնին:

Յոյնք և Հայք ամէն օր Պատարա-
գելու իրաւունք ունին Տիրամօր Ս. Գե-
րեզմանին վրայ, Ղպտիներ՝ Դշ. և Ուր-
օրեր, իսկ Ասորիներ՝ միայն Դշ. օրեր,
հանգիպակաց, հայապատկան սեղաններու
վրայ: Լատիններ իրենց տօնի օրը միայն
(15 Օգոստ.) իրաւունք ունին, գլխաւո-
րութեամբ Ֆրանչիսկեանց Կիւսթատին,
Երեկոյան մօտ ուխտի մանելու Տիրամօր
Գերեզմանը և երիցս արտասանուած Pa-
ter, Ave, Gloriaէ ետք Սրբուհիին ձօն-
ուած շարական մը երգելու:

Տօնը կանխող երկու շաբաթներու
ընթացքին, Յունաց և Հայոց Պատարագ-
ներուն կը մասնակցին զպարոյզ գասեր:

Յունաց Ննջման օրը (14/27 Օգոստ.),
Հայք իրենց Պատարագը կը մատուցանեն
առաւօտեան մուկ ժամերուն: Յոյնք
այդ օր երկիցս «Հրաշափառ»ով մուտք
կը գործեն, առաւօտուն կատարելու հա-
մար «Տիրամօր Թաղման Կարգ» իսկ երե-
կոյան՝ նախատօնակ վերափոխման: Յա-
ջորդ առաւօտ ալ ունին «Հրաշափառ» և
հանգ. Պատարագ սրբավայրին վրայ:

Մեր մօտ վերափոխման տօնը կը հան-
գիսաւորուի զայդ «Հրաշափառ»ներով,
առաջինը Շր. երեկոյան, որուն կը յա-
ջորդէ նախատօնակ, իսկ երկրորդը՝ Կի-
րակի առաւօտ, որուն կը յաջորդէ հան-
գիսաւոր Ս. Պատարագ և «Անդառտան»:
Բաց աստի, Շաբաթ գիշերակցքին, Հրա-
կումի կարգ կը կատարենք, ինչպէս նաև
գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւն-
ներ: Իսկ Կիրակի կէսօրէ ետք «Անդաս-
տան» կը կատարենք Մայր Տաճարին մէջ
և նախատօնակ. որ կը կրկնուի յաջորդ
8 օրերուն ևս:

«Պաղոտի Օրհնութեան Կարգ»ը, զոր
մեր Եկեղեցին կը կատարէ վերափոխման
տօնին (նոյնն է նաև Հայ-Կաթողիկներու
մօտ), երեսուդէմի մէջ, Տոմարի տար-
րերութեան պատճառաւ, կը կատարուի
Նոր Տոմարով վերափոխման տօնի օրը:
Լատիններ չունին այդպիսի արարողու-
թիւն, իսկ միւս Եկեղեցիներ Այլակեր-
պութեան տօնին (6 կամ 19 Օգոստոս) կը
կատարեն զայն:

ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԵՐՈՎԵԷ՝ ՎՐԴ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆԻ

Զարգերը դադարել են անմիջապես յետոյ, Ասմբրոսիոս Պուլկար վարդապետի մը ընկերակցութեամբ, իբր օտարական զանազան Հայ և Յոյն եկեղեցիներ այցելելի որպէս թէ Արեւիկան եկեղեցիներ տեսնելու համար, բայց բուն նպատակս էր ժամկոչներէն և լուսարարներէն եկեղեցիներու, պատկերներու, սեղաններու ևն. մասին տեղեկութիւններ առնելու ձեռն տակ, իզմիրիկան Սրբազանի և ուրիշ ծանօթներու, ազգականներու և բարեկամներու և պատահած գէպքերու վրայ ծանօթութիւններ ստանալ — ամէն ինչ ախուր և սրտաճմլիկ էր: Շատ հայկական արիւն հոսեցաւ Կ. Պօլիս, Ղալաթիա, Խոստաղ, պանքալի գէպքին հետեանօք... իսկ Մատթէոս իզմիրիկան Սրբազանը Օսմ. չոզենաւով արտորտած էր յերուսաղէմ:

Սեպտեմբերի կէսին որոշեցի հեռանալ Պոլսէն, մթնոլորտը կը ճնշէր վրաս, լէտաք էր հեռանալ արիւնահոս փողոցներէն և քաղաքներէն:

Պանքալի գէպքէն յետոյ ամէն չոզենաւ հազարաւոր հայեր կը տանէր գէպի ելքիպոսս, Եւրոպա, Յունաստան, Պուլկարիա, Ռուսաստան ևլն. ևլն.:

Սեպտ. 20ին, մօտակայ Աւստրիական «Հունդարիա» չոզենաւը նստայ, ուղեւորելու համար գէպի վառնա: Շոգենաւը լիքն էր դաղթական հայերով. որոնք առհասարակ Կ. Պօլսոյ վերջին անցքերուն վրայ կը խօսակցէին և իրենց ապագային անստուգութեան մասին կը խորհէին գլխիկոր և մտաւանջ: Հետեան առաւօտ հասանք Պուրկաղ, ուր քանի մը ժամ մնաց մեր չոզենաւը, բայց դուրս չելայ: Եւրեկոյին ուշ տանն հասանք վառնա, ցամաք ելանք, ուր իւրաքանչիւրին անունը կ'արձանագրէին փոլիսներ, կանոնաւոր անցագիր չունէի և արդէն անցագիր չէին փնտռեր: Ուշ տանն գնացինք քաղաքէն կէս ժամ հեռու «քարանձինա» կոչուած խոշոր խանի պէս տեղ մը (Երուսաղէմի հոգեւունին նման), ուր գիշերեցինք խեղճ ու կրակ վիճակի մէջ: Նոյն միջոցին 4000է աւելի հայ գաղթականներ կային վառնայի մէջ: Ուրիշ հարիւրաւորներ, հազարաւորներ ալ Պուլկարիոյ զանազան կողմերը ցրուած Օգոստ. — Սեպտ. ամիսներուն:

2-3 օր միայն մնացի վառնա: Նոյն միջոցին հոն կը պտնուէին Եւլովացի Տ. Վաղինակ Մ. Վ. Սիսակեան, Արմաշու Միաբաններէն նորընծայ Մաշթոց Վ. Փափագեան (այս երկու վարդապետները յետոյ Խրիմեան կաթ. ի հրամանաւ Ամերիկա մեկնեցան, ուր քանի մը տարի յետոյ վախճանեցաւ Տ. Վաղինակ Մ. Վ., իսկ Տ. Մաշթոց Վ. յետ ժամանակաց կարգաթոյ կողաւ և ամուսնացաւ Ներսէս Փափագեան անուանով): Կային նաև Մշոյ կողմերէն ծերունի վարդապետ մը Արքայած անունով և ուրիշ քահանաներ և վարժապետներ:

Առտու երեկոյ Ս. Սարգիս եկեղեցին կ'երթայի և կը մասնակցէի ժամերգութեանց: Վարազայ Խաչի պահոց Բարեկենդանի կիրակին Ս. Պատարագին սպասաւորեցի, Աւետարան կարդացի, վերաբերում ըրի: Եկեղեցին լիքն էր տեղացիներու և գաղթականներու բազմութեամբ:

Վառնայի մէջ յատուկ յանձնաժողով մը կազմուած էր գաղթականներուն օգնելու և անոնց ճամբորդութիւնները դիւրացնելու համար, որը շատ լաւ կ'աշխատէր: «Հայաստան», «Սասուն» և այլ անուններով սրճարաններ, ընթերցարաններ կային, «Իրաւունք» անունով Հայերէն և մասամբ Թուրքերէն շարաթաթերթ մը կը հրատարակուէր, և Պուլկար կառավարութիւնն ալ ամէն կերպ հոգածութիւն ցայց կու տար և կը փառաբանէր բազմաշարժար հայ ժողովրդեան տառապանքը:

Շոգեկառքեր ձրի կը փոխադրէին հայ գաղթականները: Սեպտ. 24 Բշ. առաւօտ չոզեկառք նստայ և ճամբայ ելանք բազմաթիւ գաղթականներով գէպի Ռուսաւաք: Շոգեկառքը վառնայէն Ռուսաւաք գրեթէ 12 ժամէն կը հասնէր: Բոլոր գաղ-

Թականներս առաջնորդուեցանք քաղաքէն դուրս, խանի նման բնակավայր մը։ Նոյն գիշերը բոլորովին անհանգիստ կերպով անցուցինք տախտակներու վրայ պառկելով և հետեւալ առաւօտ Ռուսնուք մտնելով տեսնուեցանք մեր բարեկամներուն հետ, որք էին Գրիգոր Ալա կարապետեան՝ ժամագործ, Պարոն Նշան Թորոսեան - Սարգիսեան՝ ալիւրի վաճառական։ Ասոնք ծանօթ էին ինծի Երուսաղէմէն։ Հիւրընկալուեցաւ Պր. Նշանին տունը։ Շաբաթ երեկոնները և կիրակի առաւօտներ քաղաքին Ս. Աստուածածին եկեղեցին կ'երթայի և ժամերգութեանց կը մասնակցէի։

Առաջին կիրակին, Սեպտ. 30, վարադայ Ս. Խաչի տօնն էր։ Պատարագեց տեղւոյն Տ. Ղեւոնդ քահանայն (Պուրբէշցի), երբեմն Երուսաղէմի Միաբան, Սահփան տնտէսարար և փոքրաւոր աշակերտ Մելքիսեդեկ Եպս. Մուրատեանի։ Եկեղեցին լիքն էր տեղացի և գաղթական ժողովրդով։ Հոն կը պաշտօնավարէին նաև Տ. Կարապետ Քննյ. Պոյաճեան և Տ. Մկրտիչ Միքայէլեան անուն քահանայ մը Պարտիզակցի։

Ռուսնուքէն նամակաւ գրեցի Վիէննա, Միխիթարեանց Աբրահայր Գեր. Տ. Արսէն Արքեպս. Այաթնեանին, տեղեկացնելով որ Վիէննա պիտի այցելէի, և յետոյ պիտի վերադառնայի Երուսաղէմ. բայց Օսմ. հիւպատոսը դժուարացաւ անձագիր տալ։ Որոշեցի Վառնա դառնալ և անկից կերպով մը Երուսաղէմ երթալ Եսէնաստանի կամ Եգիպտոսի գծով։ Նոյնմբերի սկիզբը Վառնա իջայ, ուր մեր եկեղեցին կ'երթեկէի, և եկեղեցւոյ ներքնադաւիթը անկիւն մը կը պառկէի բոլորովին խեղճ ու կրակ վիճակի մէջ։

Այս միջոցին Տ. Տ. Մկրտիչ Խրիմեան կաթ. ի կողմէն հոգեւոր այցելութեան պաշտօնով Վառնա հասաւ Տ. Արսէն Վրդ. Վեհունի։

Որոշեցի Ռուսմանիոյ գծով երթալ Վիէննա, բայց հայերուն մուտքը խստիւ արգելուած էր հոն, և Ռուսմանական կառավարութիւնը հայ գաղթականներ չէր ընդունած իր երկրին մէջ։

Պաշտասար անունով 18 տարեկանի մը անցագրով, ճամբայ ելայ դէպի Պուրբէշ։ Առաջին անգամ ըլլալով Եւրոպական մայրաքաղաք մը կը տեսնայի։ Ամէն կողմ շքեղութիւն և ելեքորական լուսաւորութիւն, կառքեր, քրանվայներ։ Երեք օր մնացի Պուրբէշ, նաև մեր Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցին, որ կարեւոր թաղի մը մէջ կառուցուած է Եսէնական ոճով։ Երկու քահանաներ կը սպասուորէին հոն և երկուքն ալ Ռուսմանական քահանայի խալիփա կը դնէին գլուխին։

Այս եկեղեցին վերաշինուած է 1781ին։ Այժմ (1913) աւելի ընդարձակօրէն վերակառուցուելու վրայ է, էջմիածնի Մայր Տաճարին ճարտարապետական ոճով ու ձևով և երկնահարկը կաթողիկէներով։

1896 Դեկտ. 11ին հասայ Վիէննա, Պոստալէշթի ճամբով։ Յաջորդ օր տեսակցեցայ Այաթնեան Գերապայծառին հետ, որ շատ փառաւոր և պատկառելի անձ մըն էր։ Կէս ժամու շափ հետս տեսակցեցաւ։ Այաթնեան Գերապայծառ այդ առթիւ ինձ պատմեց թէ ինքն ժամանակաւ (ի մօնկութեան) Կ. Պօլսէն Վիէննա 70 օրէն հասած է Թրիէստի ճամբով և առադաստանաւով։ Մէկ շաբաթ հիւրընկալուեցայ իրենց վանքը։ Աբրահայրէն գառ վանքին մէջ կը գտնուէին Տ. Ղեւոնդ Վրդ. Յովնանեան (Աթոռակալ և Ընդհ. Գարտուղար), Տ. Աստուածատուր Վրդ. Աւագեան՝ Գործակալ, Տ. Անտոն Վրդ. Տէրոյեան՝ Լուսարարապետ, որոյ երկու եղբայրներն ալ Վենետիկի Միաբան վարդապետներ են, Տ. Ռաֆայէլ Վրդ. Պարոնչ՝ Թանգարանապետ, Տ. Բառնաբաս Վրդ. Պիլէզիքեան՝ Կղերանոցի Տեսուչ, Տ. Վահան Վրդ. Մարտիկեան՝ Կարնեցի։ Տ. Յակոբոս Վրդ. Նալեան՝ փոքրաւոր Աբրահօր, Տ. Գրիգորիս Վրդ. Գալէմքեարեան՝ Տեսուչ Տպարանի, Տ. Գաբրիէլ Վրդ. Մէնէվիշեան՝ Խմբագիր «Հանդէս Ամսօրեայ»ի, եղբայր Վարդան Մելքիսեդեկեան և ինչ. Կային նաև 4-5 Աւստրիացի աշխատաւոր եղբայրներ։

Միաբան վարդապետներէն ոմոնք իրենց հեղինակած գրքերէն նուիրեցին ինծի, Աբրահայր Այաթնեան Արքեպիսկոպոս ալ իր համառօտ կենսագրականը նուիրեց։

1896 Դեկտ. 31, Դշ. առաջագետ կանուխ հասանք վենետիկ և նաևակ մը նստեց լող ուղղակի Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը գնացի, ուր Տեսչական պաշտոն կը վարէր Տրապիզոնցի Հ. Մինաս Վրդ. Նուրիխան: Վարժարանիս մէջ պաշտոն ունէին նաև Հ. Եղուարդ Վ. Սիրուսեան, Հ. Արիստակէս Գանգանդիլեան: Կէսօրուան կերակուրը Մ. Ռ. վարժարանը կերայ և երեկոյեան դէմ վաճառքին կոնցոլը նստելով Վ. Սահփանեանի հետ միասին, ուղղուեցանք դէպի Ս. Ղազար, ուր հասանք գրեթէ 45 վայրկեանէն: Ուղղուեցայ վաճառքին եկեղեցին, ուր աղօթեցի և համբուրեցի գերեզմանը Սերասապի Մխիթար Արքայօր, որ թաղուած է Աւագ Սեղանի առջև: Յետոյ առաջնորդուեցայ վաճառքի արտաքին դրան մօտ սպասման սենեակը կամ խօսարանը, ուր ինձ առաջին այցիլովը եղաւ Արքայօր փոքրաւորը՝ Հ. Սուքիաս Էփրիկեան: Քանի մը վայրկեան խօսակցելէ յետոյ զիս առաջնորդեց Ս. Ղազարու վանահայր կամ Արքայայր Գեոր. Տ. Իզնատիոս Արք. Կիւրեղեանի մօտ: Գերապայծառը պաղընդունելութիւն ըրաւ:

Արքայօր քովէն մեկնելով, առաջնորդուեցայ ինձ համար պատրաստուած սենեակը, Հ. Արսէն Վ. Ղազիկեանի խուցին մօտ: Ժամը (ը թ.) 12ին մօտ եկեղեցւոյ զանգակը զարկաւ, և ալ Միարանութեան հետ եկեղեցի գնացի և աչքս չորս բացած անհամբեր կը սպասէի Ալիշանը տեսնել: Նա, ըստ իր սովորութեան, մեղմէ առաջ իջած էր և եկեղեցւոյ մէկ անկիւնը ծնրագիր, աղօթագիրք ի ձեռին, մէկ ձեռքը մօմ, երեսը, մօրուքը, գիրքը, մօմը իրարու խառնած՝ կ'աղօթէր մտամփոփ — այդ վայրկեանը յուզիչ և տպաւորիչ էր ինձ համար: Հայր Ալիշան Աթոռակալ կամ փոխանորդ էր եկեղեցւոյ մէջ:

Մխիթարեան վարդապետները պտմեցին ինձի թէ օր մը Հ. Ալիշան այդպէս ճորդով մտամփոփ աղօթած միջոցին մօզերը բռնկած են, բայց ինքը չէ իմացեր մինչև որ քովիները նշմարելով՝ վազեր և մարեր են: Անկէ յետոյ միայն իմացած է երանելին իր գլխէն անցած փորձանքը:

Երեկոյեան սովորական ժամերգութեան, ներգաշնտի եղանակաւ, վարդապետք և ոչակերք երգեցին «Ջրեզ գոհարանեմք» գոհարանական երգը, յետոյ մտածականի սկսան — Մտածականի գիրքը մաս առ մաս Ս. Ղազարեան առգտնութեամբ կարդաց Հ. Վարդան Վրդ. Հացունի և խորհրդածութիւնները շարունակուեցան բաւական երկար:

Բոլոր վարդապետներու հետ ալ տեսակցելու առիթը կ'ունենայի, բայց մասնաւորապէս մօտիկ յարաբերութիւն ունէի ծերունիներէն Հայր Ալիշանին և Հայր Դարեգին Վրդ. Զարբնէլեանին, իսկ երիտասարդներէն Հացունիի և Արսէն Վրդ. Ղազիկեանի հետ (Հայր Դարեգին Զարբնէլեան մտամբ կաթուածահար եղած էր, իր սենեակը գրական գործերով կը զբաղէր, երբեմն ալ եկեղեցի կ'իջնէր և դասէն դուրս կենալով կ'աղօթէր, բայց չէր կրնար պատարագել, իսկ Հայր Ալիշան վաճառքին որ կողմն ալ զիս տեսնէր, կը հետաքրքրուէր ինձմով և կը խօսակցէր հետոյ:

1897 Յունուար 1, Հինգշաբթի, տարեգլուխ: Վաճառքին Աւագ Սեղանը իր կարգին ձայնաւոր պատարագեց Հայր Սուքիաս Վրդ. Էփրիկեան: Աստու և երեկոյ երբ Միարանութիւնը սեղանատուէն դուրս կ'ելլէ, հոն գուռը կը շարունակէ աւագութեան կարգաւ: Այն միջոցին վաճառքի գանապանը կը բերէ փօսքէն եկած նամակները, լրագիրները և կը յանձնէ Արքայօր: Ան ալ հասցէները կարդալով կը յանձնէ վարդապետներուն: Ես ալ ներկայ կ'ըլլայի այս նամակաբաշխութեան: Անպատճառ քանի մը նամակներ և լրագիրներ կ'ըլլային Հայր Ալիշանի հասցէին, և ծերունի վարդապետը ամենախոնարհութեամբ, գլուխը բռնալով իր նամակները կը ստանար Արքայօր ձեռքէն:

Ս. Ղազար բնակութեանս միջոցին, մի անգամ Հայր Վարդան Հացունին առաջնորդեց զիս Վենետիկ, ուր պտեցանք քաղաքին կարեւոր, նշանաւոր մասերը: Յունուար 4, Կիրակի օր, առաւօտեան Պատարագէն և նոխաճաշէն յետոյ, Հայր

Ղեկնող Ալիշան, Հայր Վարդան Հացունի, ուրիշ երկու վարդապետներ և ես, Սուրբ Ղազարէն կոնիսոլ նստանք և երկրորդ անգամ ըլլալով Վենետիկ գնացինք: Հայր Ալիշանը, որ շատ քիչ անգամներ Ս. Ղազարէն դուրս կ'ելլէր, նոյն օրը կ'երթար Նոր Տարի շնորհաւորելու իր ականաւոր բարեկամներուն, մասնաւորապէս մի քանի իտալահայ ընտանիքներու (մնացորդ Վենետիկի երբեմնի հայ գաղթականութեան), որոնց հետ իբր հոգեւոր Հայր յարաբերութեան մէջ էր երկար առնել ի վեր և տարին մի քանի անգամ կ'այցելէր անոնց: Տոճերու պալատին առջև Հայր Ալիշան իր մօրուքն ու մօղերը հովին առած և գլուխը բացած՝ կը յառաջանար արագաքայլ: Մենք Հայր Վարդանին հետ չորս բոլորնիս կը դիտէինք հետաքրքրութեամբ: Հայր Վարդան հասկցուց ինձ թէ չենք կրնար հետեիլ Ալիշանի արագ քայլերուն, թէ նա սովորութիւն ունի միշտ շուտ շուտ քայլելու, և կատակով աւելցուց թէ իր գրական ուղիստանքը դինքը կը քաշեն ի Ս. Ղազար:

Յունուար 5, Բշ. օրը Միաբանութեան, Աբրահօր և բոլոր վարդապետներուն այցելելով, «մնաք բարեաւ» ըսի և շնորհակալութիւն յայտնեցի: Կէսօրուան ճաշէն յետոյ կոնիսոլ նստեցանք: Ինձ ընկերացաւ Հայր Եսայի Վարդապետ (Պարաիզակցի): Վենետիկ հասնելով, ուղղակի Մուրատ-Թափայէլեան վարժարանը գնացինք, ուր քանի մը ժամ հանգստանալէ յետոյ ճամբայ ելանք դէպի երկաթուղոյ կայարանը: Ինձ ընկերացաւ վարժարանի ուսուցիչներէն Հայր Անդրէաս Վրդ. Վարդարուբեան: Դրամս բոլորովին լմացած Գ. կարգի տոմսակ մը առի: Բոլորովին չոր տախտակներու վրայ մնացած էի, ոչ անկողին ունէի, ոչ բազմոց, ոչ վերմակ. բացարձակապէս ոչինչ:

Հասմայ մէջ բնակող եկեղեցականներուն մէջ ամենէն աւելի բարեսէրն ու մարդամօտը Յովհաննէս Քիւրէլեան ծերունի վարդապետն էր, որ այդ միջոցին մասամբ անգամաւոր էր: 10 օր միայն մնալէ յետոյ չողկառք նստանք, Պրինտիգիի ճամբով Կ. Պօլսի վերադառնալու համար: Պրինտիգի հասնելով, երկու օրուան չափ սպասեցինք մինչև որ Աւստրիական չոգնաւ մտնելով, անմիջապէս անկողին վազեցի և քնացայ: Նոյն գիշերը բաւական ալեկոծութիւն եղաւ և ես մօռցած էի իմ անկողնոյ մօտ փոքրիկ պատուհանը փակել, ուրկէ բաւական ջուր ներս մտնելով՝ անկողինս թրջուած էր: Հետեւալ օրը հասանք Յունաստանի Փաթրաս նաւահանգիստը, յետոյ Փիրէ: Հետեւալ օրը չոգեկառքով գնացի Աթէնք, ուր Հոգեւոր Հովուի պաշտօն կը վարէր Կ. Պօլսոյ Բերայի քահանաներէն Տ. Գարեգին Արծրունի: Քանի մը օր միայն մնացի Աթէնք, ուր բազմաթիւ հայ գաղթականներ կային այդ միջոցին և «Միութիւն» անուամբ թերթ մը կը հրատարակուէր:

Յունուար 8ին Յունական չոգնաւ մը նստելով, ճամբայ ելայ դէպի Իզմիր: Մովու վրայ բաւական ալեկոծութիւն կար և ես անհանգիստ էի: Ըստ որում Եւրոպայէն կու գայի և խիստ խուզարկութեան կրնայի ենթարկուիլ: Զգուշութեան համար կարեւոր թուղթերս մօրմինիս կապեցի, բայց երբ Իզմիրի նաւահանգիստը հասայ, պաշտօնեաներ ամէն կողմս խուզարկեցին, ձեռք անցուցին վրաս պահած թուղթերս և զիս առաջնորդեցին բանտ: Թուղթերուս մէջ կային նամակներ և ուղեւորութեան օրագրութիւնը: Մինչև անոնց քննութիւնը, 35 օր պառկեցայ Իզմիրի բանտը, ոճրագործներու մէջ, և քանի քանի անգամներ երկարատեւ հարցաքննութեան ենթարկուեցայ: Իմ գոյքերուս մէջէն ելած էր Աստուածամօր պատկեր մը, որոյ ոտքին տակ դրուած կար լուսինը: Հարցաքննիչ դատաւորը զայրացաւ լուսինը (ալիմէթի Օսմաներէն) կնկան մը ոտքին տակ առնուած ըլլալուն համար և բարկութեամբ կտոր կտոր ըրաւ պատկերը...

(Շարունակելի՝ 4)

ԳՐԱԴՈՍԱԿԱՆ

LA CHAÎNE ARMÉNIENNE SUR L'ÉPÎTRE DE JACQUES

CHARLES RENOUX

Հայրախոսական գրականութեան ընդարձակ դաշտին մէջ անխոնջ աշխատող հայագէտ Charles Renoux 1985ին լոյս ընծայեց, *Patrologia Orientalis* շարքին իբրեւ 193րդ հատոր, կաթողիկոսայց թուղթերու շղթայաշար Մեկնութիւնէն Յակոբայ թուղթին վերաբերող բաժինը, հանդերձ Ֆրանսերէն թարգմանութեամբ:

Թիշեալ Մեկնութիւնը, գործ յոյն հեղինակի մը, Հայերէնի թարգմանած է, 1163ին, Գրիգոր Դպիր Լամբրոնացի, և 13 տարի ետքը վերանայած և սրբագրած է Ներսէս Լամբրոնացի շրջա քերթողական արհեստին: Լամբրոնացին շատ համեստ կերպով յիշած է իր կատարած աշխատանքը, նկատելով որ իր կողմէ տւելուցած է բազմաթիւ հատուածներ, և շատ հատուածներ ալ վերստին խմբագրած է յաւելուածական բացատրութիւններով:

Patrologia Orientalis թիւ 193 հատորը կը բաղկանայ 160 էջերէ՝ հետեւալ բովանդակութեամբ:

Նախաբան (էջ 5), Համառոտագրութիւնք (7-10), Ներածութիւն (11-29), Շղթայ Յակոբայ թուղթին վրայ (30-67), Անտիպ բնագիրներ և թարգմանութիւններ (68-153) թուով 88, Յանկ Սուրբ-Գրական յղումներու (155-157), Յանկ Հին Հեղինակներու (158-159), Յանկ Նիւթերու (160):

Ինչպէս կը տեսնենք վերը, հատորս կը բովանդակէ 88 անտիպ բնագիրներ, որոնցմէ շատերը անանուն են: Այդ անանուն հատուածներուն մէկ մասը վերագրելի են Ներսէսի՝ համեմատութեան ե-

ղանակով: Ներսէս կը յիշէ Յակոբոս Առաքեալը «երանելիս» որակումով. տես թիւ 5 և 24: Արդ՝ նոյն որակումը գործածուած կը տեսնենք նաեւ թիւ 12, 34, 46, 53, 59, 61, 74, 76 և 82 անանուն հատուածներուն մէջ: Այս իրողութիւնը մեզ կը մղէ յիշեալ հատուածները վերագրելու Ներսէս Լամբրոնացիին:

Հրատարակութեանս մէջ դիտելի են քանի մը բառեր, որոնք սխալ բաժնուած են, և ուրիշներ, որ սխալ միացած են, և կարօտ են ուղղումի. այսպէս,

1. — էջ 74. — սովորեն, սովոր են:
2. — Նոյն. — աղքատեա, աղքատ եւ:
3. — էջ 96. — շնորհէր, շնորհ էր:
4. — էջ 104. — վարդապետ է, վարդապետէ:
5. — էջ 106. — ամէն իմաստ. ամէն-իմաստ:
6. — էջ 116, 134. — շատ խաւսութեամբ, շատխաւսութեամբ:
7. — էջ 122. — վտանգողնէ, վտանգողն է:

Թերեւ տւելորդ է յիշել որ թիւ 18 հատուածին մէջ «սիրապէս» բառը երկիցս թարգմանուած է «en toute vérité». տւելի ուղիւ պիտի ըլլար թարգմանել «souverainement», ինչպէս կը տեսնուի թիւ 26 հատուածին մէջ:

Մեծ խնամքով և մանրակրկիտ հետազոտութեամբ պատրաստուած այս հրատարակութիւնը արժէքաւոր յաւելում մըն է յարգելի հայագէտին հարուստ վաստակին վրայ:

Ն. ԱՐԲ. ԾՈՎԱԿԱՆ

« Ն Ա Մ Ա Կ Ա Ն Ի »

Ե. ՕՇԱԿԱՆ

100ամեակի Հրատ., քիւ 6, 1983

Սրտի անհուն գոհունակութեամբ կը տեղեկանանք թէ հրատարակութեան տալէ ետք անմահանուն գրագէտ-քննադատ Յ. Օշականի տասնամեակներէ ի վեր լոյսին գալու սպասող «Համապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան» կոթողական շարքի վերջին չորս հատորները, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան Տպարանը այժմ ձեռնարկած է նոյն հեղինակին սպառած գործերու հրատարակութեան, իսկ Պէյրութի «Ալիսփրէս» Տպարանը, նոյն խանդով ու ջանասիրութեամբ լոյս աշխարհ բերած է Օշականի «Նամակներ»-ին Ա. Հատորը, 127 էջերէ բաղկացած գեղակազմ հատոր մը, իմացական ճշմարիտ վաշիւք (և ո՞ր մէկը Օշականի գործերէն չի պարզեւոր այդ) տուող բանիմաց ընթերցողին:

Ներկայ հատորը խմբագրողը՝ Պողոս Սնուպեան, վաղուց ծանօթ է մեր գրական շրջանակին իբրեւ տաղանդաւատ գրող: Եղած է Յ. Օշականի աշակերտներէն և մաս կազմած է գրական թերթերու խմբագրութեանց:

Անուանի գրողներու նամակներու հաւաքածայի հրատարակութիւնը մեծ ծաւալում գտած է քաղաքակիրթ ժողովուրդներու մօտ: Եւրոպական կարգ մը երկիրներու և Ամերիկայի մէջ գրական ուրոյն սեռ մը ըլլալու աստիճան կարեւորութիւն ընծայուած է անոր: Եւ շատ իրաւացիօրէն, քանի որ անձի մը սնուցած գաղափարները, հանրային, գրական ու հասարակական հարցերու շուրջ որդեգրած իր կեցուածքն ու դատողութիւնը ամենէն առաջ և աւելի երեւան կու գան իր նմաններուն — և մանաւանդ գրչեղբայրներուն — հետ ունեցած թղթակցութեան ճամբով:

Մեր մէջ, վերջին շրջանին, Թէքէ-հանի, Չօպանեանի, Աճառեանի նման գրչի տիտաններու նամակներու հաւաքածոն — կամ մէկ մասը — լոյս աշխարհ կ'ան իր վերջին տարիներուն, ոմանք առանձին հատորով, ուրիշներ՝ թերթերու

էջերուն մէջ ցիրուցան: Թերիներ կան անշուշտ անոնց մէջ, բայց ինչ որ շահուած է այդ բոլորէն — կամ քիչէն — անկապտելի գանձ է գրական մեր անդամ-տանին համար:

Նամակները, խնդրոյ առարկայ հատորին մէջ, կը մօտենան յիսուսին: Կը տարածուին 1911էն մինչև իր վերջին օրերը երկարող լայն ժամանակաշրջանի մը վրայ և ուղղուած են ժամանակակից սփիւռքահայ լաւագոյն մեր գրողներուն, ինչպէս՝ Եղիշէ Պարք. Դուրեան, Վահան Թէքէհան, Արշակ Չօպանեան, Անդր. Ծառուկեան, Արամ Հայկազ, Բ. Նուրիկեան, Ն. Սարաֆեան ևլն. և մեր փայլուն հրապարակագիրներէն՝ Ռ. Դարբինեանի, Վ. Նաւասարդեանի և ուրիշներու: Կարճ են անոնք ընդհանրապէս, երբեմն հազիւ էջի մը կէսը գրաւող:

Օշականի նամակներու հրատարակութեան երախտարժան աշխատանքը սկսուած Նայիրի՝ շարաթաթերթը քառորդ դար առաջ, իր և իր ձեռնաստաններէն մէկուն միջև փոխանակուած այդ նամակներով գտարիւն գրագէտը իր հատու և որոշադրիչ խօսքը կ'ընէր Հայ գրական կեանքը յուզող մեծ հարցերուն շուրջ:

Գրական այս շնորհնակով ճիգին դիմաց, ջերմօրէն կը շնորհաւորենք Խմբագիրը: Բայց տրամաւորին մը չ'ուշանար ծուարիլ մեր մօքին անկիւնը, ի տես ընթերցասէր — մանաւանդ երիտասարդ սերունդին մէջ ու Հայերէն գրքի պարագային — հասարակութեան աստիճանական նուազումին: Երեւոյթ մը՝ որ արդիւնք է կատարուած մեծագին աշխատանքին ու գիտակից զոհողութիւններուն արժեւորման զգալի ու ցաւալի պակասին:

Որքան ալ ծանր ըլլայ հացի պայքարը ու որքան ալ ժամեր խլեն մեզմէ առօրեայ մօնը զբաղումները, հայ երիտասարդը ինչպէս հայրենիքի՝ այնպէս ալ սփիւռքի մէջ իր տօրեայ ժամանակացոյցին մէջ անկիւն մը պահելու է հայ գրքի ընթերցումին, եթէ կ'ուզէ անմասն չ'մնալ գրասէր ժողովուրդի մը շահաւորը ըլլալու գերադանց պատիւէն:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՄԱՀ ԱՐԱՄ ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Շր., 18 Ապրիլ. — Ծանօթ նկարիչ Պր. Արամ Խաչատուրեան, որ ժամանակէ մը ի վեր հիւանդ էր, մեռած էր այս առաւօտ: Յուշարկաւորութիւնը երկոյնի կատարուեցաւ Ս. Էջմիածին եկեղեցին, ի ներկայութեան բոլոր Միաբանից և աշակերտաց և ժողովուրդի: Սրբազան Պատրիարքը խօսեցաւ հակիրճ դամբանական մը. դրուատեց ընտիր արուեստագէտը և պատուական հայրը, որ իր կեանքին մինչև վերջին շունչը ոչինչ խնայած էր իր զաւակներուն դաստիարակութեան համար: Երկար տարիներէ ի վեր զծագրութեան և նկարի ուսուցիչ էր ժռնգ. և Թարգմանչաց վարժարաններուն մէջ:

ՀԱՆԳԻՍ

Տ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Միաբանութիւնս վիշտն ունեցաւ կորսընցնելու իր բազմամեայ անդամներէն ծերունազարդ այս հոգեւորականը, որ Ապրիլ 2 ի (էշ. օրը վախճանեցաւ Ս. Քաղաքիս Ֆրանսական Հիւանդանոցին մէջ, ուր փոխադրուած էր երկու օրեր առաջ:

Ծնած էր 1862 ին՝ Շապին-Գարահիսարի Զրտախի գիւղը: 1885 ին Երուսաղէմ գալով կ'աշակերտի ժառ. վարժարանին զոր կ'աւարտէ 1888 ին: Անմիջապէս ետք պաշտօնի կը կոչուի Պատրիարքարանի 'իւանը, ուր տարի մը իբր օգնական-Դիւանապետ ծառայելէ ետք կտրուած է Դիւանապետ, պաշտօն մը՝ զոր վարած է քառորդ դար շարունակ: 1892 ին ձեռնադրուած է վարդապետ՝ Տ. Յարութիւն Պատրիարք վեհապետեանէ, որ վերակոչած է զինք իր անունով: Տարիներով եղած է Գաւազանակիրը իր հոգեծնողին: Բնակարանութեամբ լուռ, նշարագրով նախանձախնդիր, սրտանց սիրող էր Սուրբ Աթոռոյ: Իբր հինգ տարիներէ ի վեր բոլորովին դադրած էր գործելէ, տառապազին վիճակի մը հեռանքով դատապարտուած ըլլալով անշարժութեան:

Հանգուցեալը կիրթ էր գեղագրութեան և զծագրութեան, մասամբ նաև նկարչութեան մէջ, և այս տեսակէտով օգտակար եղած է, ժառնգ. վարժարանի մէջ իբրև ուսուցիչ:

Հանգուցեալին օծումը, վախճանման վաղորդային, կատարեց Ամեն. Տ. Թագոմ Ս. Պատրիարք Հայրը և խօսեցաւ դամբանականը. — Յուշարկաւորութիւնը կատարուեցաւ. Լուսարարապետ Տ. Մեսրոպ Սրբազանի գլխաւորութեամբ և մասնակցութեամբ բովանդակ Միաբանութեան, աշակերտաց և ժողովուրդեան:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐ

Իբր հետեանք անցեալ կիրակի, 19 Ապրիլ, Յոպպէի մէջ տեղի ունեցած Արար-Հրէական ընդհարումներուն, որոնց մասին արտասահմանեան մամուլին ու գործակալութեանց տեղեկութիւններն չափազանցուած էին յայտնապէս, այս հինգ օրերուն առևտրական կայուն վիճակ մը յառաջ եկաւ Ս. Քաղաքիս և միւս քաղաքներուն մէջ սկսած զործադուլին պատճառաւ: Բայց, կառավարական հակադրութեանց շնորհիւ տեղի չեն ունեցած արիւնոտ մեծ անկարգութիւններ:

(«Սիոն», 1936, Ժ. Ցարի, Մայիս, Թիւ 5, էջ 159-160):

Պաղեստինի մէջ իբր վեց շաբաթներէ ի վեր շարունակուող զործադուլին հետեանքով յառաջ եկած տնտեսական դժուարութեանց մէջ մեր կարօտեալներուն հարկ եղած խնամքը մատուցանելու համար, Ս. Աթոռոյս Տնօրէն ժողովը վաւերացուց ժողովրդային ձեռնարկութեամբ կազմուած նպաստաբաշխ Մարմին մը, որ հանգանակութիւն կը կատարէ և երկու շաբաթներէ ի վեր լծուած է օգնութեան այդ գործին: Վանական վարչութիւնը իր կողմէ հարկաւոր բարոյական և նիւթական աջակցութիւնը չի զլանար այս ձեռնարկին:

(«Սիոն», 1936, Ժ. Ցարի, Յունիս, Թիւ 6, էջ 192):

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ԵՐԿՐՈՐԴ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

1985 - 1986

Ամենապատիւ

Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպս. Տէրաէրեան,

Բարեխնամ Պատրիարք

Առաքելական Ս. Աթոռոյ

Գերաշնորհ և Հոգեշնորհ Հայրեր

և յարգելի ներկաներ,

Շնորհիւ Ամենակալին Աստուծոյ, անգամ մը ևս կը կանգնինք մեր դպրոցական Ամավերջի հանդիսութեանց այս բեմին, կատարելու համար Ս. Թարգմանչաց Երկր. Վարժարանի 1985-86 դպրոցական տարեշրջանի ուսումնական, բարոյական և տնտեսական տեղեկատուութիւնը: Խոր գոհունակութեամբ կ'ընենք այս տեղեկատուութիւնը, որովհետեւ անիկա խաղաղ, արդիւնաւոր կրթական աշխատանքի մը յայտարարն է, որ կը ներկայանայ հետեւեալ մանրամասնութիւններով. —

Մեր առակերտութեան ընդհանուր թիւն էր այս տարի 160, բաժնուած հետեւեալ ձևով. —

	Մանչ	Աղջիկ	Գումար
Երկրգ. կարգեր	19	21	40
Նախակրթարան	30	35	65
Մանկապարտէզ	35	20	55
Համագումար	84	76	160

Երեքէն մինչև 17 տարեկան Երուսաղէմահայ գաղութի մեր նորահաս այս սերունդի վարք ու բարքը չունի նկարագրի և կարգապահութեան խոտոր գիծեր: Մեր վարժարանէն ներս հետեւաբար չունինք և հունեցանք այս տարի ևս կարգապահական դժուարութիւններ, ինչ որ մեզի համար զնահատանքի և գոհունակութեան տուեալ մըն է:

Այս տարի ունեցանք 24 հոգիներ ուսուցչական կազմ մը, որ բոլորով սրտիւ

օժանդակեց ու գործակցեցաւ մեզի մեր աշակերտութեան իմացական և բարոյական դաստիարակութեան սուրբ գործին մէջ: Շնորհակալութիւն իրենց: Մեր ուսուցչական կազմէն երեքը եկեղեցականներ են, մնացեալը աշխարհականներ — 14 Հայ և 7 օտարներ, մեծամասնութեամբ համայնաբանականներ: Օտարները Երուսաղէմի օտար դպրոցներու ամենէն ձեռնհաս ուսուցիչներն են, որոնք հաւաստապէս կը պաշտօնավարեն թէ՛ մեր և թէ՛ օտար դպրոցներէ ներս: Մեր ուսուցիչներէն Հայերէնի ուսուցիչ Պր. Պետրոս Լէփէճեան պաշտօնավարած է իբրեւ Ուսուցչապետ, իսկ Անգլերէնի ուսուցիչ Պր. Եղիա Տիգրանեան իբրեւ փոխ-Տեսուչ:

Մեր կրթական ծրագիրը ընթացաւ ըստ նախընթացի: Այսինքն մեր Նախակրթարանէն և Երկրորդական կարգերէն ներս ուսուցուցան չորս լեզուներ՝ Հայերէն (Գրաբար և Աշխարհաբար), Անգլերէն (լեզու և գրականութիւն), Եբրայերէն և Արաբերէն: Նախակրթարանի բաժնին մէջ Հայերէնն էր ուսուցման լեզուն գիտութիւններու, պատմութեան և կրօնի դասաւանդութիւններուն, իսկ Երկրորդական կարգերուն մէջ գիտական դասերը աւանդուեցան Անգլերէնով (Գիտութիւն, Տարրալուծութիւն, Կենսաբանութիւն, Բնալուծութիւն, Ընդհանուր Պատմութիւն, Թուաբանութիւն, Գրահաշիւ և Երկրաչափութիւն): Իսկ Հայագիտական դասեր՝ Հայերէնով (Ազգային Պատմութիւն, Կրօն, Մատենագրութիւն, Հայ Արուեստից Պատմութիւն):

Մեր Երկրորդական կարգերու ուսուցման ծրագիրը ոչ հայկական ճիւղերուն համար եղաւ Անգլիական General Certificate of Education (G. C. E.)-ի ծրագիրը,

սրովհետեւ մեր աշակերտները մեր վարժարանը աւարտելէ յետոյ կը մասնակցին Անգլիական G. C. E. թննութեանց, որուն կեդրոնը Լոնտոն է:

Ինչպէս կը հետեցնէք մեր սոյն կրթական ծրագրէն, մեր նպատակն է միշտ եւ եղաւ մեր աշակերտները պատրաստել որպէս գիտակից լաւ հայեր եւ ապա պատրաստել զանոնք այնպէս՝ որ անոնք կարենան դիւրութեամբ յարմարիլ նաեւ մեզ չըջապատող կեանքի օտար պայմաններուն:

Դպրոցական տարուկէսին (Յունուար 2-10) եւ աւարտին (Մայիս 20-31) ունեցանք նաեւ մեր կիսամետոյ եւ ամբողջի թննութիւնները, որմէ յետոյ մեր աւարտականն է. դասարանի հետեւալ 4 շնորհալի, ուշիմ եւ ընտիր աշակերտները արժանացան մեր աւարտական վկայականին:

Հրաչ Տէմիրճեան
Ուիլիամ Ղազեան
Կարինէ Գաբրիւնեան
Փերուզ Տիքպիքեան

Սոյն աշակերտները մասնակցեցան նաեւ Անգլիական G. C. E. թննութեանց, որոնց արդիւնքը կը ստանանք 1986 Սեպտեմբերին: Չորսն ալ պիտի շարունակեն իրենց համալսարանական ընթացքը:

Իսկ մեր Մանկապարտէզէն 10 փոքրիկներ Մանկապարտէզի վկայականին արժանանալով անցան Նախակրթարանի բաժին: Իրենց աւարտական հանգէսը տեղի ունեցաւ 1 Յունիս 1986, Կիրակի կէսօրէ ետք:

Բացառիկ յաջողութիւն մը եղաւ մեր Երկրորդական վարժարանի Ամալիքի Հանգէսը, որ նուիրուած էր Կոմիտաս Վարդապետի մահուան 50ամեակին, ուր մեր աշակերտները խմբերգներով, արտասանութիւններով ու բանաստեղծութիւններով ներկայացուցին մեծ վարդապետին կեանքն ու գործը — Հայ Երաժշտութեան արուեստին բերած իր անգնահատելի ծառայութիւնը:

Մեր անցեալ տարւոյ չըջանաւարտներէն չորսը, որոնք մասնակցեցան G. C. E. թննութեանց, յաջողեցան հետեւալ նիւթերուն մէջ. —

Նայիրի Տէր Վարդանեան՝ Հայերէն, Անգլերէն, Արաբերէն լեզուներ, Անգլ.

Դրականութիւն, Մաթեմատիք, Քիմիա-բանութիւն:

Սուգաննա Ճոնադեան՝ Հայերէն եւ Անգլերէն լեզուներ, Անգլ. Դրականութիւն, Մաթեմատիք եւ Քիմիաբանութիւն:

Մեզի համար քացառիկ յաջողութիւն մը եւ նոյն տառն խոր հրճուանք մը եղաւ պարագան Յակոբ Տիգրանեանի, որ տասնիւթերու մէջ յաջողեցաւ, այնպէս ձեռք ձգելով արդիւնք մը, որ քաղաքիս Հայ թէ օտար ամբողջ ուսանողութեան բարձրագոյն նուաճումը եղաւ: Իր յաջողած նիւթերն են. — Հայերէն, Անգլերէն, Արաբերէն լեզուներ, Անգլ. Դրականութիւն, Ընդհ. Ազգաց Պատմութիւն, Կենսաբանութիւն, Մաթեմատիք, Բարձրագոյն Մաթեմատիք (Additional Maths), Քիմիաբանութիւն, Բնագիտութիւն:

Կարինէ Պետրոսեան յաջողեցաւ Հայերէնի մէջ (Advanced Level), Դրաբար եւ Աշխարհաբար: Դժբախտաբար ան չկրցաւ շարունակել իր մնացեալ թննութիւնները, որովհետեւ անակնկալօրէն հիւանդացաւ այդ շրջանին:

Դարձեալ մեր այս տարւան 4 չըջանաւարտները՝ Փերուզ, Կարինէ, Հրաչ եւ Ուիլիամ, արդէն իսկ անցեալ տարի մասնակցեցան Արաբերէն լեզուի թննութեանց եւ չորսն ալ յաջողեցան:

Անցեալ տարւոյ մեր չըջանաւարտները կը կատարեն իրենց համալսարանական բարձրագոյն ուսումնառութիւնը այնպէս. — Յակոբ Տիգրանեան կ'աշակերտի Պոսթընի North Eastern համալսարանին, Յովհաննէս Սէմէրճեան՝ Երևանի Պետական Համալսարանին, Նայիրի Տէր Վարդանեան՝ տեղւոյ Պիր Զէյթ համալսարանին, իսկ Կարինէ Պետրոսեան կը հետեւի Մանկավարժութեան (Montessori system):

Զանազան համալսարաններու մէջ ուսանող մեր հետեւալ 22 աշակերտներէն այս տարի իրենց համալսարանական ընթացքը աւարտած են՝ Հայաստանէն՝ Թարութիւն Պէքտեան, Սեդա Մազմանեան, Անուշ Նազգաշեան:

Երուսաղէմէն՝ Նորա Պետրոսեան:

Ամերիկայէն՝ Անի Տիգրանեան, Գէորգ Եարութիւնեան, Վիվիան Գէորգեան:

Անգլիայէն՝ Ալին Տէր Վարդանեան:

Մնացեալ 14 աշակերտները (տեսնել մեր

անցնել տարուան տեղեկագիրը) կը շարունակեն իրենց համալսարանական ընթացքը:

Ուրախութիւնը ունինք որ մեր բոլոր շրջանաւարտ և համալսարանաւարտ աշակերտները իրենց ուսումնառութեան շրջանէն յետոյ զրաւած են առաջաւոր դիրքեր կեանքի զանազան ասպարէզներու մէջ, թէ՛ Երեսօղէմ և թէ՛ արտասահման, նոյն ատեն ի յայտ բերելով անձնաւորութեան և նկարագրի հայեցի և ընտիր կողմեր: Այս տեսակէտէն հաճելի յիշատակութիւն մըն է այն, որ տեղւոյս Պիր Զէյթ Լոմալսարանի վեց Հայ ուսուցիչներէն չորսը Թարգմանչաց Վարժարանի աշակերտներ են:

Մեր աշակերտներու ընդհանուր դաստիարակութեան իրրեւմաս, հոգ տարինք նաև անոնց կրօնական դաստիարակութեան, կրօնքի և Հայ եկեղեցագիտութեան պահերով, տօնական օրերուն զանոնք առաջնորդելով Սուրբ եկեղեցի և մասնակից դարձնելով մեր արարողութիւններուն, իսկ Միսուրիի և Զատիկի անոնք մասնակից դարձան նաև Սուրբ Հաղորդութեան Խորհուրդին:

Հոգ տարինք նաև անոնց մարզական-ֆիզիք դաստիարակութեան:

Վերահսկողութեամբ Օր. Ռօպէրթա Ըրվինի, ունեցանք նաև աղջիկներու մարզական դաստիարակութեան և ձեռագործային աշխատանքի պահեր: Զեռագործային աշխատանքներուն այս տարի մասնակցեցան նաև մասնաշաղկերտներ: Ետեկապէս յիշատակելի պարագայ մըն է որ մեր ձեռագործները այս տարի կըրկնապատկուած էին թէ՛ քանակով և թէ՛ որակով, արժանանալով բոլորի գնահատանքին: Դարձեալ Օրիորդին ջանքերով, ձեռագործային աշխատանքներու կերպասեղէններու ծախքը գրեթէ իր նուազագոյնին իջաւ, շնորհիւ կարգ մը նուիրատուներու, որոնցմէ յատկապէս յիշատակելի է Ամերիկայի Little Rock քաղաքէն Տիկին Ռիթա Փլամբըրը: Շնորհակալութիւն ազնիւ Տիկնոջ:

Մեր աշակերտներու սոյն ձեռագործային աշխատանքները վաճառքի դրուեցան Վարժարանի տարեկան Պաշտօնին, որ տեղի ունեցաւ 17 և 18 Մայիս, Շաբաթ և

Կիրակի օրերուն: Պաշարը ունեցաւ նաև երգի, պոռի, կերպարամի ու զուարթ ժամանցներու իր բաժինը: Պաշարը ապահովեց Վարժարանիս 8,350,000 իսր. Ծէքէլի եկամուտ մը: Այս առթիւ ունինք շնորհակալութեան խօսք այն բոլոր ազնիւ Տիկիններուն և ծնողներուն, որոնք սրտագին աշխատանք ու գործակցութիւն բերին Պաշարի առիթով:

Այս առթիւ կ'արժէ յիշատակել նաև Վարժարանիս Ս. Միսիգեան և Ամանորի խրախճանքը, որ տեղի ունեցաւ Կիրակի, 29 Դեկտեմբեր 1985ին և Վարժարանիս ապահովեց 1,480,000 իսր. Ծէքէլի եկամուտ մը: Այս առթիւ կաղանդ Պապան Նոր Տարւոյ նուէրներ ալ բաժնեց մեր փոքրիկներուն, որոնց մէկ մասը հոգացուած էր նուիրատուութեամբ Օր. Արաքսի Թաճեանի (Էվէրէթէն): Իսկ Մանկապարտէզի փոքրիկներ կատարեցին երգեր, արտասանութիւններ ու պարեր:

Նոր Տարւոյ և Ս. Միսիգեան առիթով, երկրորդական բաժնի աշակերտներ երաժշտական թատերախաղ մը ներկայացուցին՝ "The Toys' Christmas" անունով, վերցուած "Nutcracker Suite" երաժշտական կտորէն: Տեսարաններ և տարազներ չինուած էին դերասան աշակերտներէն, ղեկավարութեամբ Օր. Ռօպէրթայի:

10 աշակերտական - խմբային պատշաճներ և պատմական ու թատկարանային հաստատութեանց այցելութիւններ տեղի ունեցան, առաջնորդութեամբ ուսուցիչներ Օր. Ռօպէրթա Ըրվինի և Պր. Միսաք Յակոբեանի:

Այստեղ շնորհակալութեամբ պէտք է յիշատակենք Ամերիկայէն Owens եղբայրները (owners of Jack & Jill Children's Clothing Stores, Arkansas), որոնց բարեացակամ ձեռնտուութեան շնորհիւ բացառիկ զեղչով մենք կըցանք այս տարի փոխանակել մեր աշակերտութեան հին համազգեստները շատ գեղեցիկ նոր համազգեստներով: Սոյն եղբայրներուն հետ մենք կ'ապուեցանք միջնորդութեամբ Օր. Ռօպէրթայի:

Ասկէ անդին կը ներկայացնենք մեր Վարժարանի ելեմտական հաշուեցուցակը որ հետեւելին է. —

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ ԵԼԵԻՄՏԻՑ Ս. ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՑ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1985 Յունիս 1 — 1986 Յունիս 30

Մ Ո Ւ Ց Ք

	ԻՍՐ. ԵԼԻՔԷԼ
Պատրաստ ի դրամարկդ նախորդ դպրոցական տարեշրջանին փոխ.	4,340,079
Նուիրատուութիւններէ	135,759,119
Աշակերտական տարեթուականներէ	22,475,700
Հանդէսներէ և հասութարեր ձեռնարկներէ	
(Տարեկան Պաշարներ, պատի Օրացոյցներ, ներկայացումներ, Մանկապարտէզի Հանդէս)	10,940,000
Դասագրքերէ և դասատետերերէ	1,560,000
Բացառիկ մուտքերէ (վերաքննութեանց տուրքեր, համազգեստներ, ուշ վաճառուած չեֆերէ, Տուարի և Իսրայէլեանի տարբերութեան և այլ հասութարեր ձեռնարկներէ)	23,455,000
Արտաշէս և Սօնիա Սարեաններէ նուիրատուութիւն ի նպաստ Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի Արշալոյս Զրուանդեան և Կոպեանիկ Սէֆէրեան անշարժ Հիմնադրամի (\$ 6,000)	9,000,000
	<u>207,529,898</u>

Ե Լ Ք

Ամսականք պաշտօնէութեան	166,701,800
Դասագիրքեր, դասատետեր և համայնագիրտարաններ	1,090,000
Գրեական պիտոյք, կալիճ, ֆոթօքօփի, քննութեանց հարցումներու պատրաստութիւն, սրբիչներ, նամակի թուղթ և պահարան, և այլ մանր ծախքեր	681,360
Թղթատարական ծախքեր	970,000
Ձեռագործի նիւթեղէն	336,000
Մաքրութեան և այլ մանր ծախքեր	
(աղբահաւաքի, մաքրութեան գործիքներ և լին.)	195,500
Տպագրական ծախքեր (պատի Օրացոյց, Տեղեկագիր, տոմսեր, յայտագրեր և լին.)	700,600
Շինուածականք և կահոյից նորոգութիւնք	277,450
Նուագի դաշնակ մը	1,450,000
Բացառիկ ծախքեր և պատուասիրութիւնք	866,200
Համազգեստներու գնման	2,688,000
Տարրալուծարանի գործիքներ	482,000
Մանկավարժական խաղալիքներ	51,000
Արտաշէս և Սօնիա Սարեաններէ նուիրատուութիւն ի պահ դրուած որպէս Ս. Թ. Վ. ի անշարժ Հիմնադրամ	9,000,000
	<u>185,489,910</u>

Պատրաստ ի դրամարկդ, որով կը վճարուին ամսական արձակուրդի ամսականներու մէկ մասը:	22,039,988
	<u>207,529,898</u>

Այս հաշուետուութեան առթիւ, հետեւել կէտերը կը յանձնենք ընթերցողներու մասնաւոր ուշադրութեան. —

ա) Դպրացական տարւոյն սկիզբը մէկ Տօլարը համարժէք էր 1200 Շէքէլի, տարւոյն վերջաւորութեան, աստիճանական արժէքադրկումով, մէկ Տօլարը համար. ժէք եղաւ 1500 Շէքէլի: Պանքին մէջ՝ 1440 Շէքէլ:

բ) Մեր մեծագումար նուիրատուներուն նուիրատուութիւնները նշանակած ենք նաեւ Տօլարով՝ շնորհակալութեանց բաժնին մէջ:

Իսկ այս տարւոյ վերջաւորութեան, Ս. Թարգմանչաց Երկրորդ. Վարժարանի Հիմնադրամը տոկոսներու յաւելումով և նոր նուիրատուութիւններով կը ներկայա. ցնէ հետեւել պատկերը. —

Տիար Վարդգէս Երէցեանէ հաստատուած «Էլվիր Երէցեան Հիմնադրամ»	43,333 \$
Տիար Եղուարդ Սէֆէրեանէ և Տիկին Ատրինէ Վարդպարոնեանէ նուիրուած Հիմնադրամ, ի յիշատակ Տիկին Քէթրին Սէֆէրեանի և Տիար Գէորգ (Երէց) Վարդպարոնեանի	23,709 \$
Տէր և Տիկին Արաաշէս և Սօնիա Սարեաններէ նուիրուած հիմնադրամ, ի յիշատակ իրենց մօր՝ Տիկին Արշալոյս Զրուանդեանի և Տիար Կոպեանիկ Սէֆէրեանի (1986ի նուիրատուութիւնը ներառելով \$ 6000)	26,478 \$
Համագումար	93,520 \$

Ինչպէս կը հետեցուի մեր հաշուետու. ութենէն, մեր դպրացական մուտքի բա. ցարձակ մեծամասնութիւնը գոյացած է նուիրատուութիւններէ, որոնք կատար. ուած են արտասահմանէն, մեր վարժա. րանական — կրթական միսիոնի բարեկամ. ներէն: Ուսումնասէր ու հայասէր անձ. նաւորութիւններ, Շատ տկնայաւ է, որ առանց անոնց բարոյական և նիւթական գործակցութեան, մեր կրթական ճիգերը պիտի մնային թերի: Ահա թէ ինչու մեր բոլոր սաներով միասին կը մնան խորա. պէս երախտապարտ անոնց, իրրեւ մեր անգնահատելի գործակիցներուն, սուրբ և նուիրական այս գործին մէջ: Կ'ազօ. թենք մեր աշակերտներով միասին այգ. ողնիւ և ուսումնասէր նուիրատուներուն արեւշատութեան և երջանկութեան համար: Թող աստուածային շնորհները առատանան իրենց վրայ, իրրեւ գերազանց վարձա. տրութիւն իրենց բարի սրտերուն:

Ա մ ե Ր Ի կ ա յ է ն

	Ե Է Ք Ե Լ
Երուսաղէմի Պատրիարքութեան Բա. րեկամներու ընկերակցութիւն	15,095,000
Տէր և Տի. Ալիքս և Մարի Մանուկեան	7,500,000
Ալիքս Մանուկեան (չէֆերու ուշ վաճառումէն)	625,000
Հասուրտ Գարակէօզեան Հիմնարկթ.	7,500,000
Եղուարդ և Սթօրմի Փանոսեան	3,750,000

Տէր և Տիկին Զարեհ Պաուկեան	3,512,000
Զարեհ Պաուկեան (չէֆերու ուշ վաճառումէն)	312,000
Ռիչրադ Կրէկօրի	3,325,000
Տէր և Տիկին Սուրէն Ֆէսճեան	3,000,000
Եղուարդ և Էլէն Մարտիկեան	1,520,000
Տէր և Տիկին Ճօն Կապրիէլ	1,500,000
Գրիգոր և Յասմիկ Ծատուրեան	1,500,000
Լ. Բ. Ը. Մ. — Թորոսեան Հիմնրկ.	1,500,000
Ռիչրադ և Կլօրիա Մահտեսեան	1,500,000
Գրիգոր և Սօնա Ասատրեան	1,500,000
Տքթ. Էմմա և Մարգրիտ Կօրէք	1,200,000
Ռօնալտ և Փաթրիշիա Աբրահամեան	750,000
Տիգրան Մըսրիլեան	750,000
Օր. Քարէն Տէտերեան	749,000
Անի և Նոյեմի Գերպէրեան քոյրեր	625,000
Օքլէնտի Տիկնանց Միութիւն	545,000
Մայք և Էլիզա Փարթայեան	450,000
Ռօպէրթ Ուօլըր	375,000
Էլէրի Էսթըր (Ասատուր Առաքելեան)	375,000
Օր. Արաքսի Թաշճեան	367,000
Տէր և Տիկին Ուօլթըր Գարապեան	300,000
Էրմինէ և Հայկ Գաղապեան	300,000
Էտուրըս և Լիլիտա Վ. Գաղապեան	300,000
Սարգիս և Միլինէ Գալֆայեան	300,000
Գրուգեան ընտանիք և Տիկին	
Լուսի Մօլինարի	300,000
Հայ Կին Ակումբ, Պոսթրն	300,000
Փիթըր Սարմանեան	300,000
Տիկին Անուշ Բաբելեան	300,000
Տիկին Լուսի Աղապապեան	300,000
Տքթ. և Տի. Ֆրանսիս և Միլնէ Ուիլիքս	300,000
Թովմաս Էրիս	300,000
Խարրերգի Հայրենակց. Միութեան	
Տիկնանց Մարմին	300,000
Տիկին Սըրուհի Զալըզեան	278,000

Յակոբ և Արտեմիս Նազրբեան	253,000	Տէր և Տիկին ձօն և Քուին Փաշայեան	108,000
Տէր և Տիկ Թօմաս և Ժօղէֆին Հարթս	225,000	Սարգիս Զէրտէիեան	100,000
Տէր և Տիկին ձօն Նորահեան	225,000	Քարլ և Իտա Վարատեան	90,000
Լէօ և Տօնեա Քիրքլանտ	220,000	Կիրակնօրեայ Վարժարան Վան Նիւսի	90,000
Լօնկ Ալլընտի Ս. Նահատակաց Վրժ.	220,000	Տարլէն և Քէթրի Սէրիմեան	75,000
Մարթին և ձօյս Քինսօնեան	210,000	Պարսյր և Լիտիա Քիրամիտեան	75,000
Սաքրամենթոյի Տիկնանց Միութիւն	210,000	Օր. Արմինէ Տ. Յակոբեան	75,000
Օր. Էլիզապէթ Շամիրեան	165,000	Տէր և Տիկին ձօն Պահատուրեան	75,000
Տիկին Արմենուհի Վօլփկեան	164,000	Տէր և Տիկին Էնտրիւ Գասպար	75,000
Հոուսթ Ասլանեան	160,000	Տէր և Տիկին Ջարլզ Նէֆեան	75,000
Տիկին Լուսի Քօչեան	150,000	Տէր և Տիկին Արշաւիր Եղիսեան	75,000
Միքայէլ և Նաթալիա Մահտեսեան	150,000	ձայրլզ և Տօրթի Քարթլըր	75,000
Տքթ. Պօղոս Գարժեան	150,000	Օր. Հէլէն Հանէսեան	75,000
ձօրճ և Գոհար Հալէլլա	150,000	Եղեմի Տեարց և Տիկնանց Միութիւն	75,000
ձօն և Էլէանօր Թէյթ	150,000	A. C. Y. O. C., Եղեմ	75,000
Տքթ. Ռօպէրթ Գասպար	150,000	Կիրակնօրեայ Վարժարան, Եղեմ	75,000
Տէր և Տիկին Սուրէն Արաւամեան	150,000	Եկեղեցւոյ Երգչախումբ, Եղեմ	75,000
Եղեմի Տիկնանց Միութիւն	150,000	Լեոն Ֆրէնք Պէյլէրեան	75,000
Մի. ուն (Առաջնորդարանի միջոցաւ)	150,000	Օկրաթուս և Մարձօրի Պարպրը	75,000
Ռիչըրտ և Առլէն Պէյլէրեան	150,000	Յակոբ Տէլլաքեան	75,000
Տքթ. Ալեքս Ասատրեան	150,000	Տիկին Կլօդէն Լէուիս	75,000
Ռօպրթ Հէմլըթրի Քէլլի	150,000	Տիկին Ռօզ Վարդանեան	75,000
Տէր և Տիկին Սամ Քալուսեան	150,000	Տիկին Ռօզ Զարգարեան	75,000
Սարգիս ձգնաւորեան	150,000	Արա և Արմինէ Հիտիրեան	75,000
Գլընեան Բնտանիք	150,000	Տիկին Ալիս Ք. Սլափ	75,000
Տքթ. Միքայէլ Առաքելեան	150,000	Տիկին Լօրա Քօէն	75,000
Գրիգոր և Մելինէ Գրուզեան	150,000	Օր. Ալիս Յակոբեան	75,000
Տեարց և Տիկնանց Ընկ., Օքլէնտ	150,000	Եղուարդ և Պէլթա Գաղանճեան	75,000
Պոթթընի Հայ Եկղց. Տիկնանց Միութ.	150,000	Գրիգոր Զօրթեան	75,000
Օր. Մարի Միքայէլեան	150,000	Սթիվ Զօրթեան	75,000
Տէր և Տիկին ձէյմզ ձըսթալի	150,000	ձօն Քինկ Կիրակոսեան	75,000
Տիկին Սիրվարդ Քաւուրսորեան	150,000	Յակոբ և Լիլիան Էթմէքեան	75,000
Արամ և Աննա Հինգլեան	150,000	Տիկին Ք. Մարտէլ ձօնսըն	75,000
Տէր և Տիկին ձօրճ Գալթեան	150,000	Սամուէլ Յակոբեան	75,000
Նշան Մանարեան	150,000	Տիկին Տիանա ձէպէճեան	75,000
Սուրէն և Մէրի Տանիէլզ	150,000	Տէր և Տիկ. Օշթի և Հէլէն Գասպարեան	75,000
Տքթ. ձաքի Հէրիս	150,000	ձօրճ և Պէթթի Մ. Գասպարեան	75,000
Տիկին Բերկրուհի Սվանեան	150,000	Նորայր և Ալիս Մատանեան	75,000
Տէր և Տիկին Պէրրի Զօրթեան	150,000	Եղուարդ և Մէրի Պտկնեան	75,000
Ռաստրի Երիտ. Տիկնանց Միութիւն	150,000	Օր. Ֆլօրէնա Շաղալեան	75,000
Տիք և Լիզա Տիւղէրեան	150,000	Էրնէսթ ձ. Շարփֆ	75,000
Վանքամ և Տիանա Քէպպան	150,000	Նազարէթ և Մարգրիտ Աղարեան	75,000
ձաք Զարդեան	150,000	Տէր և Տիկին Քարլ Պարսամեան	75,000
Հէրի Աւետիս Կարապետեան	149,000	ձօն Լ. Մուշեան	75,000
Տէր և Տիկ. Հրաչ և Պէնիդա Մարգարեան	148,000	Տիկին Ֆիլիս Հոփսոմէ Մարթին	75,000
Ֆրէնք և Պէթր Սըպէքթ	145,000	Օր. Տանա Մարթինզ	75,000
Տքթ. և Տիկին ձօրճ Քիւրանեան	145,000	Տիկին Մարի Եիմլիբեան	75,000
Հայկ Ֆ. Խանճեան	140,000	Օր. Արշա Սարգիսեան	75,000
Տիկին Էլիզապէթ Սէրեան	140,000	Տիկին Ռօքսի Պարսամեան	75,000
Նոյնէն, Իր մօր մահուան առթիւ	168,000	Տէր և Տիկին Պերճ Արազ	75,000
Լէ Բոյ և Ֆէրն Գէորգեան	140,000	Արնի Աւետեան	75,000
Տիկին Մարկարիտ Բարթիլան	140,000	Լոս Անճէլըսի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ	
Տէր և Տիկին Վարդան և Սօնա		Կիրակնօրեայ Վարժարան	75,000
Երանոսեան	120,000	Զարլզ Կարոյեան	70,000
Ռօժէր Սէրեան	112,000	Օր. Հէլէն Ֆարաշեան	70,000
Տիկին Էլէնի Էթմէքեան	112,000	Օր. Տէպրա Ռօսինալ	70,000
Ֆէյրլօնի Ս. Ղևոնդ Եկղց. Երէցներ	112,000	Տիկին Ռօզ Վարդանեան	70,000
Տիկին Հայկուհի Գարակէօզեան	110,000	ձօն Վարդան Եսաբուեան	70,000

Տիկին Վիօլեթ Թովմասեան	60,000
Տիկին Մարթա Կէնտրիս	52,000
Մելքոն Սարահեան	37,000
Հէրի և Մարի Գրգրեան	30,000

Գ ա ն ա յ է ն

Տէր և Տիկ. Արտաշէս և Սոնյա Սարեան (Ս. Թարգմ. Վրժ. Ի անշարժ Հիմնա- դրամին եղած նուիրատւութ.)	9,000,000
Վեր. Տքթ. Սթանֆորտ Ռ. Լիւսի	375,000
Տէր և Տիկին Լեոն Մելքոնեան	280,000
Տէր և Տիկ. Ժողէֆ և Լէնա Գաբրիէլեան	225,000
Արտէն և Քրիսթին Տէրվիշեան	150,000
Թմամբէի Իթոն Եկեղեցի	100,000
Տիկին Կատար Մէնէշեան	100,000
Զօհրայ Գէրարեան	75,000
Տկք. Սօֆիա Գէլիկին և Գարմէն Քէթլի	60,000
Ազատուհի և Մինաս Սէրեան	55,000
Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութիւն, Մօնթրէալ	50,000
Օր. Մերսիսէս Սարաֆեան	50,000
Ժիրայր Թիւթիւնեան	50,000
Անթուան և Անի Ճէմէշեան	27,000

Պուէնոս Այրէսէն (Արժանքին)

Էտուարտո Սէֆերեան	4,500,000
Գէորգ և Վերա Դարակէօզեան	4,450,000
Տիկին Ատրինէ Վարդպարտեան	3,000,000
Ճօրճ և Շիրա Վարդպարտեան	2,970,000
Քարլօս և Հիլտա Փօթիկեան	2,950,000
Էտուարտո և Կրասիէլա Սարեան	1,450,000
Տէր և Տիկին Յարութիւն Արապեան	37,500

Սան Փաւլոյէն (Պրագիլ)

Տքթ. և Տիկ. Անդրանիկ Մանիսեան	560,000
Հայկ. Բարեգ. Ընդհ. Միութիւն	124,600
Ասպետ Գառնիկ Պաղարեան	62,300
Փառէն Պաղարեան	62,300
Գրիգոր Արսլեան	62,300
Ճօղէ Սէրալտարեան	62,300
Ճօղէ Տիշէշեան	62,300
Էտուարտո Մէքսիքեան	62,300
Խորէն Շամլեան	62,300
Գրիգոր Բարսեղեան	62,300
Իգնատիոս Բարսեղեան	62,300
Սարգիս Բարսեղեան	62,300
Ճօրճ Գումարեան	62,300
Կարապետ Բանջարեան	62,300
Կարապետ Փիլաֆեան	62,300
Արթին Սանսեան	62,300
Արթիւր Աւետիսեան	62,300
Խորիսէ Զօհրայ Տօնէլեան	62,300
Համարար Սարգիս Առաքելեան	62,300
Զաւէն Տ. Յարութիւնեան	62,300
Լեոն Միթարեանի յիշատակին	62,300
Գրիգոր Միքայէլեան	62,300

Մարաշի Հայրենակց. Միութիւն	62,300
Պարգև Քամահեան	62,300
Արմանտո Շամմաս	62,300
Հրանդ Յարութիւնեան	62,300
Արա Պօհալեան	62,300
Տիկին Էլիզ Պօղահեան	62,300
Տիկին Լուսիա Միթարեան	62,300
Մարտիրոս Մոմենեան	62,300

Դարագասէն (Վէճէգուէլա)

Վարդգէս Երէցեան	5,680,000
Մանուկ Տիարպէրբեան	1,600,000
Պատրիկ Այնազեան	400,000
Նուպար և Ժուան Այնազեան	400,000
Պերէ Պաղարեան	320,000
Լուց և Աննա Տօնէրթ	320,000
Կարօ Պատուշեան	160,000
Զարեն Գրգրէսեան	160,000
Հրանդ և Այտա Տէօփէլեան	160,000
Ճօրճ Հաֆֆար	160,000
Գրիգոր Ղազարեան	160,000
Վարուժան Ղազարեան	80,000
Առաքել Ղազարեան	80,000
Ղազար Ղազարեան	80,000
Էմիլիօ Փուղա Կօմէշ	80,000
Ճօն Քէնթ	80,000
Լիլիան Լուփի	80,000
Ռ. Հ. Սալազար	80,000
Վարդգէս Երէցեան	80,000
Մալաէս Պատրոսեան	80,000
Մանուէլ Կիրակոսեան	80,000
Էլիաս Աթթիս	80,000
Օթթօ Ուրպալ	80,000

Լ ո ճ ա ճ է ճ

Միհրան և Աղնիւ Էստէֆեան Հիմնադրմ.	5,800,000
Արգարեան Աւանդի Խնամակալութ.	2,100,000
Երուանդ Էստէֆեան	2,240,000
Հայկ Գալուստեան	190,000
Տիկին Սուզան Քէլիշիքեան	150,000
Աւետիս և Յակոբ Քէլիշիքեան	150,000
Ստեփան Պատալեան	140,000
Ղուկաս և Վարդուհի Գրիգորեան	100,000
Գէորգ Քիւրքեան	95,000
Յովհաննէս Քիւրքեան	95,000
Տիկին Ատդիկ Քիւրքեան	95,000
Տէր և Տիկին Յ. Արթիւն	80,000
Տէր և Տիկին Կարօ Գրիգորեան	76,000
Տէր և Տիկին Յարութիւն Մուրաֆեան	76,000
Թահմա Եղարք	76,000
Հ. Ա. Ունեան	21,000

Ֆրանսայէն

Տէր և Տիկ. Ժան և Ատրինէ Գաբրիէլեան	105,000
Տիկին Երջանիկ Գաբրիէլեան	40,000

Լիզպոնէն

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնադրմ.	6,300,000

Աւստրալիայէն

Ոստիան Բանիկեան	288,000
Արթըր և Լօրէյն Բանիկեան	200,000
Անդրանիկ Եանկոյեան	100,000
Տէր և Տիկին Խաչիկ Տիգրայիքեան	72,000
Կարօ Զէօլմէքեան	38,000

Մուսաղէմէն

Երուսաղէմի Քաղաքապետարան	4,000,000
Կրթական Նախարարութիւն	
(Երբայքէնի ուսուցման համար) 1,242,619	
Հայ Երիտասարդաց Միութիւն	425,000
Յակոբ Շէօմէլեան	300,000
Հայ Օգնութեան Միութիւն	270,000
Վարուժան Տիրատուրեան	200,000
Արգար Զաքարեան	100,000
Տիկին Եղիսարեթ Անդրէասեան	20,000

Պատուական նուիրատուներու այս ցանկէն յետոյ, այստեղ կրկնակի շնորհակալութիւններով կ'ուզենք յիշատակել աւստլիացիները այն բարերարներուն, որոնք իրենց նուիրատուութիւններով ամբողջական դասարաններ կը պահեն մեր վարժարանէն ներս, իրենց կամ իրենց գերդաստաններու անուններով:

Մեր օրդիական սիրոյն և երախտագիտութեան զգացումները Ազգիօ Վեհափառ Հայրապետին՝ Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. ին, որուն հայրական կարգադրութեամբ մեր կրթական գործը այս տարի ևս օգտուեցաւ Լանտոնի Արգարեան Աւանդէն 1000 Սթերլինի նպաստով մը: Շնորհակալութիւն նաև Աւանդին պատասխանատու Մարմին:

Մեր խորին երախտագիտութիւնը Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միութեան արժանընտիր Նախագահին՝ Տէր և Տիկին Ալեքս և Մարի Մանուկեաններուն, որոնց կարգադրութեամբ Վարժարանս այս տարի ևս օգտուեցաւ Հ. Բ. Ը. Մ. - Փիթըր և Էլիզապէթ Թորոսեան Հիմնարկէն 1000 Տոլարի նպաստով մը: Առաւել Տէր և Տիկին Մանուկեաններ անձնապէս ալ այս տարի ևս օգնեցին մեր կրթական գործին, կատարելով 5000 Տոլարի յատկացում մը: Շնորհակալութիւն մեր վարժարանին ու անոր առաքելութեան նկատմամբ ցոյց տրուած իրենց վստահութեան և սիրոյն համար անցեալին և այսօր: Որեւէ ասեմ անոնց սրտին դռները մենք

փակ չգտանք մեր կարիքներուն առջև: Այս առթիւ կ'ուզենք յիշատակել նաև Հ. Բ. Ը. Միսթիւնը, որ մեր խնդրանքին ընդառաջելով, ամէն տարի ուսանողական կրթութեան յատկացումներ կը կատարէ բարձրագոյն համալսարանական կրթութիւն ստացող մեր այն շրջանաւարտներուն, որոնք պէտք ունին օգնութեան: Շնորհակալութիւն իրենց:

Մեր սրտագին շնորհակալութիւնները Լիզպոնի Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութեան, որ անցեալ տարիներուն նման այս տարի ևս բերաւ իր աջակցութիւնը մեր կրթական գործին 4420 Ամերիկեան Տոլարի նուիրատուութեամբ:

Սրտագին շնորհակալութեան խօսք ունինք Հարաւային Ամերիկայէն Տիար Էտաւարտ Սէֆէրեանին և իր համեստփայլ քրօջ՝ Տիկին Ատրինէ Վարդպարոնեանին: Տիար Սէֆէրեան 3000 Տոլարի նուիրատուութեամբ շարունակեց պահել դասարան մը իր հանգուցեալ մօր՝ Գէթրինի յիշատակին, իսկ Տիկին Վարդպարոնեան 2000 Տոլարի նուիրատուութեամբ շարունակեց պահել դասարան մը իր հանգուցեալ մօռուսնայն՝ Գէորգի անունով:

Իսկ Տիկին Վարդպարոնեանի զաւակը՝ Կրտսերն Գէորգ Վարդպարոնեան և իր Տիկինը՝ Շիլա, հետեւելով իրենց մօր բարի օրինակին, անցեալ տարի և այս տարի մեր կրթական գործին օժանդակեցին 2000 Տոլարի նուիրատուութեամբ մը: Շնորհակալութիւն ալսիւ նուիրատուներուն:

Սէֆէրեան - Վարդպարոնեան տունը իրենց հօրեղբոր և մօր մահուան առիթով բացառիկ նուիրատուութեամբ կրթական հիմնադրամ մը հաստատեցին, որուն տոկոսային հասոյթը ժամանակի ընթացքին պիտի յատկացուի վարժարանին կրթական պէտքերուն: Այս հիմնադրամը տոկոսային յաւելումներով այսօր հասած է 23,709 Տոլարի: Երկնային հանգիստ իրենց ննջեցեալներու հօգիններուն:

Մեր խորին շնորհակալութիւնները Գանատայէն Տէր և Տիկին Արտաշէս և Սօնա Սարեաններուն, որոնք տարեկան 6000 Տոլարի յատկացումով դասարան մը կը պահեն իրենց հանգուցեալ մօր՝ Տիկին Արշալույս Զրուանգեանի յիշատակին ինչ-

պէս նաև ուրիշ դասարան մը՝ իրենց հանգուցեալ ազգականին և մեր վարժարանի նախկին բարերար Տիար Կոստանիկ Սէֆէրեանի յիշատակին: Սարեան պատուական ամուլը բացառիկ յատկացումով մը տարիներ առաջ հաստատեցին Սարեան Արտաշէս-Սօնիա Հիմնադրամը, որուն տնօրէն պիտի յատկացուի Ս. Թարգմանչաց վարժարանի կրթական պէտքերուն: Սոյն Հիմնադրամը յետագայ տարիներու յատկացումներով այժմ հասած է 26,478 Ամերիկեան Տոլարի: Երկնային հանգիստ կը հայցենք իրենց ննջեցեալներու հոգիներուն:

Իսկ իրենց շնորհալի զաւակն ու հարսը՝ Էտուարտօ և Կրասիլիա Սարեաններ իրենց զուկի մկրտութեան առիթով 1000 Տոլարի նուիրատուութիւն մը կատարեցին մեր կրթական գործին, որուն համար դարձեալ մեր սրտագին շնորհակալութիւնները շնորհալի այս զոյգին:

Շնորհակալութեան սրտագին զգացումներով կը յիշատակենք անունը Գարագառնակ պատուական և հայրենասէր Հայուն՝ Տիար Վարդգէս Երէցեանի, որ տարեկան 4000 Տոլարի յատկացումով մը կը պահէ մեր վարժարանի դասարաններէն մին, որ իր հանգուցեալ կնոջ անունով կը կոչուի «Էլվիր Երէցեան դասարան»: Պր. Երէցեան իր Տիկնոջ մահուան առիթով 25,000 Տոլարի բացառիկ յատկացումով մը հաստատեց «Ս. Թարգմանչաց վարժարանի Էլվիր Երէցեան Հիմնադրամ»ը, որ յետագային եղած նոր նուիրատուութիւններով և տնկոսային յաւելումներով այսօր հասած է 43,333 Տոլարի: Մենք ու մեր աշակերտները ունին մշտական աղօթք հանգուցեալ Էլվիրի հոգեոյն ի հանգիստ:

Մեր զգածուած շնորհակալութիւնները Ամերիկահայ հայագէտ մտաւորականին՝ Սերաստացի Տէր և Տիկին Փօլ-Զարեհ Պտուկեաններուն, որոնք տարեկան 2500 Տոլարի նուիրատուութեամբ կը բարերարեն մեր Մանկապարտէզը, որ իրենց հանգուցեալ մօրաքրոջ անունով կը կոչուի «Մանիա Տ. Մեսրոպեան Մանկապարտէզ»: Հանգուցեալը եղած է Սերաստիոյ առաջին Մանկապարտիզպանունին: Երկնային հանգիստ իր հոգիին:

Երախտիքի խօսքեր ունինք Հառւրտ Գարակէօզեան Հիմնարկութեան պատուական Նախագահունի Համեստափայլ Օր. Լէյլա Գարակէօզեանին, որուն բարեհաճ կարգադրութեամբ Հիմնարկը մեր վարժարանէն ներս կը պահէ դասարան մը ի յիշատակ հանգուցեալ Հառւրտ Գարակէօզեանին: Կը յիշենք յատկապէս, որ այս տարի Հիմնարկը իր 2000 Տոլարի յատկացումը բարձրացուցած է 5000 Տոլարի, որպէս գնահատութիւն մեր ժողովուրդին Ս. Թարգմանչաց վարժարանէն ընծայուած կրթական ծառայութեան: Ոչ միայն անտեսական, այլև բարոյական քաջալերութիւն մըն է մեզ համար ազնիւ այս կեցուածքը, որուն համար կրկնակի շնորհակալ ենք ազնուափայլ Օր. Լէյլային և Հիմնարկի վարչութեան բոլոր անդամներուն:

Մեր սրտագին շնորհակալութիւնները Ամերիկահայ մեր դպրոցի պատուական բարեկամներէն Տիար Ռիչըրտ Կրէկօրիին, որ այս տարի ևս շարունակեց պահել իր հանգուցեալ մօր յիշատակին դասարան մը, որ կը կոչուի «Տիկին Ալիս Գարագաշեան-Կրէկօրի դասարան»: Այս նպատակին համար Տիար Կրէկօրի այս տարի տրամագրեց 2218 Տոլար և 74 սէնթ: Կ'աղօթենք իր մօր հոգեոյն հանգստեան համար:

Մեր խորագգած շնորհակալութիւնները Ամերիկարնակ Տէր և Տիկին Սուրէն և Վերժին Ֆէսճեաններուն, որոնք 4000 Տոլարի տարեկան նուիրատուութեամբ իրենց և իրենց զուակոց՝ Ռօպէրթի և Սիլվիայի անուններով կը պահեն դասարաններ մեր վարժարանէն ներս: Պր. Ֆէսճեան սրտագին բարեկամ մըն է Ս. Թարգմանչաց վարժարանին, որուն համար ոչ միայն այնքան պատրաստակամօրէն կը բերէ իր օժանդակութիւնը, այլև իր ընկերական շրջանակէն ներս չի խնայեր իր փանքն ու ճիգը նպատաստելու համար մեր կրթական գործը նաև իր շրջանակէն հասած նուիրատուութիւններով:

Իր առիթով յատկապէս յիշատակելի է նաև Երուսաղէմի Պատրիարքութեան Բարեկամներու կազմակերպութիւնը, որուն վարիչն ու գանձապահն է Տիար Սուրէն Ֆէսճեան: Յիշեալ կազմակերպու-

թիւնը ինչպէս նախանցեալ տարիներուն այս տարի ևս բերու իր շօշափելի նպատար մեր կրթական գործին, նուիրաբերելով 10.000 Տոլարի գումար մը: Այս կազմակերպութիւնը օգտակար եղաւ Վարժարանին, մեզի փոխանցելով նաև մեր կարգ մը բարերարներու նուիրատուութիւնները: Մեր կրկնակի շնորհակալութիւնները թէ՛ կազմակերպութեան և թէ՛ Տիար Սուրէն Ֆէսճեանին:

Սրտագին շնորհակալութիւններ Լոնտոնաբնակ մեր կրթատէր ազգայիններէն Տիար Երուանդ Էսսէֆեանին. որ այս տարի ևս իր անձնական միջոցներէն 1000 Սթերլինի նուիրատուութիւն մը կատարեց մեր Վարժարանին, ի յիշատակ իր հանգուցեալ եղբայրներուն՝ Կարապետի և Յակոբի: Իսկ իր կողմէ հաստատուած «Միհրան և Ազնիւ Էսսէֆեան» բարեգործական հիմնարկը կատարեց 2000 Սթերլինի նուիրատուութիւն մը: Մեր Վարժարանէն ներս ունինք դասարան մը, որ կը կոչուի «Միհրան և Ազնիւ Էսսէֆեան դասարան»: Թող Աստուած իր լոյսերուն մէջ հանգչեցնէ Կարապետի, Յակոբի, Միհրանի և Ազնիւի հոգիները:

Խորին շնորհակալութիւններ Տիար Ռոյթարնակ Տէր և Տիկին Եղուարդ և Հէլէն Մարտիկեաններուն, Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդրոնական Վարչութեան պատուոյ Նախագահին, որոնք երկար տարիներէ ի վեր, տարեկան 1000 Տոլարի նուիրատուութեամբ կը պահեն «Էստուրթ և Հէլէն Մարտիկեան Դասարան»ը, իրենց նուիրատուութեան հետ յայտնաբերելով միշտ ալ զնահատանք և սէր հանդէպ մեր մանուկներուն ու կրթական գործին:

Մեր խորազգած շնորհակալութիւնները Ամերիկահայ շնորհալի զոյգին՝ Տէր և Տիկին Էստուրթ և Սթօրմի Փանոսեաններուն, որոնք երկար տարիներէ ի վեր կը պահեն դասարան մը իրենց անուամբ, տարեկան 1000 Տոլարի նուիրատուութեամբ, որը այս տարի բարձրացուցած էին 2500 Տոլարի, իբրև սրտառուչ արտայայտութիւն իրենց զնահատանքին հանդէպ Ս. Թարգմանչաց կրթական միսիոնին:

Սրտագին շնորհակալութեամբ և հաճոյքով կ'արձանագրենք անունները Հա-

րաւային Ամերիկայէն Տէր և Տիկին Գէորգ և Վերա Գարակէօզեաններուն, որոնք կը բարերարեն «Գէորգ և Վերա Գարակէօզեան Դասարան»ը: Անոնք անձամբ եղան Երուսաղէմ, գնահատեցին մեր կրթական աշխատանքը, ու այս տարի աչքառու յաւելում մը կատարելով իրենց նուիրատուութեան վրայ, 3000 Տոլարի գումարով մը բարերարեցին մեր կրթական գործը:

Շնորհակալութեան խօսք ունինք Ամերիկահայ խանդավառ և սիրելի զոյգին՝ Տէր և Տիկին Ռիչըրտ և Կլօրիա Մահտեսեաններուն, որոնք շարունակեցին պահել «Մահտեսեան Դասարան»ը, 1000 Տոլարի նուիրատուութեամբ, իրենց նուիրատուութեան խառնելով իրենց սրտագին խանդավառութիւնը հանդէպ Ս. Թարգմանչաց Վարժարանին:

Ջերմ շնորհակալութիւններ Ամերիկահայ Տէր և Տիկին Ճան և Ազնէս Կապրիէլին, որոնք տարեկան 1000 Տոլարի նուիրատուութեամբ այս տարի ևս շարունակեցին բարերարել «Ճան և Ազնէս Կապրիէլ Դասարան»ը:

Մեր խորին շնորհակալութիւնները Համասերաստահայ Վերաշինաց Միութեան Կեդրոնական Վարչութեան (Ամերիկա), որ 1000 Տոլարի տարեկան նուիրատուութեամբ այս տարի ևս շարունակեց պահել դասարան մը յանուն Սեբաստիոյ Ս. Նշան Վանքին: Կը յուսանք շուտով ստանալ իրենց նուիրատուութիւնը:

Շնորհակալութեան սրտագին զգացումներ Հարաւ. Ամերիկայէն (Պ. Այդէս) Տէր և Տիկին Քարլօս և Հիլտա Փօթիքեաններուն, որոնք այս տարի իրենց Երուսաղէմ այցելութեան առիթով եղան մեր Վարժարանէն ներս ու գնահատելով կատարուած ուսումնական պողալից աշխատանքը, 3000 Տոլարի խոստուածով յանձն առին բարերարել դասարան մը ի յիշատակ իրենց հանգուցեալ հօր՝ Միհրան Փօթիքեանի, որուն մէկ մասը արդէն իսկ ստացած ենք և շուտով կը ստանանք մնացեալը:

Ս. Թարգմանչաց Նախկին սաներէն Տէր և Տիկին Գրիգոր և Յասմիկ Մատուրեաններ, Նախկին Երուսաղէմահայեր և այժմ Ամերիկաբնակ, տարեկան 1000 Տոլարի նուիրատուութեամբ կը պահեն

«Գրիգոր և Յամբիկ Ծատուրեան Դասարան»ը: Սրտագին շնորհակալութիւններ մեր երախտագէտ և սիրեցեալ սաներուն:

Ամերիկաբնակ Տէր և Տիկին Գրիգոր և Սօնա Ասատրեաններ, որոնք վերջերս եղան ուխտաւորաբար Երուսաղէմ, ի տես Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի կրթական գործունէութեան, յանձն առին տարեկան 1000 Տոլարի նուիրատուութեամբ պահել դասարան մը իրենց անունով: Զգածուած շնորհակալութիւններ պատուական և ուսումնասէր այս զոյգին:

Հարաւային Ամերիկայէն (Պ. Արքէս) Տիար Մանուկ Տիարպէրիեան տարեկան 1000 Տոլարի նուիրատուութեամբ կը պահէ դասարան մը, Տիարպէրիեան հանգուցեալ եղբայրներու՝ Սարգիսի և Յովհաննէսի յիշատակին: Սրտագին շնորհակալութիւններ ուսումնասէր Պր. Մանուկին:

Յատկանշական պարագայ մը. — «Կոմիտաս»ին նուիրուած մեր Ամովերջի Հանդէսին ներկայ գտնուեցան Հարաւային Ամերիկայէն Տէր և Տիկին Արմէն և Նէլլի Զընթեան ուսումնասէր զոյգը: Հանդէսին ազգային ու մշակութային մթնոլորտը, մեր աշակերտներու արտասանական, երգչական, ատենախօսական շատ յաջող իրագործումները այնքան խանդավառեցին այս պատուական զոյգը, որ տեղւոյն վրայ իսկ ինքնաբեր մղումով խոստացան իրենց վերադարձին կարեւոր նուիրատուութեամբ հաստատել Ֆօնտ մը, որուն հասոյթով պիտի մատակարարուի «Արմէն և Նէլլի Զընթեան Դասարան»ը: Մեր խորագրաց շնորհակալութիւնները իրենց:

Այստեղ շնորհակալութեամբ յատկապէս կը յիշատակենք անունները այն ուսումնասէր ազգայիններուն, որոնք տարւոյս ընթացքին 500 Տոլար և անկէ վեր գումարով օժանդակած են մեր կրթական գործին: (Բաւորն ալ Ամերիկայէն): Այսպէս. —

Տքթ. և Տիկին Էմման Կօրէք նուիրաբերած են 900 Տոլար:

Նոյեմի և Անի Պէրպէրեան քոյրեր իրենց հօր՝ Յովհաննէսի մահուն առթիւ 500 Տոլար:

Ռօնալտ — Վարդան և Փաթրիշիա Արահամեան՝ 500 Տոլար:

Տիար Տիգրան Մարլեան՝ 500 Տոլար:

Օր. Քարէն Տէտէրեան՝ 500 Տոլար:

Տէր և Տիկ. Թոմաս Հարիս՝ 500 Տոլար:

Իսկ Ամերիկաբնակ Տիկին Տօլօրէս Լէյպման, ի յիշատակ իր հանգուցեալ հօր՝ նահատակ գրագէտ Գրիգոր Զօհրապի, Հ. Բ. Ը. Միութեան միջոցաւ ամէն տարի նուիրատուութիւն մը կը կատարէ, որուն համար ունինք սրտագին շնորհակալութեան պարտք:

Դարձեալ շնորհակալութեամբ կ'արձանագրենք անունները այն պատուական ազգայիններուն, որոնց իւրաքանչիւրը իր քաղաքի և իր շրջանակի կազմակերպութիւններէն և բարեսէր ազգայիններէն նուիրատուութիւններ ապահովելով մեծապէս կը նպաստեն մեր կրթական գործին: Այսպէս, Ամերիկայէն Տէր և Տիկին Ուօլթըր Գարապեան, Ազնուափայլ Տքթ. Բերկրուհի Սվաճեան, Արթ. Տ. Վարդան Քչյ. Գասպարեան, Արթ. Տ. Բարի Քչյ. Մէթճեան, Գարագուսէն՝ Տիար Պատրիկ Այնազեան, Սան Փաւլոյէն՝ Առպետ Գառնիկ Պազարեան, Պուէնոս Այրէսէն՝ Տիար Յարութիւն Արապեան:

Շնորհակալութեան սրտագին պարտք ունինք «Երատասմանի Հայերի հետ Մշակութային կապ»ի հայրենական կազմակերպութեան և անոր նորընտիր Նախագահ Տիար Կարլէն Տալլաքեանին, որոնց հայրենական հոգածութեան իբրեւ արգիւնք կանոնաւորաբար կը ստանանք Հայերէն լեզուի դասագիրքեր, զանազան հայրենական թերթեր և այլ գրական հրատարակութիւններ, շատ արժեւոր նըպաստ մը մեր կրթական գործին: Այս առթիւ մեր յարգալից զգացումներու հաւատարմութիւն կը ներկայացնենք կազմակերպութեան նախկին Նախագահ Տիար Վարդգէս Համազասպեանին, ազնիւ բարեկամ մը մեր կրթական հաստատութեան, ու յաջողութիւն կը մղովենք նոր նշանակուած Նախագահ Տիար Տէալաքեանին, որուն ճանչցած ենք իբր պատուական, արժանաւոր և խորապէս հայրենասէր անձնաւորութիւն:

Այս առթիւ շնորհակալութիւն նաեւ «Պայքար» և «Ասպարէզ» Ամերիկահայ թերթերու խմբագրութեանց, որոնք սի-

ՏՍՐԵՎԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ Ս. ԹԱՐԳԱՐԱՆԶԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Նման նախորդ տարիներուն, այս տարի ևս Յունիսի առաջին երկու կիրակիներուն կատարուեցան Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի Ամավերջի Հանդէսները (Մանկապարտէզի և Երկրորդական բաժնի), երկուքն ալ ժառնգ. վարժարանի Մանուկեան սրահին մէջ և նախադաշնութեամբ Տեսուչ Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Գարիկեանի:

Առաջինին յայտագիրը կը բաղկանար արտասանութիւններէ, հայկական պարերէ և կարճ տրամախօսութիւններէ: Բացման խօսքը բրաւ ժրջան վարժուհիներէն Օր. Արփիկ Գահուէճեանը որ, իր պաշտօնակիցներուն նման, ոչինչ խնայած էր Հանդէսի յաջողութեան համար: 10 փոքրիկներ ստացան իրենց վկայականները:

Երկրորդական բաժնի Հանդէսը, ինչպէս յիշուեցաւ Տեղեկագրին մէջ, նուիրուած էր կոմիտաս Վարդապետի մահուան 50ամեակին: Բացման խօսքը բրաւ շրջանաւարտ սաներէն Ուիլիամ Ղաուի, իսկ իր դասընկերուհիներէն երկուքը խօսեցան Հայ երաժշտութեան ուրիշանի կեանքին ու գործին մասին, կարելի յաջողութեամբ: Խմբերգներն ալ, Պր. Սահակ Գալաճեանի ղեկավարութեամբ կատարուած, կը բաղկանային կոմիտասեան երգերէ: Հանդէսին ներկայ էին, բացի Հոգեւոր Հայրերէ, հրաւիրեալներու կոկիկ բաղժութիւն մը:

Գեղարուեստական բաժնի աւարտին, Տեսուչ Սրբազանը հատուածներ կարդաց իր Տարեկան Տեղեկագրէն, որմէ ետք կատարուեցաւ վկայականներու և մրցատկներու բաշխում: Շրջանաւարտներէն — թիւով չորս — մին խնամուած ուղերձ մը կարդաց: «Հրաժեշտի երգ»էն ետք Տեսուչ Սրբազանը բրաւ փակման խօսքը, դրպոցէն ներս փամբուած հայեցի ամուր ոգեկանութեան կառչած մնալու յորդոր ուղղելով ընթացաւարտներուն: Հանդէսը փակուեցաւ Ս. Աթոռոյ մաղթերով:

բայժմար մեր Վարժարանին կը տրամագրեն իրենց թերթերը:

Մեր խորին շնորհակալութեան և որպիսեան սիրոյ սրտագին պարտքը կը հատուցանենք այս առթիւ Ձեզի, Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայր, որ իբրեւ պետը Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան, գերազոյն տեսուչն ու հոգատարն էք Ս. Թարգմանչաց երկրորդական Վարժարանին, այս պանծալի տունին, ուրկէ ամէն տարի խումբ խումբ կ'անցնին մեր ազգին զաւակները, լեցուելով ու շնորհազարդուելով մեր ժողովուրդին ու մեր Եկեղեցւոյ սրբազան ոգեկանութեամբ, և որոնք կանչուած են ըլլալու մեր ազգային գոյութեան, մեր ազգային ու հոգեւոր կառոյցին նոր օրերու սպասաւորներն ու մշակները: Շնորհակալ ենք նաև անձնապէս, որ այսպիսի էական գործի մը տնտեսութիւնը քանի մը տասնեակ տարիներէ ի վեր վստահած էք մեր տկար ան-

ձին իբրեւ Տեսուչ այս սրբազան տունին:

Այո՛, Ս. Թարգմանչաց երկր. Վարժարանը իր արդիւնաւորութիւնը մեծապէս կը պարտի Ձերոյ Սրբազնութեան, վասնզի այդ արդիւնաւորութիւնը ծագուելի է Ձեր հայրական բարձր հոգատարութեան, որ մշտապէս ունեցաւ կրթական այս սուրբ գործին վերա:

Մեր Տեղեկագրին հետ Ձեզ կը ներկայացնենք այստեղ 1985-86 դպրոցական տարեշրջանի շրջանաւարտ մեր չորս սաները, որպէսզի անոնց աւարտական վկայականներուն հետ շնորհէք Ձեր հայրական օրհնութիւնները, որպէսզի անոնք ըլլան մեր ժողովուրդին բեղմնաւոր զաւակներն ու «մշակներ տառնց ամօթոյ»:

Ներայրական ջերմագին սիրով
խոնարհ աղօթակից

ԿԻՒՐԵՂ ԵՊՍ. ԳԱՅԻԿԵԱՆ

Տեսուչ Ս. Թ. Երկ. Վարժարանի

7104. ՏԱՐԵԴԱՐՁ ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ

Ինչպէս ուրիշ տարիներ եւ ինչպէս աշխարհի բոլոր հայաբնակ քաղաքներու մէջ, Երուսաղէմի մէջ ալ այս տարի նշուեցաւ թախծաբեր տարեդարձը Սեծ Եղեռնի:

24 Ապրիլ, Հինգշաբթի առաւօտ, հանգստեան հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ: (Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ նաեւ Հայ-Կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ): Պատարագեց Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս. Սահակեան, որ «Հայր մեր»էն առաջ խօսեցաւ Եղեռնի ընոյթի եւ տարողութեան մասին, վեր առնելով բազմատանջ Հայ ժողովուրդին վերապրելու եւ գոյատեւելու կամքը, որ գերագոյն փաստն է վերջնական յաղթանակը բարին ու արդարութեան վերապահուած ըլլալու լոյս իր հաւատքին:

Ս. Պատարագէն ետք. Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր նախագահութեամբ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան հանդիսաւոր պաշտօն: Ապա, Նորին Ամենապատուութիւնը անցաւ գլուխը երկարածից թափօրին, որ Հայ Երիտ. Միութեան Արիններուն եւ Արեւնոյներուն առաջնորդութեամբ, ծաղկեպսակներով եւ ցեղասպանութիւնը դատապարտող բազմալեզու յոգունգներով ուղղուեցաւ Ս. Փրկչի ազգս յին գերեզմանատունը, ուր Արարայի Նահատակաց Յուշարձանին մօտ կատարուած պաշտամունքէն ետք. խօսք առաւ Հ. Ե. Միութեան Ատենապետ Տիար Յակոբ Գարակէօզեան, որ ներկայ սփիւռքի նսեմ իրականութեան Մայր Հայաստանի վսեմ իրականութիւնը իբր փաստ մեր անընկճելի ոգեկանութեան:

Ժողովուրդը ապա խաղաղ ցոյցով մը վերադարձաւ Մայրավանք, անցնելով պարիսպի հարաւ - արեւմտեան անկիւնէն եւ մտնելով Յոպպէի դռնէն, անցորդներու — բազմապատկուած՝ Հրէական Պասքի առաջին օրը ըլլալուն — ուշադիր եւ հետաքրքիր նայուածքին: Հայրենասիրական երգերով յառաջացող թափօրը իր աւարտին հասաւ Հայ Երիտ. Միութեան ակումբին մէջ, ուր տրուեցաւ հոգեհոսք:

Կէսօրը անց էր երբ ամէն ոք իր տունը դարձաւ յոգնասպառ:

ՀԱՂԵՌՈՐԱԿԱՆ ՀԻՒՐՆԵՐ՝ Ս. ԶԱՅԿԻ ՏՕՆԻՆ ԱՌԻՔՈՎ

Ս. Զատիկի տօնին առթիւ, այս տարի մեր մէջ ունեցանք 10 հոգեւորականներու պատկառելի հոյլ մը, ժամանած տարբեր երկրներէ: Այսպէս, Ամերիկայէն ժամանեցին Կիլիկեան թեմի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Մեսրոպ Արքեպս. Աշնեան՝ Նիւ Եորքէն, Ս. Ուխտիս Միաբան Հոգշ. Տ. Ժիրայր Վրդ. Թաշնեան եւ Արժ. Տ. Մուշեղ Քճյ. Տէր Դաւիթաւան, Թրանսայէն՝ Փարիզի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Գրիգոր Եպս. Նազգաշեան եւ Լիոնի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Նորվան Եպս. Զարարեան: Անթիլիսսէն՝ Գերշ. Տ. Վարդան Եպս. Տէմիրճեան, Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Ծ. Վրդ. Օնանեան, Հոգշ. Տ. Գեղամ Վրդ. Խաչերեան եւ Հոգշ. Տ. Բարգէն Արդ. Զարեան: Կիպրոսէն՝ Արժ. Տ. Վաղգէն Քճյ. Սանտրուսի: Ժամանեց նաեւ, Աւագ Հինգշաբթի օրը, Նիկոսիոյ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ երկեւեւ Երզնաստեմբ, գլխաւորութեամբ Դպրապետ Տիար Հայրապետ Թորոսեանի, որ Կոմիտասեան դաշնաւորութեամբ հանդէս եկաւ երիցս, Շարաթ երեկոյեան ձրագալոյցի Պատարագին, Զատիկի առաւօտուն՝ Ս. Գերեզմանին վրայ մատուցուած հանդիսաւոր Ս. Պատարագին եւ Երկուշաբթի, Մայր Տաճարին մէջ մատուցուած հանդիսաւոր Ս. Պատարագին: Կային նաեւ մի քանի աշխարհական ուխտաւորներ, Շուէտէն եւ Ամերիկաներէն: Զատիկի յաջորդ օրերուն, բաւական ալ վերադարձան իրենց պաշտօնավայրերը, բացի Տ. Ժիրայր Վարդապետէն, որ մեր մէջ մնաց մինչեւ 28 Մայիս, երբ վերադարձաւ Մայրամի, Զլօրիտա, ուր փոխադրուած էր վերջերս հովուական պաշտօնով:

ՍՓԻԻՌՅԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐ

Սփիւռքահայ Գրականութեան կարեւոր մասամբ ճշգրտոր անդաստանէն երկու հաստարուն ծառեր ալ — չըսելու համար կաղնիներ — տապալեցան վերջերս: Մտաւ ամսուն Պէյրութէն առինք գոյժը Սիմոն Սիմոնեան, մահուան: Ամիս հանցած՝ Արամ Հայկազի մահուան քօթը գուժեց հեռաւոր Ամերիկայէն:

Առաջինը, Սասունի զաւակ, կ'իյնայ 70ը նոր անցած: Իր ծննդավայրի ստերուն նման ամուր ու խրոխտ նկարագրով այս գրողին — ոմանք իր մէջ առաջին գծի վրայ ուղեցին տեսնել հրապարակագիրը — անունը անմահացնելու համար բաւարար պիտի գար «Սփիւռք» գրական-հասարակական շարաթաթերթը, զոր երկար տարիներ և մեծ ձեռնհասութեամբ խմբագրեց Միջին Արեւելքի հայ գրական հնոցին մէջ, և ուրկէ կիրթ ու հաւասարակշիռ իր խօսքը իրրեւ բալասան կը հօսէր կիրքերէ բխած շատերու յախուռն դատումներուն և անգիշող դիրքերուն վրայ: «Նայիրի» և, աւելի ուշ, «Բաղին» կողքին, անշտն չէ եղած «Սփիւռք»ի դերը գրական մեր նոր տաղանդներու քաջակերման ու ամբապնդման գործին մէջ: Սիմոնեանի գրիչէն գուրս եկած են նաև Հայերէն լեզուի և Հայոց Պատմութեան դասագրքեր: Ունի նաև յուշագրական գործեր, իր ծննդավայրի յիշատակները ոգեկոչող:

Երկրորդը, երկար տան Նոր Ալիսարէն ընտրած իբրեւ կայք, կ'իյնայ աւելի հասուն տարիքի մէջ (ծնած է դարագլխուն՝ Շապին-Փարահիսար), իր ետին ձգելով բեղուն վաստակ մը, թէ՛ իրրեւ քանակ և թէ՛ մանաւանդ իրրեւ որակ: «Հիւժորով» գրագէտ կոչումը թերեւ ոչ մէկ գրողի պատշաճէր որքան իրեն: Տաք ու բարոխտն այդ շունչը զգալի է իր տողերէն, նոյնիսկ երբ կը խօսի դժնդակ իր մանկութենէն և որբուկի իր թափառումներէն («Չորս Ալիսարէն», «Քիւրախտանի Լեռներուն մէջ»): Ալիսարեանցած է բազմաթիւ թերթերու, մշակելով մասնաւորապէս պատմութեան սեռը, մինչև իր ամենամեծ իր գրիչը պահելով առայդ ու զաւոր:

Արամ Հայկազ զեռ պատանի, մասնակցած է իր ծննդավայրին ինքնապաշտպանութեան կռիւներուն: Պաշտոյ մէջ տան մը աշակերտած է Յակոբ Օշականի, որ իր նորածնի տաղանդը նշմարելով՝ թելադրած էր իրեն չմոռնալ գրականութիւնը, երբ ան կը բաժնուէր իր մեծ ուսուցչէն, նոր կեանք որոնելու համար արեւմտեան կիսագունդին մէջ: Արամ Հայկազ գործեց մղուժին տակը այդ թելադրանքին:

Ինչ որ կը միացնէ ալիսարեան գրականօրէն իրարմէ շատ հեռու ապրող և երբեմն գրական տարբեր հանգանակներու հաւատարիմ ողբացեալ զոյգ այս գրողները ապահովաբար իրենց գրականութեան հայրենասիրական «ջիղն» է: «Ազգայնաշունչ» գրողներ, գործածելով տափակ որքան մաշած բացատրութիւն մը: Բայց հայրենասիրութիւնը հեռու է փրկելէ վարկը գրագէտի մը, երբ չէ պաշտպանուած ան հզօր տաղանդով: Սիմոնեան և Հայկազ կը վայելէին պաշտպանութիւնը այդ տաղանդին:

Հինքը կ'երթան, մէկը միւսին ետէն: Բնական երեոյթ է այս և կարելի չէ ալիսարի կարգն ու իրերու ընթացքը փոխակերպել: Ահա թէ ինչու միութեամբ կանգնած մը կը բարեխառնէ մեր վիշաք, մանաւանդ երբ հեղինակը երկարօրէն ըմպած ըլլայ արեւը կեանքին ու հասած անոր ցուրտ ամբողջուն: Բայց ինչ որ ցաւալի է ու անմխիթարելի այն է, որ նորեր չեն հասնիր, լեցնելու համար պարտաւճի հիւներուն մեկնումովը գոյաւորուած: Տեղը չէ հոս վերլուծելու պատճառները տխուր այս երեոյթին և թուելու ժխտական ազգայնները, որոնց հարուածները կ'իջնեն նոյն իսկ հզօր ու դարձաւոր պետական կազմով պաշտպանուած ժողովուրդներու ալ գրականութեանը վրայ: (Պատկերը աւելի փայլուն չէ երբ լուսարձակի տակ առնուին տարբեր արեւաստներ) Ո՛րք մեաց մեզի նման ոչ միայն փոքր, այլև ցիրուցան (նկատի աւնիմ սփիւռքը) ժողովուրդի մը գրականութիւնը:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● ԴՅ. 1 Ապրիլ. — Հսկումին ի Ս. Լրեշտա-
կապետ քարոզիչ Վանուց Տեսուչը՝ Հոգչ. Տ.
Սեան Վրդ. Դարբիպեան:

● ԵՅ. 3 Ապրիլ. — Հսկումին ի Ս. Յակոբ
քարոզիչ Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս. Սահակեան:

● ԵՐ. 5 Ապրիլ. — Յովհաննու Երուսաղիմա-
ցոյն: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գրի-
թադիր: Ժամարարն էր Հոգչ. Տ. Վանիկ Վրդ. —
Կէսօրէ ետք, Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս. Սա-
հակեանի գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր
ինքնաշարժերով բարձրացան Զիթնեանց լեռ,
ուր Համբարձման սրբավայրին վրայ կառույ-
ռած մեր վրանամատարան մէջ պաշտուեցան
ժամերգութիւն և նախատօնակ: — Գիշերա-
սկզբին, Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Համ-
բարձման մատարան մէջ: Ժամարարն էր, բոտ
սովորութեան, Սրբավայրին Տեսուչը՝ Հոգչ. Տ.
Հայրիկ Վրդ. Գալայճեան:

● Կիր. 6 Ապրիլ. — Տիստին: Առաւօտուն,
Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս. գլխաւորութեամբ,
Միաբան Հայրեր ինքնաշարժերով բարձրացան
Զիթնեանց լեռ, ուր Համբարձման սրբատեղ-
ւոյն վրայ կատարուած շնորհափառութիւն հան-
դիսաւոր մուտքէն ետք մեր վրանամատարան
մէջ եպիսկոպոսական խոր ի գլխաւոր պատա-
րագից Հոգչ. Տ. Սեան Վրդ. Դարբիպեան:

● ԴՅ. 8 Ապրիլ. — Հսկումին ի Ս. Լրեշտա-
կապետ դարձեալ քարոզիչ Տեսուչը՝ Հոգչ. Տ.
Սեան Վրդ. Դարբիպեան:

● ԵՅ. 10 Ապրիլ. — Հսկումին ի Ս. Յակոբ
նախագահից Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս.:

● Ուր. 11 Ապրիլ. — Վաղուան Քառասուն
Մանկանց տօնին առիթով, Ս. Լրեշտակապե-
տաց եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ Հսկման
արարողութիւն, որուն ընթացքին քարոզիչ
դարձեալ Տեսուչ Հոգչ. Տ. Սեան Վրդ. Եր., օր-
ուան տօնելի սուրբերու կեանքէն բարոյական
դասեր հանելով ներկայ ժողովուրդին:

● ԵՐ. 12 Ապրիլ. — Ս. Քառասուն մանկանց
Սերասիոյ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս.
Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգչ. Տ. Համբար-
ձում Վրդ. Քէշիշեան: Վերաբերումը կատար-
ուեցաւ 40 մանկանց նկարին առջև կառույ-
ռած շարժական սեղանին վրայէն: Դիմացը՝
քառասուն գոյնզգոյն կանթեղներ կը պլպլա-
յին կաթսայի մը մէջ:

— Կէսօրէ ետք, Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպիսկ.
Գարեգեանի գլխաւորութեամբ, Միաբանու-
թիւնը շնորհափառով մուտք գործեց Ս. Յա-
րութեան Տաճար: Ս. Գերեղմանի և Խաչգիւտի
այրի ուխտերէն ետք, վերջնոյս Կից՝ Ս. Գրի-
գոր Լուսաւորէի եկեղեցւոյ մէջ պաշտուեցան

ժամերգութիւն և նախատօնակ: Ապա կատար-
ուեցաւ Տնօրինական Սրբատեղեաց այցելու-
թեան հանդիսաւոր թափօր Տաճարէն ներս:
Թափօրապետն էր Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս.:

● Կիր. 13 Ապրիլ. — Դաւաւորին: Գիշերա-
յին և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշ-
տուեցան ի Ս. Լուսաւորիչ, իսկ Ս. Պատարագը
Քրիստոսի Ս. Գերեղմանին վրայ մատուցչ և
մեծահանդէս թափօրին նախագահեց Պատր.
Փոխանորդ Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Գարեգեան:

● ԴՅ. 15 Ապրիլ. — Հսկումին ի Ս. Լրեշտա-
կապետ նախագահից Հոգչ. Տ. Կոմիտաս Վրդ.:

● ԵՅ. 17 Ապրիլ. — Մեծ Պահոց վերջին
Հսկումին ի Ս. Յակոբ քարոզիչ Գերշ. Տ. Դա-
ւիթ Եպս. Սահակեան, խօսելով մեղքի դադա-
փարին շուրջ:

● Ուր. 18 Ապրիլ. — Նախատօնակին ի Ս.
Յակոբ նախագահից Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս.:

● ԵՐ. 19 Ապրիլ. — Ս. Գրիգորի Լուսաւորչին
(Մոսկի վիմպ): Առաւօտեան ժամերգութեան
աւարտին, Ս. Լուսաւորչի մատուցը թափօրով
փոխադրուեցաւ Աւագ Սեղան, ձեռամբ Գերշ.
Տ. Կիրեղ Եպս. Գարեգեանի: Ս. Պատարագը
մատուցուեցաւ աւանդատան Ս. Լուսաւորչի
սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգչ. Տ. Ռու-
բէն Վրդ. Յովակիմեան:

— Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագա-
հից Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս.:

● Կիր. 20 Ապրիլ. — Գալոսեան Կիրակի և
Աւետում Ս. Աստածածնի: Առաւօտուն, Գերշ.
Տ. Դաւիթ Եպս. գլխաւորութեամբ, Միաբան
Հայրեր ինքնաշարժերով իջան Գեթսեմանի
ձորը ու շնորհափառով մուտք գործեց Ս.
Աստածածնեայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գե-
րեղմանին վրայ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պա-
տարագը մատուցչ Գերշ. Հանդիսապետ Սրբա-
ղանը:

● ԴՅ. 22 Ապրիլ. — Մեծ Պահոց վերջին
Հսկումին ի Ս. Լրեշտակապետ քարոզիչ Հոգչ.
Տ. Սեան Վրդ., խորհրդածութիւններ ընելով
Ծաղկազարդի օրը Քրիստոսի յերուսաղէմ
յաղթական մուտքի մասին:

● ԵՅ. 24 Ապրիլ. — Ապրիլեան Յուլաօգ:
Մանրամասնութիւնը 142րդ էջին վրայ:

● Ուր. 25 Ապրիլ. — Խ. օր Մեծ պանոց: Ա-
ռաւօտուն, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ
Արեւազալի վերջին ժամերգութիւնը. իսկ
Կէսօրէ ետք՝ Խաղաղական Վերջին Ժա-
մերգութիւնը:

● ԵՐ. 26 Ապրիլ. — Յիւլաակ յարութեան Ղա-
զարու: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս.
Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգչ. Տ. Գեղամ
Վրդ. Խաչերեան (Անթիլիասի Միաբան):

— Կէսօրէ ետք, Լուսաւորապետ Գերշ. Տ.
Գարեգին Արքեպիս. գլխաւորութեամբ, Միա-
բանութիւնը շնորհափառով մուտք գործեց
Ս. Յարութեան Տաճար, ուր պաշտուեցան ժա-
մերգութիւն և նախատօնակ՝ մեր վերնա-
մատարան մէջ: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինա-

կան Սրբատեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր թափօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Ծ. Վրդ. Օհանեան (Անթիլիսիսի Միաբան):

● Կիր. 27 Ապրիլ. — Ծաղկազարդ: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշարեցան և Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Ծարութիւն, մեր վերնատան մատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Ծ. Վրդ. Օհանեան: Ապա կատարուեցաւ եռադարձ մեծանաղէս թափօր Գրիստոսի Ս. Գերգմանին և Պատանատեղւոյն շուրջ, գլխաւորութեամբ Լուսարարարպետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս. ի Թափօրակներ ի ձեռն ունէին արմաւենեաց և ձիթենեաց ոստեր, իսկ մեր թափօրին կը հետեւէին Ղպտոց և Ասորւոց թափօրները: Վանք դարձին, Հայոց Թաղի մուտքէն, Միաբանութիւնը Որ զխորհուրդ չարականը երգելով յառաջացաւ և բարձրացաւ Պատրիարքարան:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշարեցան Վնդատատան և հոգեղմայլ շարականներով ընդմիջուած ժամերգութիւն: Ապա կատարուեցաւ Գիշերայէքի մեծախորհուրդ կարգը: Բոլորին ալ նախագահեց Գերշ. Տ. Գալիթ Եպս. Սահակեան: Վարագոյր բացողներու ցանկը կարգաց Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ.: Կատարուեցան հանդանակութիւն ի նպատակ Ազունիքի Ազգային Բուժարանին:

● Գշ. 29 Ապրիլ. — Աւագ Երեւոյթի: Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Ս. Ծարութեան Տաճարի դասի Ս. Ծովհանէս Աւետարանչի մատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զղջանեան: Որ ապա գլխաւորեց Տաճարէններ կատարուած Ուխտաւորաց թափօրը: Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի աշակերտութիւնը ստացան Ս. Հաղորդութիւն:

● Եշ. 1 Մայիս. — Աւագ Հիգեպքի (Յիւսակ Ընթերց): Առաւօտուն, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Եկարգ Ապաշխարողաց:

— Օրուան հանգիսաւոր Ս. Պատարագը Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց և Ս. Բարեկ Հայրապետի Հաղորդութեան ձաւը ընթերցաւ հիւրաբար Ս. Աթոռ ժամանած Անթիլիսիսի Միաբան Գերշ. Տ. Մեսրոպ Արքեպս. Աշնեան: Ծառի ստացան Ս. Հաղորդութիւն:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշարեցաւ Վնդատատան սրտադրաւ կարգը, որ ձայնաւորուեցաւ Խորայլեան ռաթօկայանէն: Հանգիսապետն էր Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը: Ներկայ էին օտար բարձրատիան հիւրեր, որոնց կարգին Անկիլքան Երէցներէն մին, որ Անգլիէն լեզուով Աւետարանական հատուած մը կարգաց:

— Ժամ մը ետք, փոքր թափօր մը, գլխաւորութեամբ Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Ծ. Վրդ. Օհանեանի, այցելեց Քրիստոսի զոյգ բանտերը: Ս. Հրեշտակապետաց վանքաց գաւիթը, Սուրբ Զիթենիքի ձաւին, մօտ, ինչպէս նաև Ս. Փրկչի արձրացան սեղանատուն ընթերցի:

Կիսաւեր մատրան մէջ խօսք առաւ Հոգշ. Տ. Ժիրայր Վրդ. Թաշնեան, տալով պատմական սրբավայրերուն:

— Գիշերուան ժամը 7-11, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Վաւարման կարգ, որ խորագրեցի խորհրդաւորութեամբ: Գերշ. Տ. Մեսրոպ Արքեպս. համատարած մութին մէջ քարոզով մը վեր հանեց շաղի գիշերուան փրկարար նշանակութիւնը: Բաւական ժողովուրդ փութկացած էր եկեղեցի:

● Ուր. 2 Մայիս. — Աւագ Ուրբաթ (Յիւսակ Խաչնութեան): Կէսօրը քիչ անց, Ս. Ծարութեան Տաճարի մեր վերնամատրան մէջ կատարուեցաւ Եկարգ Թաշնեան, նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Վարդան Եպս. Տէմիրճեանի:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ հանդիսաւոր Թաղման կարգ: Հանգիսապետն էր Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը:

● Եր. 3 Մայիս. — Աւագ Ծառք (Ճաղալոյց Ս. Զատիկ): Առաւօտուն ժամը 8-15:30, Ս. Ծարութեան Տաճարի դուռը բացուեցաւ մեր կողմէ, բանալին առնուելով Աւագ Թարգման Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. Դարիպեանի ձեռքէն:

— Երկու ժամեր ետք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը մեկնեցաւ Ս. Ծարութեան Տաճար, ուր յաջորդաբար կատարուեցան Լուսաւորայի և յարակից հանդիսութիւնները, սկսելով Ս. Գերեզմանի դրան կնքումէն: Յունաց թափօրէն ետք, մեր Լուսահանը՝ Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ., Ամեն. Տ. Տիստորոս Պատրիարքին հետ, մտաւ Ս. Գերեզման, ուրկէ հինգ վայրկեան յետոյ դուրս եկաւ նուիրական լոյսը, որ ակնթարթի մը մէջ փոխանցուեցաւ մեր վերնատան պատշգամբին մէջ իր տեղը գրաւող Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր, որ անով օրհնեց վարի խոսն բազմութիւնը: Տաճարին յունական և հայկական դանդերու և կոշնկներու ուրախ զօղանքին կը միանայ Քրիստոս յարեաւոր, զոր կը թիցացնեն թափօրակներ, Լուսահան Հօր գլխաւորութեամբ երկու դառնալով Ս. Գերեզմանին շուրջ: Մեր թափօրին կը հետեւէին Ղպտոց և Ասորւոց թափօրները: Վանք դարձին, Հ. Ե. Մի երկուս արինք իրենց փողերախումբով առաջնորդեցին Միաբանութիւնը՝ ձամբու կէսէն, Լուսարարապետն ու Լուսահանը զգեստաւորուած՝ զգիրներ Քրիստոս յարեաւոր շարականը երգելով և զանգահաւութեամբ, թափօրը մուտք գործեց Մայր Տաճար:

— Ժամ մը ետք, ճրագալոյցի արարողութիւն կատարուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, իսկ իրիկնաղէմի յանկուցիւ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Աւագ Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Փարիզի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Գալիթ Արքեպս. նազդաշեան: Գերշ. Տ. Գալիթ Եպս. Սահակեանի նախագահութեամբ կատարուած նախատօնակէն ետք, Միաբան Հայրեր Ալեքս. յարեաւոր շարականը երգելով՝ զգեստաւորեալ արձրացան սեղանատուն ընթերցի:

● Կիր. 4 Մայիս. — ԶԱՏԻԿ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ: Կէս գիշերէն ժամուկէս ետք, Մայրա-
վանքի մեծ զանգը ոտքի է հանած Միարա-
նութիւնը, որ ժամ մը ետք, գլխաւորութեամբ
Գերշ. Տ. Վարդան Եպս. Տէմրիճեանի (Անթի-
լիասի Միարան), անձրեւոտ օդով մեկնեցաւ
Ս. Յարութեան Տաճար: Ս. Գողգոթայի ուխտէն
ետք, մեր վերնամաստրան մէջ պաշտուեցաւ
ժամերգութեան մէկ մասը մինչև «Հարց», յե-
տոյ իջնելով Ս. Գերեզմանի շրջափակը, մնա-
ցելով շարունակելով թափօրական գնացքով:
Մեր թափօրին կը հետեւին Ղպտոց և Ասորւոց
թափօրները: Ապա, արեւածագին, «Անդառ-
տան» կատարուեցաւ և երգուեցաւ «Թաշի քո
Քրիստոս»: — Կարճ դադարէ մը ետք, Գերշ.
Տ. Դաւիթ Եպս. Սահակեան մատոյց օրուան
հանդիսաւոր Ս. Պատարագը՝ Քրիստոսի Ս.
Գերեզմանին վրայ և քարոզեց օրուան մեծ
խորհուրդին շուրջ: Արարողութիւնները ձայ-
նասփռուեցան Խորայէլեան ուստիօկայանէն:
Վանք դարձին, Միարան Հայրեր և զպիւրներ
«Այսօր յարեաւ: շարականը երգելով յառաջա-
ցաւ դէպի Մայրավանք, ուր Մայր Տաճարի
գաւթին մէջ Հանդիսապետ Սրբազանը Յարու-
թեան աւետիսով օրհնեց ու արձակեց ամէնքը:

— Կէսօրէ ետք, Մայրավանքի մեծ բակին
մէջ կատարուեցաւ Զատիկական մեծ «Անդառ-
տան»ը, հանդիսապետութեամբ Ամենապատիւ
Ս. Պատարագ Հօր:

● Բշ. 5 Մայիս. — Բ. օր Ս. Զատիկի (Յիւստակ
մեռելոց): Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին
Արքեպս. մատոյց օրուան հանդիսաւոր Ս.
Պատարագը Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին
վրայ և քարոզեց: Ապա, Ամեն. Ս. Պատարագը
Հայրը, ամպշովանիի տակ և կենաց Փայտի
մատուցքն իձեռին, նախագահեց եռադարձ
մեծահանդէս թափօրին: Յետոյ բոլորն ալ
Յարութեան շարականներու երգեցողութեամբ
բարձրացան Պատրիարքարան, ուր Լուսարա-
րապետ Սրբազանը նշխար բաժնեց բոլորին:

● Գշ. 6 Մայիս. — Գ. օր Ս. Զատիկի: Մայր
Տաճարի Ս. Գլխադրի մասրան մէջ պատարա-
գեց Հոգշ. Տ. Բարդէն Արք. Զարեան (Անթի-
լիասի Միարան): Հանդոտեան կարգին նա-
խագահեց Գերշ. Տ. Նորման Եպս. Զաքարեան:

● Եր. 10 Մայիս. — Գլխաւորութեամբ Յովնանու
Կարապետի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ
Մայր Տաճարի Ս. Կարապետի խորանին վրայ:
Ժամարարն էր Ամերիկայէն ժամանած Հոգշ.
Տ. Ժիրայր Վրդ. Թաշճեան:

● Կիր. 11 Մայիս. — Նոր Կիրակի (Կրկնագա-
թիկ): Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր
Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր
Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Ծ. Վրդ. Օհանեան (Անթի-
լիասի Միարան), որ քարոզ մըն ալ խօսեցաւ
յաւուր պատշաճի:

● Եր. 17 Մայիս. — Ս. Պատարագը մա-
տուցուեցաւ ի Ս. Գլխադրի: Ժամարարն էր
Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

— Կէսօրէ ետք, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. ի
գլխաւորութեամբ, Միարանութիւնը «Հրաշա-
փառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տա-
ճար, ուր մեր վերնամաստրան մէջ պաշտուե-
ցան ժամերգութիւն և նախատօնակ: Ապա
կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբատեղիներու
այցելութեան հանդիսաւոր թափօր Տաճարէն
ներս: Թափօրապետն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ
Վրդ. Մանկատարեան:

● Կիր. 18 Մայիս. — Աւետարանագրք (Կանա
Կիրակի): Գիշերային և առաւօտեան ժամեր-
գութիւնները պաշտուեցան ի Ս. Յարութիւն,
մեր վերնատան մասրան մէջ, իսկ Ս. Պատա-
րագը՝ Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ մա-
տոյց և «Անդառտան»ին նախագահեց Գերշ.
Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարիկեան: Այսպիսով վերջ
գտան Զատիկական հանդիսութիւնները Սուրբ
Յարութեան Տաճարէն ներս:

● Եր. 24 Մայիս. — Ս. Պատարագը մա-
տուցուեցաւ ի Ս. Գլխադրի: Ժամարարն էր
Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զոհանեան:

● Կիր. 25 Մայիս. — Կարմիր Կիրակի: Ս.
Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարու-
թիւն, մեր վերնամաստրան մէջ: Ժամարարն
էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկատարեան:

● Եր. 31 Մայիս. — Ս. Պատարագը մա-
տուցուեցաւ ի Ս. Գլխադրի: Ժամարարն էր
Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

● Կիր. 1 Յունիս. — Տօն երեւման Ս. Խաչիկ
(351): Առաւօտուն, Մայր Տաճարին մէջ, Լու-
սարարապետ Սրբազանը կատարեց բնթեր-
ցումը Ս. Կիւրղի Թուղթին: Ս. Պատարագը
Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց Հոգշ. Տ. Համ-
բարձում Վրդ. Քէշիշեան: Խորանին վրայ կ'ե-
րեէր վառ կանթեղներով դարդարուն խաչ մը:

● Եր. 7 Յունիս. — Ս. Պատարագը մա-
տուցուեցաւ ի Ս. Գլխադրի: Ժամարարն էր
Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

● Կիր. 8 Յունիս. — Ս. Պատարագը մա-
տուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամա-
սրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գուստան Ա-
րեղայ Ալճանեան:

● Դշ. 11 Յունիս. — Կէսօրէ ետք, Գերշ. Տ.
Դաւիթ Եպս. ի գլխաւորութեամբ, Հոգշ. Հայրեր
ինքնաշարժերով բարձրացան Զիթենեաց լեռ,
ուր Համբարձման սրբավայրին վրայ կառուե-
ցած մեր վրանամաստրան մէջ պաշտուեցան
ժամերգութիւն և նախատօնակ: — Գիշերա-
սկզբին, նոյն վայրին մէջ պաշտուեցան «Ե-
կեցեցէի և Հսկման կարգեր», և ապա գիշերա-
յին և առաւօտեան ժամերգութիւնները: Արա-
րողութիւնները տեւեցին մինչև ժամը 10:

● Եշ. 12 Յունիս. — ՀԱՄԱՐԱՐՁՈՒՄԸ ՏԵԱՌՆ:
Առաւօտուն, Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս. ի գլխա-
ւորութեամբ, Միարան Հայրեր ինքնաշարժե-
րով բարձրացան Զիթենեաց լեռ, ուր Համ-
բարձման սրբատեղւոյն վրայ կատարուած
«Հրաշափառ»ի հանդիսաւոր մուտքէն ետք,
մեր վրանամաստրան մէջ օրուան հանդիսաւոր

Ս. Պատարագը մատուց, տօնի խորհուրդին մասին քարոզեց, Մայր Աթոռոյ Սրբին Ս. Էջմեածին փոխադրութեան տարեդարձի առթի կատարուած «Հայրապետական Մաղթանքին» և «Անդաստանին» նախագահեց Գերշ. Հանգրիսապետ Սրբազանը:

● Եր. 14 Յունիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Համբարձում վերնամատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ վրդ. Մանկաստան:

— Նախատօնակը պաշտուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ: Հանգրիսապետն էր Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս.:

● Կիր. 15 Յունիս. — Երկրորդ նաղկազարդ: Ուսուցանան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ և Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Անուշաւան վրդ. Զղշանեան:

● Եր. 21 Յունիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Հայրիկ վրդ. Գալայճեան:

— Հոգեդաւտեան նախատօնակին ի Ս. Թակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս.:

— Գերշ. Սրբազանը նախագահեց նաև գիշերակցութիւն Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած «Եկեղեցւոյ» և Հսկման կարգերուն:

● Կիր. 22 Յունիս. — ՀՈՒՆԳԱՐԱՅՈՒՍ (Bunghary) եղեկան պանոս: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին փրայ մատուց Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս.:

— Կէսօրէ ետք, Հոգշ. Տ. Անուշաւան վրդ. Զղշանեան նախագահեց «Անդաստանին» ի Ս. Թակոբ, որմէ ետք, Միաբան Հայրեր, Հոգշ. Հօր Գլխաւորութեամբ, Սրտն լեռ մեկնելով, նախալցեցին վերջին լինթրեայ վերնատունը — օրուան գէպքին պատմական վայրը, ուր նորոգութիւններ կը կատարուին Կրօնից Նախարարութեան կողմէ — և ապա Ս. Փրկիչ, որու դասին մէջ հոգեհանգիստ կատարեցին հանգուցեալ Պատրիարքաց (հոն թաղուած) հոգիներուն համար: Հայր Անուշաւան քանի մը խօսքով ըրաւ պատմականը սրբավայրին:

● Եր. 28 Յունիս. — Է. օր Հոգեգալստեան: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն վրդ.:

● Կիր. 29 Յունիս. — Յիսուսայ եղիայի անգարէին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Կոմիտաս վրդ. Եւրպէթեան:

— Նախատօնակին ի Ս. Հրեշտակապետ նախագահեց Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս.:

● Բշ. 30 Յունիս. — Ս. Կոստանցն Հոփսիմեանց: Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ, իսկ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ եկեղեցւոյ աւանդատան Ս. Հռիփսիմէի մատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գուսան Արդ. Ալեանեան:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

● Գշ. 1 Ապրիլ. — Ըստ Նոր Տոմարի Սուրբ Զատիկ տօնին առթիւ, Կէսօրէ առաջ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, ի գլուխ Միաբանութեան, շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Լատինաց Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր և Ֆրանչիսկեանց Գերշ. Կիւսթոտին: Ապա, Գերշ. և Հոգշ. Հայրերու ընկերակցութեամբ, այցելեց Պապական Նուիրակին և Անկլիքան Արքեպս.ին: Իսկ Պատր. Փոխանորդ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս., Հոգշ. Հայրերու հետ, այցի գնաց Կաթոլիկ և Բողոքական փոքր յարանուանութեանց (Յոյն-Կաթոլիկ, Հայ-Կաթոլիկ, Ասորի-Կաթոլիկ, Մարոնիթ և Լատերական) հոգեւոր պետերուն:

● Կիր. 6 Ապրիլ. — Հոգշ. Տ. Ոսկի վրդ. Որդիքեան մատուց իր առաջին Պատարագը Բեթղեհէմի Ս. Այրին մէջ իրրե Ս. Եննդեան վանուց Տեսուչ: Հոգշ. Հայրը կը փոխարինէր Հոգշ. Տ. Հայկասեր վրդ. Պայրամեանը, որ մօտ 8 տարիներ Տեսչական պաշտօնը վարելէ ետք առողջական պատճառներով քաշուած էր գործէ: Այդ առթիւ, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիսկ. կատարեց վեղարի տըւութիւնը բաւական տօնեէ ի վեր նոյն սրբավայրին մէջ իրր Ժամարար պաշտօնավարող յայրացեալ Աթ. Տ. Ներսէս Բշ. Դոնակեղեցեանի:

● Ուր. 18 Ապրիլ. — Երեկոյեան, Ս. Աթոռ վերադարձաւ Ս. Ուխտի Միաբան Հոգշ. Տ. Անուշաւան վրդ. Զղշանեանը, որ հինգ տարիներէ ի վեր կը գտնուէր Շուէտ, իրր Հովիւ Սքանտինալոյ Հայութեան:

● Գշ. 23 Ապրիլ. — Հրէից Բաղարթակեայց (Պասեքի) տօնին առթիւ, Ամեն. Սրբազան Պատրիարք Հայրը շնորհաւորական հեռագիր յղեց Իսրայէլի Նախագահ Վսեմ. Հայրմ Հէրցոգի, Վարչապետ Վսեմ. Շիմօն Փէրէսի, Քնէսէթի Նախագահ Վսեմ. Շլոմօ Հիլլէլի և Երուսաղէմի Քաղաքապետ Վսեմ. Թէտի Քօլլէքի:

● Եշ. 24 Ապրիլ. — Երեկոյեան, Շմիթ Աղջրկեանց Վարժարանի 100ամեակին առթիւ, Վարժարանի մատրան մէջ, Լատինաց Պատրիարքին կողմէ մատուցուած հանդիսաւոր Ս. Պատարագին, քովտի սրահին մէջ կատարուած հանդէսին և ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս., Հոգշ. Տ. Համբարձում վրդ. և Տիար Գէորգ Հինդլեան:

● Գշ. 29 Ապրիլ. — Կէսօրէ առաջ, Հոգշ. Տ. Սեան վրդ. Ղարիպեան և Հոգշ. Տ. Կոմիտաս վրդ. Օհանեան ներկայ գտնուեցան Սրտն լեռան Տորմիսոն վանքի եկեղեցւոյ մէջ կատարուած ծանօթ արեւելագէտ Հայր Պէնէտիքի յուզարկաւորութեան:

● Դշ. 6 Մայիս. — Ըստ Հին Տաճարի Սուրբ Զատիկի տոնին առիթով, կէսօրէ առաջ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Լայրը, ի գլուխ Միաբանութեան, շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Յունաց Ամեն. Ս. Պատրիարքին, որ, կէսօրուան մօտ, փոխադարձ այցելութեան եկաւ Պատրիարքարան՝ իր Միաբանութեան անդամներով: Անկէ առաջ, իրենց հետեւորդներով այցելած էին արգէն Լատինաց Ամեն. Ս. Պատրիարքը, Ֆրանչիսկեանց Գերշ. Կիւսթոսը, Յոյն-Վաթուրկներու, Անկիլիքաններու, Ասորաց, Հապէշաց և Լուսորականներու Եպիսկոպոսները և այլ հոգևորական ղեմքեր:

● Դշ. 7 Մայիս. — Նոյն առիթով, Պատրիարքարան եկան պետական ղեմքեր և Հիւպատոսներ: Իսկ Պատր. Փոխանորդ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիսկոպոսը, քանի մը վարդապետներով, փոխադարձ շնորհաւորութեան գնաց Ասորաց և Հապէշաց Եպիսկոպոսներուն:

● Դշ. 14 Մայիս. — Կէսօրէ ետք, Խորայէլի Անկախութեան 38րդ տարեդարձին առիթով, Քաղաքապետ Վնեմ. Թէտի Քօլլէքի կողմէ, Դաւթի բերդին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս., Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. և Տիար Գէորգ Հինգլեան: Առ ի հետաքրքրութիւն ըսենք թէ Խորայէլի պետութեան հաստատումէն ետք այս առաջին տարին էր, ուր անկախութեան քրիստոնէական թուականը կը զուգադիպէր հրէականին:

● Կիր. 18 Մայիս. — Երեկոյեան, Նօթր-Տամի հիւրանոցին մէջ սկսաւ շարաթ մը տեղ զասախօսութեանց շարք մը, տրուած վատիկանէն ժամանած քարձրաստիճան հոգևորականներու կողմէ, նիւթ ունենալով Եկեղեցւոյ Պատմութեան հետ կապուած հարցեր: Յիշեալ զասախօսութեանց մեր կողմէ ներկայ եղան Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ., օրերս Երուսաղէմ գտնուող Հոգշ. Տ. Ժիրայր Վրդ. և Տիար Գ. Հինգլեան: Ուրբաթ օր, պատուիրակութիւնը այցելեց Ս. Աթոռ, ուր իրենց ցոյց տրուեցաւ Դանձատան թանկարժէք նմոյշներ:

● Եր. 24 Մայիս. — Գիշերակցութիւն, Պէն-Կուրեան օդակայանի մէջ, Անգլիոյ վարչապետուհի Մարկարէթ Թաչչերի Խորայէլ այցելութեան առթիւ. զիմաւորութեան գնաց Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարիկեան:

● Կիր. 25 Մայիս. — Երեկոյեան, Անգլիոյ վարչապետուհիին ի պատիւ Քլէմէնթի (Նորհրդարան) մէջ տրուած ընթրիքին ներկայ գտնուեցաւ զարմեալ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս.:

● Դշ. 27 Մայիս. — Կէսօրէ առաջ, Ֆրանչիսկեանց Նոր Կիւսթոս Լայր Քարլօս Չէքի-թէլլի ժամանեց Երուսաղէմ: Դիմաւորութիւնը կատարուեցաւ Յոպպէի զրան մօտ, ուրկէ եկեղեցական թափօրով բոլորն ալ առաջնորդուեցան Ֆրանչիսկեանց Մայր Տաճարը, ուր զոգտրանական աղօթքներէ ետք Parish Hall-ի մէջ կայացաւ ընդունելութիւն: Սոյն հանդիսութեանց մեր կողմէ ներկայ եղան Լուսարա-

բապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս., Ասգ Քարգման Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. և Քարտուղար Տիար Գէորգ Հինգլեան: — Կէսօրէ ետք, Նոր Կիւսթոսը իր առաջին մուտքը գործեց Սուրբ Յարութեան Տաճար: Ասգ զրան առջեւ զինք զիմաւորեցին Յոյն և Հայ Պատրիարքութեանց ներկայացուցիչներ: Մեր կողմէ կային Պատր. Փոխանորդ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. և Տաճարի Տեսուչ Հոգշ. Տ. Վաղարշ Վրդ.:

● Կիր. 1 Յունիս. — Թուամանիոյ Ամեն. Տ. Ժիւսթինեան Պատրիարքի անուան տոնին առիթով, քաղաքիս Թուամանական Եկեղեցւոյ Նոր Հովիւին կողմէ, իրենց եկեղեցիին կից սրահին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս., Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. և Տիար Հինգլեան:

● Եր. 14 Յունիս. — Իտալական Հանրապետութեան քառասնամեակին առիթով, քաղաքիս Արարական բաժնին մէջ գտնուող Հիւպատոսարանի մէջ, Իտալական Հիւպատոսին կողմէ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս., Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս. և Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ.: — Յաջորդ երեկոյ, Նոյն առթիւ, Հիւպատոսը ընդունելութիւն մը տուաւ նաև քաղաքիս Հրէական բաժնին մէջ գտնուող Հիւպատոսարանի պարտէզին մէջ, որուն մեր կողմէ ներկայ եղան Պատր. Փոխ. Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. և Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ.:

● Եշ. 19 Յունիս. — Անգլիոյ Ն. Վ. Էլիզապէթ Բ. Քաղաքի ծննդեան վաթսուամեակին առթիւ, Բրիտանական Ընդհ. Հիւպատոսին կողմէ, Հիւպատոսարանի պարտէզին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Գերշ. Տ. Տ. Գարեգին, Կիւրեղ և Դաւիթ Սըրբաղաններ, Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. և Տիար Գ. Հինգլեան:

● Ուր. 20 Յունիս. — Կէսօրէ առաջ, Հոգեգալստեան տոնին առթիւ Մոսկուայէն ժամանած Թուս քարձրաստիճան հոգևորականներու պատուիրակութիւնը այցելեց Պատրիարքարան ուր, ի բացակայութեան Ս. Պատրիարք Լօր, ընդունուեցան Լուսարարապետ Ս. Լօր կողմէ: Ապա իջնելով Մայր Տաճար, իրենց ուխտը ըրին Ս. Դիսաղրի մատրան մէջ:

● Բշ. 23 Յունիս. — Հոգեգալստեան տոնին առիթով, Russian Compound-ի մէջ, Թուս Միաբանութեան Մեծաւոր Արշիմանտրիթ Բանթէլէյմօնի կողմէ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս., Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. և Տիար Գ. Հինգլեան:

● Դշ. 24 Յունիս. — Եւրոպացւոց Ս. Յովհաննու Կարապետի ծննդեան տոնին առթիւ, Սէյնթ Ճօնզ Ակնարուժարանի գաւթին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս., Դիւանապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս., Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. և Տիար Գէորգ Հինգլեան:

**Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ ԵՆՈՐՀԱԿԱԼ ՌԻԹԵԱՄԲ
ՍՏԱՅԱՐ Է ՀԵՏԵԻՆԱԼ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

- Զայնագրեալ Շարական Հայաստանեայց եկեղեցւոյ – Ա. Հատոր, Մեծ Պահոց Կիրակիներ, 1981, էջ 91: Բ. Հատոր, Աւագ Շարաթ, 1984, էջ 250: Գ. Հատոր, Աւագ Օրհնութիւններ (Յինանց և Հասարակ Կիրակիներու), 1985, էջ 78: Անթիլիաս, Հրատ. Կաթողիկոսութեան Մեծի Տանն Կիլիկիոյ:
- Գրիգոր Նարեկացին եւ Հայ երաժշտութիւնը – Նիկողոս Կ. Թաճիզեան, 5-15րդ ԴԴ., Մատենադարան, Հայկ. ՍՍՀ Մինիստրների Խորհրդին Առընթեր Մշտոցի Անուան Հին Զեռագրերի Խնամարտութեամբ Երեւան, 1985, էջ 341:
- Մեր Առաջին Քայլը – Սիւլվա Լ. Տէր Ստեփանեան, Ժամանցի Գիրք, ամէնօրեայ և ժօրեայ հայկական վարժարաններու և ամառնային հայկական ճամբարներու համար, Նիւ Եորք, Առաջն. Հայոց Ամերիկայի, Տպ. Ս. Վարդան, 1985, էջ 177:
- Ճրագալոյց (Ընթերցւածներ) – Սիւլվա Լ. Տէր Ստեփանեան, Գծագրիչ՝ Փօլ Սաքսուրեան, Ն. Եորք, Առաջն. Հայոց Ամերիկայի, Տպ. Ս. Վարդան, 1985, էջ 82:
- Ես Հայ եմ – Սիւլվա Լ. Տէր Ստեփանեան, Գծագրութիւն և գեղարուեստական ձևաւորում՝ Սեդա Եաւրու-Չազուկի, Նիւ Եորք, տպ. ըստ նախորդին, էջ 47:
- Վարդանանք (Դուռաւորելու գիրք) – Սիւլվա Լ. Տէր Ստեփանեան, Նիւ Եորք, Առաջն. Հայոց Ամերիկայի Ս. Վարդան Տպարան, 1984, էջ 49:
- Խորհուրդ Վարդանանց (Քանթաթա) – Համբարձում Պէրպէրեան, Նիւ Եորք, Հրատարակուած Պէրպէրեան Միւլդիք Հրատ. Կոմիտէի կողմէ, 1974, էջ 60:
- Աղօթք Վաղուան Սեմին Առջեւ (Քանթաթա) – Համբարձում Պէրպէրեան, Ն. Եորք, Հրատ. Լ. Բ. Ը. Մ. Ի Ալեքս Մանուկեան Մշակ. Հիմնադրամի, 1978, էջ 42:
- Վարդի Թփից – Համբարձում Պէրպէրեան, Խառն խումբի և դաշնամուրի համար, Քէյժպրիճ, Մէսս., Հրատ. Երեւան Քօրըլ Սօսայէթիի, Նիւ Եորք, 1980:
- Սուրմալիջան Շորորա – Համբարձում Պէրպէրեան, Խառն խումբի և դաշնամուրի համար, Քէյժպրիճ, Մէսս., Հրատ. Երեւան Քօրըլ Սօսայէթիի, Ն. Եորք, 1983, էջ 23:
- Պագր-Մատէն – Եղնիկ Մարտիրոս Պէրպէրեան, Նիւ Եորք, 1984, էջ 334:
- Լ. Բ. Ը. Մ. – Մեկգոնեան Կրթական Հաստատութիւն, Վաթսոնամեակի Հանդիսութիւններ, Բարձր Հոգնաւորութեամբ Կիպրոսի Նախագահ՝ Նորին Վսեմութիւն Սփիրոս Քիփրիանուի, 10-18 Մայիս 1986, Տպուած Պէյրութ:
- Համառօտ Բացատրութիւն Հայ եկեղեցւոյ Ս. Պատարագի Արարողութեան, Հայ Ընտանիքներուն համար (Մեքենագրուած), էջ 15:
- Երկեր – Ռուբէն Սեակ, Հրատ. Խ Գարիկեան Հիմնադրամի, թիւ 2: Անթիլիաս, Հրատարակութիւն ՀԵՀՈՄի, թիւ 2, 1986, էջ 651:
- Ամերիկեան Ծուրջպառ եւ Այլ Պատմութիւններ – Յակոբ Կարապետ, Նիւ Եորք, «Ոսկետառ» Հրատարակչական, 1986, էջ 250:
- Նոր Զայն, Նոր Արձագանգ – Յարութիւն Զօլաքեան (Աղգախօս), Ամբողջական Սփիւռք – Ամբողջական Հայրենիք, Նիւ Եորք, Փառասոն Հրատ., 1978, էջ 358:
- Յաճախանքին Հետ ... – Յարութիւն Զօլաքեան, Ծանշ մը Խոնարհութիւն վահան Թէքէեանի Ծննդեան Հարիւրամեակին (1878-1978), Նիւ Եորք, «Փառասոն» Հրատ., 1979, էջ 125:
- Երջանկայիշատակ Տ. Գարեգին Արք. Խաչատուրեան, Նախկաշունչ Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ և Հիմնադիր Սուրբ Խաչ Դպրեմանքի Խաթանպուլ, 1986, էջ 60:
- Անցեալը Անցած Զէ ... – Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Սարգիսեան, Ուխտագնացութիւն Ի Տէր Զօր, Անթիլիաս, Տպ. Կաթ. Հայոց Կիլիկիոյ, 1986, էջ 176:
- Վահան Թէքէեան – Յակոբ Օշական, Ներածական և ծանօթագրութիւններ Վահէ Հազարեանի, Պէյրութ, Տպագրութիւն «Թեքէնոփրես», 1985, էջ 167:
- Լեռ եւ Ճակատագիր (Հատընտիր) – Սիմոն Սիմոնեան, Պէյրութ, 1972, էջ 472:

- Համապատասխանում — Մաղաքիս Արքեպս. Օրմանեան, Չորս Աւետարաններուն Պարու-
նակութիւնը, Շարադարելով և Համաձայնելով և Բացատրելով Պատմութիւնը,
Անթիլիաս, Կաթողիկոսութիւն Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1983, էջ 786:
- Իրիսական Գիտելիքներ — Ղևոնդ Արքեպս. Զէպէյեան, Անթիլիաս, 1986, էջ 133:
- Տասնարանեան՝ Աստուծոյ Հրովարտակր — Վեր. Տօքթ. Հերբլա Ա. Կ. Հասէսեան,
Նիւ Եորք, Բարգէն Հրատարակչական Տուն, 1984, էջ 284:
- Ինչո՞ւ Հայց. Եկեղեցին Ս. Մնունդը Յունուար 6ին կր տօնէ — Գեղամ Վրդ. Խաչեր-
եան (Համադրող): Ժողովրդային Կրօնական Մատենաշար, Թիւ 2: Պէյրուս, Պէյրուս,
Ազգային Առաջնորդարան, «Գրատուն Նորեկացի», 1986, էջ 16:
- Հայաշունչ Արեւիկներ — Մարքոս Արմէն Իյեան, Ֆրէզնօ, Գալիֆ., 1981, էջ 124:
- Ընտիր Երկեր — Արամ Յ. Պետրոսեան, Վէպեր, Թատրերգութիւններ, Բուշարու-
թիւններ, Կատակերգութիւններ և Թարգմանութիւն Լորտ Պայրընի «Սարգա-
նաբաղձին»: Պէյրուս, Տպ. Կ. Տօնիկեան և Որդիք, 1980, էջ 818:
- Մոխրաբերդի ձակատամարտը — Սերովքէ Միթարեան, Մի Դրուագ Ռչտունիքի
Ինքնապաշտպանութեան Կռիւնիւնը: Պէյրուս, Տպ. Տօնիկեան, 1980, էջ 209:
- Անհիմն Ակնկալութիւններ — Պ. Գէորգեան, Տետր Ա., Լոս Անճէլըս, 1979, էջ 103,
Տետր Բ., Փարիզ, 1981, էջ 127:
- Ժան-Ժազ Ռուսօ (1712-1778): Կեանքը: — Կազմեց Պ. Գէորգեան, 1954, Նիւ-
սիա, Կիպրոս: Լոս Անճէլըս, Գալիֆ., Տպ. «Նոր Օր», 1976, էջ 116:
- Սիւրիոյ Մէջ Խաչիկ Թէօլէօլեան: Փարիզ, Տպ. «Յառաջ», 1980, էջ 261:
- Արեւադալի եւ Հսկումի Երգեր — Հրատ. Կաթ. Կիլիկիոյ: Անթիլիաս, 1979, էջ 37:
- Հայերէն կը Սորվինք — Ի. Շէշիրեան: Թորոնթօ, Տպ. Սեան, 1973, էջ 56:
- Աստուծոյ Կանչը — Շնորհք Արք. Գալուստեան (Թրգմ.): Իսթանպուլ, 1980, էջ 169:
- Հեղինակ, Կեցիր — Ատրինէ Տաթեան, Վէպ: Իսթանպուլ, 1980, էջ 179:
- Թրքաշրջան — Հրանդ Փափաղեան: Ուղեգրութիւններ: Իսթանպուլ, 1981, էջ 78:
- Անաւարտ Խաղ — Կարիկ Պատմաճեան: Բանաստեղծութիւններ (1969-1979), Փա-
րիզ, 1980, էջ 158:
- Փակուած Վարագոյրի Ողջի (Դէմքեր) — Մ. Մարութեան: Ն. Եորք, 1981, էջ 331:
- Տէր Զօր — Հրաչ Արէլեան: Լոս Անճէլըս, 1981, էջ 109:
- Հոգեբանութիւն (Ուսումնական Լիակատար Դասընթացք երեք հատորներով — Ա. Հա-
տար) — Շահան Ռ. Պէրպէրեան: Նոթագրեց և համադրական աշխատանքով դա-
սաւորեց և հրատարակեց՝ Սիմոն Հովիեան: Պէյրուս, 1980, էջ 196:
- Ոնիր եւ Պատիժ — Ֆ. Մ. Դոստոեւսկի: Թրգմ. Համարարձում Մաղմանեան, Երևան,
«Առնետական Գրող» Հրատարակչութիւն, 1980, էջ 701:
- Յովսէփի եւ Բարաղամ — էջ 1-144 և Պատմութիւն եւ Խրատք Խիկարայ Իմաստնոյ
— էջ 145-194 — Փայլակ Անթապեան: Երուսաղէմ, Տպ. Ս. Յակոբեանց, 1980:
- Բանաստեղծ Ժազ Յակոբեանի 40ամեայ Վաստակը — Ալպոմ: Դահիրէ, Մարտ 1978:
- Շփոթահար Քառեակը (Թատրերգութիւն չորս արարով) — Անուշաւան Սիմոնեան,
Պէյրուս, Տպ. Կ. Տօնիկեան և Որդիք, 1978, էջ 84:
- Ատենապետը (Միտար Կատակերգութիւն) — Վարդան Քննյ. Տիւրքիեան: Լոս Ան-
ճէլըս, Տպարան «Նոր Օր», 1979, էջ 39:
- Հայրենի Ախարհի Կեանքից — Սուրէն Յովհաննէսեան, Լոս Անճէլըս, 1985, էջ 257:
- Սպիտակ, Փորրիկ Դաղիկը — Սրբուհի Թէրէզա Յիսուս Մանուկեան, Հայացուց Հ.
Աւետիք Թալաթիւնեան, Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1978, էջ 129:
- Դու ես Քահանայ Յաւիտեան — Գարտիւնալ Մաննինկ: Հայացուց Հ. Աւետիք Թա-
լաթիւնեան, Վենետիկ, Միթարեան Հրատարակչութիւն, 1980, էջ 301:
- La Chaine Arménienne sur les Epitres Catholiques — Charles Renoux. I. La Chine
sur l'Epître de Jacques, Tome 43 — Fascicule 1. — No. 193 du "Patrologia
Orientalis" — par F. Graffin Turnhout/Belgique, Diffusion Mondiale, 1985, pp. 159.

- Amulettes de l'Arménie Chrétienne* — Frédéric Feydit. Bibliothèque Arménienne de la Fondation Calouste Gulbenkian. Venise, St. Lazare, 1986, pp. 385 + 89 Illustr.
- Explication de la Sainte Messe Arménienne* — Edité par l'Eglise Apostolique Arménienne de Paris, 1984, pp. 12.
- Mémoires d'un Pays Effacé* — Claude Mutaflan. GEO Mensuel, Paris, pp. 134-48.
- Les Arméniens de France sont-ils Assimilés?* — René Léonian. Graphisme couverture: Seta Papazian. Issy-les-Moulineaux, France, Mars 1996, pp. 206.
- Requiem* — Vahakn Davidian. Traduction Arax Artinian. Montréal, 1986, pp. 40.
- Requiem Aeternam* — By Yeghishe Charentz. Hampartoum Berberian. For Chorus and Orchestra. Translated from the Armenian by Diana Der Hovanessian and Marzbed Margossian. Sponsored by A. G. B. U., New York, 1975, pp. 157.
- The Modal Systems of Armenian Sacred Music* — Hachig Thomas Kazarian. Special Edition, 1984 of "Varak", Volume XXXI, Fresno, Dept. of Music, 1983, pp. 131.
- The Case of Soghomon Tehlirian* — Vartkes Yeghiayan (Translator). Los Angeles, Asbarez Publishing Company, 1985, pp. 171.
- Alexander Saroukhan*. Cartoonist. Art Editor: Edward Hagopian (In Arabic, French, English & Armenian). Cairo, Nubar Printing House, 1984, pp. 119.
- History of Armenia* — Bishop Ukhtanes of Sebastia. Part II - "History of the Severance of the Georgians from the Armenians". Translation, Introduction & Commentary by Fr. Zaven Arzoumanian, Ph. D. Fort Lauderdale, U. S. A. 1985, pp. 166.
- How to Choose your Past* — Diana Der Hovanessian. New York, 1978, pp. 106.
- For You on New Year's Day* — Gevorg Emin. Translated by Diana Der Hovanessian. Introduction by Yevgeny Yevtushenko. 1985, pp. 67.
- a) *An Account of the Glorious Struggle of Van-Vasbouragan* — Translated from the Original in Armenian by Samuels S. Tarpinian. 1967, pp. 129 + photographs.
- b) *The Epic Story of the Self Defense of Armenians in the Historic City of Van*. Part II, by Haig Gossioian. Translated as above. 1967, pp. 62. Onnig Mukhitarian & Haig Gossioian. Published by Central Executive Society of Vasbouragan.
- A Legacy of Genius* — Gomidas Vartabed. A Remembrance and Appreciation of Gomidas Vartabed (1869-1935). New York, a Publication of Gomidas Memorial Concert Committee, Armenian Apostolic Church of America, 1986, pp. 48.
- On the Path to Freedom* — Avedis Aharonian. (In Greek). Athens, 1982, pp. 92.
- Martyred Armenia* — Faiez el Ghocein. (In Greek). Athens, 1983, pp. 53.
- A Sociological Approach to the Armenian Genocide* — Vahakn Dadrian. (In Greek). Athens, 1982, pp. 45. [ington, D. C.
- Board of Directors, Member Biographies* — Armenian Assembly of America. Washington, D. C.
- Acts and Accomplishments* — Armenian Assembly of America. Washington, D. C.
- Book Reviews/Interviews* — Ara Baliozian. Los Angeles, California, 1982, pp. 109.
- The Call of the Crane - The Ambitions of a Pig* — Ara Baliozian. Flushing, New York, Voskedar Publishing Corp., 1983, pp. 76.
- Chiesa del S. Sepolcro - Chievi Porte Portinai* — Sabino de Sandoli. Supplemento "La Terra Santa", Luglio-Agosto 1986. Jerusalem, Franciscan Press, pp. 48.
- Unterhaltungen um die Geschichte Armeniens* — Rafael Ischchanjan. Armenier und Armenien Nach Der Antiken Urkunde. Deutsch von J. M. Dawitjan, pp. 6.
- In Jedem Kreuz ein Lebensbaum* — Lore Bartholomäus. Illustrationen von Mehti Horz-Benson. Bochum/Hamburg, Als Manuskript Gedruckt, 1985, pp. 215.
- Ermeni Hafli Türkçe Elyazma* — Kevork Pamukciyan. Eski Bir Cönk: 1. Offprint. Istanbul, Erenler Press, 1984, pp. 413-444.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Վազգեն Ա.ի Զատկական ֆառոգր	78
Շնորհաւորական գիր՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետին	80
» » Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսաւորանէն	81
» » Վասիկանէն	82
» » Քենըրըրիի Արեպիսկոպոսէն	82
» » Ռուսաց Պիմէն Պատրիարքէն	83
» հեռագիրներ՝ յղուած Ս. Արքեպիսկոպոսին	84
ՓՈԽԱՆ. ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԻ	
— Տ. Տ. Վազգեն Ա. Հայրապետի ֆառոգր	85
— Բաղիւրադարձութիւն Հայոց. Եկեղեցւոյ	ԹԻՊՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐԻՔ 87
ԿՐՕՆԱԿԱՆ	
— «Կամի՞ս ողջ լինել»	ԿԱՐԷՆ ՔԷՆՅ. ԿՏԱՆԵԱՆ 95
— Արիւնքիւն	» » » 96
ՐԱՆԱՍՏԵՂՆԱԿԱՆ	
— Զայլս Հարոյի ուղեւորութիւնը	Թրգմ. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ 97
— Քառեակներ	Գ. ՃԱՐՏԱՐ 101
ՐԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ	
— Մանրագրաւոր	Ն. ԱՐՔ. ԾՈՎԱԿԱՆ 102
Հրաշխայ Անտոնեանի Նամակներէց Վիլնէայի	
Մխիթարեաններին	Հրաշ. ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ 104
ՀԱՅ ՆԵՍՐՈՂՆԵՐ	
— Հայ Նկարողներ ԺԱ. - ԺԳ. Դարերու	Ն. ԱՐՔ. ԾՈՎԱԿԱՆ 110
ՊԱՏՄԱԿԱՆ	
— Անկեղար	Ն. ԱՐՔ. ԾՈՎԱԿԱՆ 114
— Մասնաւոր պատմագրութիւն	
Ս. Նճան վանուց Սեբասիոյ	ՏԻԳՐԱՆ Ս. ՔԻՐԻՇԵԱՆ 116
Համառոտ եւ բաղդաստական տկնարկ մեր եւ	
հայ Եկեղեցիներու Տօնացոյցներուն վրայ	Գ. Ճ. 120
Իմնա լինագրութիւն Սերովքէ Վրդ. Սամուէլեանի	123
ԴՐԱՆՑՍԱԿԱՆ	
— «La Chaine Arménienne sur l'Épître de Jacques»	Ն. ԱՐՔ. ԾՈՎԱԿԱՆ 127
— «Նամակներ» (Յ. Օսեանի)	Գ. ՃԱՐՏԱՐ 128
ՅԵՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ	
— Մահ Աբամ Խաչատուրեանի	129
— Մահ Յարութիւն Վրդ. Պարոնեանի	129
— Քաղաքական խլրտումներ	129
Տառնական Տեղեկագիր Ս. Թ. Երկր. Վարժարանի	ԿԻՐԻՆՎ ԵՊՍ. ԴԱՐԻԿԵԱՆ 130
Տառնական հանդիսութիւն Ս. Քարգմանչաց Երկր. Վարժարանի	141
71րդ Տառնագրութիւն Ապրիլեան Եղեռնի	142
ՏԵՐՈՒՆԻ	
— Սիմոն Սիմոնեան	143
— Աբամ Հայկազ	143
Ս. ՅԱԼՈՐԻ ՆԵՐՍԷՆ	
— Եկեղեցական - Բեմական	144
— Պատմական	147
Ցանկ՝ Կիւլպէնկեան Մատենադարանի կողմէ ստացուած գրքերու	149